

SAYI 128 MART 2024

BANKACILAR

Makale

Doç. Dr. Hayrettin Kurt/ Suna Simge Korkmaz

Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı İle Mücadele Kapsamında Mali Eylem Görev Gücü Bünyesinde Oluşturulan Standartlar ve Mali Eylem Görev Gücünün Değerlendirme Metodolojisi

Ziya Candan

Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye Varlık Fonu Üzerine SOAR Analizi

Bankacılık

Dr. Göksel Tiryaki

Paranın Gelişimi ve Geleceği

Pelin Ataman Erdönmez

İklim Risklerinin Yönetimi ve Sürdürülebilir Finansman Çerçevesi: COP 28 Toplantıları Ana Başlıkları, Dünya'da ve Türkiye'de Son Gelişmeler

BANKACILAR

Yıl/Volume : 35

Sayı/Issue : 128 – Mart 2024

Yayın Türü /Type of Publication:

Yerel Süreli Hakemli Yayın/ Refereed

Yayın Aralığı / Frequency: 3 Aylık / Quarterly

(Mart / Haziran/ Eylül/ Aralık)

(March/ June/ September/ December)

ISSN 1300-0217

e- ISSN 1307-8631

www.tbb.org.tr

Sertifika No/ Certificated Number 17188

Türkiye Bankalar Birliği adına

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Ekrem Keskin

Genel Yayın Yönetmeni

Pelin Ataman Erdönmez

Editörler

Emre Alpan İnan

Ümit Ünsal

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Kırmacı/ Türkiye Bankalar Birliği

Berkant Ülgen/ Türkiye Bankalar Birliği

Prof. Dr. Burak Saltoğlu/ Boğaziçi Üniversitesi

Doç. Dr. Burçhan Sakarya/ T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve

Bütçe Başkanlığı

Prof. Dr. Cumhur Coşkun Küçüközmen/ İzmir Ekonomi

Üniversitesi

Prof. Dr. Erhan Aslanoğlu/ Piri Reis Üniversitesi

Günay Günver/ Türkiye Bankalar Birliği

Prof. Dr. Hülya Taş Korkmaz/İstanbul Kültür Üniversitesi

Prof. Dr. İ. Sadi Uzunoğlu/ Trakya Üniversitesi

Dr. İhsan Uğur Delikanlı/ KTKB

Prof. Dr. K. Batu Tunay/ Marmara Üniversitesi

Dr. M. Cüneyt Sezgin/ Türkiye Garanti Bankası A.Ş.

Dr. Mustafa Aydın/ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme

Kurumu

Prof. Dr. Orhan Göker/ İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Sıdıka Vuslat Us/ TC Merkez Bankası

Prof. Dr. Şakir Sakarya/ Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Vedat Sarkovanlık/ İstanbul Üniversitesi

Dr. Veysi Seviğ/ Marmara Üniversitesi

Yayın Sorumlusu: Özkan Sezer

İdare Merkezi

Nispetiye Caddesi Akmerkez B3 Blok Kat:13

34340 Etiler-İSTANBUL

Tel : 212-282 09 73

Faks : 212-282 09 46

E-posta: tbb@tbb.org.tr

Yayınlanma Tarihi: Mart 2024

Para ile satılmaz.

Bankacılar Dergisi Hakkında

Bankacılar dergisi, ekonomi, finans, bankacılık konularında ve bu konularla ilgili alanlarda bilimsel özgün makalelere yer veren hakemli bir dergidir.

Bankacılar, akademisyenler, araştırmacılar, uygulamada yer alan profesyoneller ve politika yapımcıları arasındaki bilgi paylaşımının artırılmasına, bankacılık mesleğinin geliştirilmesine ve literatüre katkıda bulunmayı amaçlar.

Yılda dört kez sadece elektronik ortamda yayımlanır. Üç ana bölümden oluşur. Birinci bölümde, hakemler tarafından değerlendirilen, yayımlanması uygun görülen makalelere, ikinci bölümde konferans bildirisi ve konuşma metinlerine, üçüncü bölümde ise bankacılık uygulamalarına ilişkin özel araştırma yazılarına ve çevirilere yer verilir.

Yayımlanmak üzere gönderilecek makalelerin, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olması ve değerlendirme süreci içerisinde başka bir yerde yayınlama girişiminde bulunulmaması gerekir.

Bankacılar dergisi, kabul edeceği makalelerde, kapsadığı konularla ilgili olma ve Türk Dil Kurumu ve dergi yazım kurallarına uygun olarak hazırlanma şartlarını arar. Makaleler, “anonim yazar/anonim hakem” sistemine göre değerlendirilir. Uygun bulunan makaleler konu ile ilgili iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarına göre makalelerin yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir. Daha detaylı bilgi makale değerlendirme sürecinde yer almaktadır. Yayımlanacak makalelerde yazım kurallarına ve biçime ilişkin değişiklikler yapılabilir veya bunların yapılması yazardan istenebilir.

Bankacılar dergisinde yayımlanan yazılar, Türkiye Bankalar Birliği’nin resmi görüşlerini yansıtmaz; yazar ve görüş sahiplerini bağlar. Yazılardan kaynak göstererek alıntı yapılabilir. Dergiye başvurular ücretsizdir. Yayımlanması kabul edilen makalelerin elektronik tüm yayın hakları, süresiz olmak üzere Türkiye Bankalar Birliği’ne aittir. Makaleler için yazarlara telif ücreti ödenir.

Dergiye gönderilen makalelerde, COPE (Committee on Publication Ethics – Yayın Etiği Komitesi)’un hakemler, yazarlar ve editörler için uluslararası standartları dikkate alınmakta ve makalelerin araştırma ve yayın etiğine uygunluğuna dikkat edilmektedir.

Dergide yayımlanması talep edilen makaleler, Birlik idare adresine, posta veya e-posta (tbb@tbb.org.tr) olarak gönderilebilir.

TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi Müdürlüğü’nden Birligimize iletilen karar uyarınca Bankacılar Dergisi’nin 2022 yılından itibaren dizinlenmeyeceği, ULAKBİM TR Dizin tarafından 2023 yılı için gerekli süreçler sonucunda ayrıca değerlendirme yapılacağı belirtilmiştir.

Saygılarımızla,

Türkiye Bankalar Birliği

İçindekiler

Makale

Doç. Dr. Hayrettin Kurt/ Suna Simge Korkmaz

Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı İle Mücadele Kapsamında
Mali Eylem Görev Gücü Bünyesinde Oluşturulan Standartlar ve Mali Eylem Görev
Gücünün Değerlendirme Metodolojisi

3

Ziya Candan

Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye Varlık Fonu Üzerine SOAR Analizi

27

Bankacılık

Dr. Göksel Tiryaki

Paranın Gelişimi ve Geleceği

69

Pelin Ataman Erdönmez

İklim Risklerinin Yönetimi ve Sürdürülebilir Finansman Çerçevesi: COP 28 Toplantıları
Ana Başlıkları, Dünya’da ve Türkiye’de Son Gelişmeler

85

Contents

Articles

Assoc. Prof. Dr. Hayrettin Kurt / Suna Simge Korkmaz

Standards Created By The Financial Action Task Force Within The Scope Of Combat
Against Laundering Proceeds Of Crime And Financing Of Terrorism And Evaluation
Methodology Of The Financial Action Task Force

3

Ziya Candan

Sovereign Wealth Funds and SOAR Analysis on Türkiye Wealth Fund

27

Banking

Dr. Göksel Tiryaki

Evolution and Future of Money

69

Pelin Ataman Erdönmez

Climate Risk Management and Sustainable Financing Framework: Latest Trends
in the World and Türkiye

85

Türkiye Bankalar Birliği'nin 2023 yılında yayınlarında (yayınlanan ya da yayınlanmayan) hakemlik yaptıkları ve değerli katkıları nedeniyle teşekkürlerimizi sunarız*.

Abdurrahman Özalp, ICC Türkiye Bankacılık Komisyonu Başkanı Dış Ticaret Danışmanı

Prof. Dr. Alpaslan Akçoraoğlu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Aycan Hepsağ, İstanbul Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Birol Karakurt, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Burçhan Sakarya, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Dr. Öğretim Üyesi Burçin Ataseven Doğru, İstanbul Kültür Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. C. Coşkun Küçüközmen, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Eren Çaşkurlu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Fatma Özkol, Marmara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Funda Yurdakul, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Furkan Emirmahmutoğlu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Fügen Baykal, QNB Finansbank A.Ş., Müdür

Göknil Özcan, QNB Finansbank A.Ş., Avukat

Dr. Öğretim Üyesi Halil Ali Dural, Galatasaray Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Hasan Bakır, Bursa Uludağ Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hasan Murat Ertuğrul, Anadolu Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Hatice Pınar Kaya, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Hayri Türkmen, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Kredi Riski Politikaları ve Yönetişim Müdürü

Prof. Dr. İ. Sadi Uzunoğlu, Trakya Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. İsmail Küçükaksoy, Dumlupınar Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. K. Batu Tunay, Marmara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Mahmut Masca, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Mahpeyker Necefbaş, Denizbank A.Ş., Bölüm Müdürü

O. Rahman Kengil, T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Müdür

Doç. Dr. Özcan Işık, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Özlem Alyürük, T. Halk Bankası A.Ş., Bölüm Müdürü

Prof. Dr. Pelin Öge Güney, Hacettepe Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Pınar Memiş Kartal, Galatasaray Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Rifat Cankat, Kırklareli Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Selim Şanlısoy, Dokuz Eylül Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Serhat Yüksel, İstanbul Medipol Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Serkan Çiçek, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Şakir Sakarya, Balıkesir Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Taner Turan, T.C. Gebze Teknik Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Üzeyir Aydın, Dokuz Eylül Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı İle Mücadele Kapsamında Mali Eylem Görev Gücü Bünyesinde Oluşturulan Standartlar ve Mali Eylem Görev Gücünün Değerlendirme Metodolojisi

Doç. Dr. Hayrettin Kurt*
Suna Simge Korkmaz**

Öz

Kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı dünya çapında büyük bir sorun olmuştur. Bundan dolayı, 1989 yılında kurulan FATF, söz konusu suçlarla ile mücadele etmek için tavsiyeler ve standartlar ortaya koyarak, mücadelenin odak noktası haline gelmiştir. FATF, kara para aklama, terörizmin finansmanı, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele etmek, uluslararası anlamda finansal sistemin bütünlüğüne yönelik tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla kriterler belirlemekte ve belirlediği bu kriterler üzerine ortaya konulan yaptırımların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Diğer taraftan FATF bütün ülkeleri kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele etmeye yönelik ulusal sistemlerini gözden geçirmesi için teşvik etmekte ve yine kendi değerlendirme metodolojisi ile uyumlu hale getirmek için desteklemektedir. Ayrıca, uluslararası finansal sisteme yönelik yeni tehditler baş gösterdiğinde ortaya koyduğu bu değerlendirme metodolojisinde değişiklikler yapmaktadır. Bu makalede kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele bağlamında, FATF'in ortaya koyduğu standartlara genel bir bakış açısı getirilmekte ve değerlendirme metodolojisine ışık tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kara Para Aklama, Terörizmin Finansmanı, FATF, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesi, Suç.

JEL Sınıflandırması: H83, G20, G29.

Standards Created By The Financial Action Task Force Within The Scope of Combat Against Laundering Proceeds of Crime And Financing of Terrorism And Evaluation Methodology of The Financial Action Task Force

Abstract

Money laundering, financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction have become a major problem worldwide. Therefore, FATF, established in 1989, has become the focal point of the fight by putting forward recommendations and standards to combat these crimes. FATF determines criteria in order to combat money laundering, financing of terrorism,

* Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu II. Başkanı, <https://orcid.org/0000-0002-7941-7911>

** Hazine ve Maliye Bakanlığı, Uzman, Polis Akademisi İstihbarat Araştırmaları Yüksek Lisans mezunu, <https://orcid.org/0000-0002-2420-2753>.

financing of the proliferation of weapons of mass destruction, and to eliminate threats to the integrity of the international financial system, and tries to ensure the effective implementation of the sanctions imposed on these criteria.

On the other hand, the FATF encourages all countries to review their national systems to combat money laundering, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction, and supports them to align them with its assessment methodology. In addition, it makes changes to this evaluation methodology when new threats to the international financial system arise. This article provides a general perspective on the standards set forth by the FATF in the context of combating money laundering, financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction, and sheds light on the evaluation methodology.

Keywords: Money Laundering, Financing Of Terrorism, Financial Action Task Force, Preventing The Financing Of The Proliferation Of Weapons Of Mass Destruction, Crime.

JEL Classification: H83,G20,G29.

Giriş

FATF Tavsiyeleri (40 Tavsiye) ilk olarak 1990 yılında, uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen geliri aklayan suçluların finansal sistemleri kötüye kullanmasını önlemek için hazırlanmıştır. Gelişen kara para aklama eğilimlerini ve tekniklerini yansıtmak ve kara para aklama suçunun kapsamını uyuşturucu kaçakçılığı suçundan elde edilen gelirlerin yanı sıra diğer suç gelirlerinden elde edilen gelirleri de dahil ederek genişletmek bağlamında 1996 yılında bu tavsiyeler güncellenmiştir. Diğer taraftan 2001 yılında FATF, terörizmin finansmanı ile mücadele için yetkisini genişletip terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin tavsiyelerini oluşturmak için önemli bir adım atmıştır. 2003 yılında ikinci defa revize edilen tavsiyeler “Kısa Vadeli Hedef (IO)” ler ile birlikte 180’den fazla ülke tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu tavsiyeler uluslararası alanda kara para aklama ve terörizmin finansmanına karşı mücadele etmek için uluslararası standart olarak kabul edilmiştir. Yine bu tavsiyeler 2018 yılında da revize edilerek zenginleştirilmiştir (Terry, Robles, 2018 s.645-646; Kurt, İdare Hukuku Bakımından Türkiye’de ve Karşılaştırmalı Hukukta Mali Suçlarla Mücadele, 2002).

FATF 1990’da yayımladığı temel tavsiyelerini 1996, 2003 ve 2012 yılında yenileyerek genişletmiştir. Genişletilen bu tavsiyelere ilişkin mevzuatlar ve uygulamalar, FATF tarafından belirli periyotlarla denetlenmiştir. Bu denetlemeler “Karşılıklı Değerlendirme (Mutual Evaluation)” ve “İzleme (Follow-Up)”ler yoluyla yapılmakta ve bunun sonucunda “Karşılıklı Değerlendirme Raporu” (Mutual Evaluation Report) hazırlanmaktadır (Financial Action Task Force (FATF), 2009, s.5-7). 1990 yılında kabul edilen standartlar, 1996 ve 2003 yıllarında güncellendiğinden dolayı FATF değerlendirmelerinin birinci turu 1990 sonrası, ikinci turu 1996 sonrası, üçüncü turu ise 2003 sonrası gerçekleştirmiştir. 2012 yılında revize edilen FATF standartlarının kabulü ile de 2013 yılında dördüncü tur değerlendirme başlamıştır (Akyürek, 2022. s.440-441).

Türkiye 1994, 1998 ve 2006 yıllarında olmak üzere bugüne kadar üç defa FATF değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Üçüncü tur değerlendirmeler, FATF tarafından 1990 yılında çıkarılan, 1996 yılında gözden geçirilerek yayımlanan ve 2003 yılında tekrar yenilenerek yayımlanan 40+9 tavsiye kararı çerçevesinde yapılmıştır. 2013 yılında başlayan dördüncü tur değerlendirmeleri ise hâlâ sürmekte olup 2012 yılında revize edilen tavsiyelere göre yapılmıştır. 2013 yılından önceki üç turda FATF değerlendirmeleri sadece kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele için gerekli düzenlemelerin yapıp yapılmadığının kontrolü şeklindeydi. Mücadeleye ilişkin revizyon yapılması gerekliliği ve yıllar içinde yaşanan gelişmeler ışığında değerlendirme metodolojisi gelişim ve değişimlere uğramıştır. Bu değişiklikler ve gelişmeler doğrultusunda FATF şu anda kara para aklama, terörizmin finansmanı, kitle imha silahlarının önlenmesine ilişkin 11 adet “Kısa Vadeli Hedef

(IO)” ile etkililik ve 40 tavsiyesi ile teknik uyum değerlendirmesi yapmaktadır (MASAK, 2013, s.56). Bu bölümde FATF’in söz konusu tavsiyeleri açıklanmıştır.

1. FATF’in Etkililik Değerlendirmeleri

FATF, etkililik değerlendirmesi ile bir ülkenin kara para aklama ve terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadelede bütünüyle uygulamadaki etkinliğini ölçmekte ve bu değerlendirme, 11 adet “Kısa Vadeli Hedef (IO)” ile yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu etkililik kriterlerine yer verilmiştir.

Tablo 1: Etkililik Kriterleri

1.	Risk, Politika ve Koordinasyon
2.	Uluslararası İşbirliği
3.	Denetim
4.	Önleyici Tedbirler
5.	Tüzel Kişi ve Oluşumlar
6.	Finansal İstihbarat
7.	Aklama Suçu Soruşturma ve Kovuşturmaları
8.	Müsadere
9.	Terörizmin Finansmanı Suçu Soruşturma ve Kovuşturmaları
10.	Önleyici Tedbirler & Finansal Yaptırımlar
11.	Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanı Finansal Yaptırımlar

Kaynak: Financial Action Task Force (FATF), 2021, “4th Round Ratings”, 12 Kasım 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/4th-Round-Ratings.pdf> adresinden erişildi.

FATF etkililik değerlendirmesinde aşağıdaki etkililik değerlendirme derecelendirmelerini kullanmaktadır (Financial Action Task Force (FATF), 2021, s.5-6).

- yüksek derecede etkililik seviyesi (HE)
- önemli derecede etkililik seviyesi (SE)
- orta dereceli etkililik seviyesi (ME)
- düşük etkililik seviyesi (LE)

1.1. Risk, Politika ve Koordinasyon (IO1)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açacak riskleri anlaması ve bundan dolayı kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılması ile mücadele etmek için ulusal hukuk düzenlerinde gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını gerekli kılmaktadır. Etkili bir sistem için, ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açan riskleri tespit etme, değerlendirme ve farkındalık sağlama yükümlülükleri bulunmaktadır. Ayrıca bir risk değerlendirmesi oluşturmak için ilgili kurumları sürece dâhil etmeleri gerekmektedir. Değerlendirilen bu risklerin azaltılması için yetkili makamlar işbirliği yapmalı ve koordineli bir şekilde kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele politikalarını geliştirmelidir (Financial Action Task Force (FATF), 2020, s.96-98).

Söz konusu tavsiyeye ilişkin olarak, Bermuda FATF tarafından yüksek etkili (HE) olarak değerlendirilmiştir. Bermuda tavsiyeye uyum sağlamak amacıyla “Ulusal Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanı İle Mücadele Politikası” hazırlamış, “Kara Para Aklama Ulusal Risk Değerlendirmesi” ve Terörizmin Finansmanı Risk Değerlendirmesi” yapmış ve bu değerlendirmeleri sonuçlandırmıştır. Bu süreçte, Bermuda’daki tüm yetkili otoriteler ve özel

sektör üyeleri dâhil olmak üzere, birçok gerçek ve tüzel kişiye eğitim verilmiş olup, kara para aklama ulusal risk değerlendirmeleri her sektördeki kara para aklama risklerini vurgulamak için sağlam bir temel oluşturmuştur (Böklerink, Chatain, Willebois, 2022, s.68).

Diğer taraftan Bermuda'da yerel koordinasyon, işbirliği ve bilgi alışverişi güçlüdür. "Bermuda Ulusal Kara Para Aklamayla Mücadele Komitesi", ekonominin tüm ana sektörlerinden, yetkili otoritelerin temsil edildiği çeşitli çalışma gruplarına liderlik eder. Bu komite tarafından üst düzey politika beyanını içeren "Ulusal Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanı İle Mücadele Politikası" 2018'de Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve yetkili otoritelere iletilmiştir. Söz konusu politika ile stratejilerin gözden geçirilmesi ve güncellenmesi yıllık olarak gerçekleştirilmektedir. Kendi periyodik sektörel riskleriyle ilgili olarak denetçilerden önemli bulgular ve değerlendirmeler komiteye rapor edilmektedir. Bu durum, Bermuda'daki denetleyicilerin kara para aklama ve terörizmin finansmanı risklerinin sürekli olarak değerlendirilmesini sağlamak için mükemmel bir metodoloji olarak kabul edilmektedir (FATF, 2020, s.30).

1.2. Uluslararası İşbirliği (IO 2)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında, diğer ülkeler tarafından kendilerine iletilen talepleri zamanında yerine getirmesi için gerekli düzenlemeleri yapmalarını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda ülkeler, diğer ülkelere suçun önlenmesi ve işlendikten sonra da suç ve suça ilişkin bilgilerin sağlanması için yardım etmelidir. Yetkili makamlar, suçluların yerini tespit etmek, iadesini gerçekleştirmek, kara para aklama, terörizmin finansmanı ya da bağlantılı öncül suçlarla ilgili varlıkları tespit etmek, belirlemek, dondurmak, el koymak, müsadere etmek için sorumluluklarının farkında olmalıdır. Bu makamlar, belirtilen faaliyetleri gerçekleştirirken uluslararası işbirliğinden yararlanmalıdır. Son olarak, söz konusu tavsiyenin 9, 15, 24, 25, 32, 36, 37, 38, 39 ve 40 numaralı tavsiyelerle ilişkili olduğunu da belirtmek gerekmektedir (FATF, 2020, s.99--101).

Bu tavsiyeye ilişkin olarak İsveç, FATF tarafından yüksek etkili (HE) olarak değerlendirilmiştir. Zira İsveç makamları uluslararası işbirliğine önem vermiş ve bu konuda etkili sistemler ve süreçler oluşturmuş durumdadır. İsveç, AB üyeleri ve dünya çapındaki diğer ülkelerle de kapsamlı işbirliği yapmaktadır. Merkezi otoriteleri aracılığıyla, karşılıklı adli yardım ve iade sağlamaktadır. İsveç'te kolluk kuvvetleri yüksek düzeyde işbirliği içinde olup kolluk kuvvetlerinin faaliyetleri için (Single Point of Operative Contact) "Tek Bir Operasyonel İrtibat Noktası" kurulmuştur. Ayrıca, "İsveç Mali Denetleme Kurumu", diğer ülkelerde faaliyet gösteren kurumlarla, denetim kurullarıyla ve yabancı denetçilerle de yakın işbirliği içindedir (FATF, 2017, s.30).

1.3. Denetim (IO 3)

Bu etkililik kriteri denetim otoritelerinin finansal kurumları, FOBİM'leri¹ ve kripto varlık hizmet sağlayıcıları² riskleriyle orantılı olarak kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele yükümlülüklerine uygunluk açısından doğru bir şekilde denetlemesi gerektiğine ilişkindir. Ülkeler, etkili bir sistem için denetim, izleme, finans ve diğer ilgili sektörlerdeki kara para aklama ve terörizmin finansmanı suçlarına yol açan faaliyetleri önlemeli ve bu suçları işleyenlerin, finansal kurumlarda, FOBİM'lerde veya kripto varlık hizmet sağlayıcılarında, önemli veya kontrol edici bir pay ya da bir yönetim işlevine sahip olmalarını engellemelidir.

Diğer taraftan ülkelerdeki denetim otoriteleri, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin yükümlülüklerle yönelik ihlalleri ve kara para aklama ve terörizmin finansmanına ilişkin risk yönetimindeki başarısızlıkları tespit etmeli ve bunların engellenmesi için yaptırımlar uygulamalıdır. Aynı şekilde denetim otoriteleri, finansal kurumların, FOBİM'lerin ve kripto varlık hizmet sağlayıcıların, kara para aklama ve terörizmin

finansmanı ile mücadele yükümlülüklerine uyumu konusunda yeterli geri bildirim ve rehberlik sağlamalıdır (FATF, 2020, s.102-105).

1.4. Önleyici Tedbirler (IO 4)

Bu etkililik kriteri finansal kuruluşların, FOBİM'ler ve kripto varlık hizmet sağlayıcılarının, riskleriyle orantılı olarak, kara para aklama ve terörizmin finansmanını önleyici tedbirleri uygulamasını ve bunların, şüpheli işlem bildirimini yapmalarını gerekli kılmaktadır. Tavsiyeye göre etkili bir sistem için, ülkelerdeki finansal kuruluşlar aşağıdaki esasları uygulamalıdır.

- a. FOBİM'ler ve kripto varlık hizmet sağlayıcıları kara para aklama ve terörizmin finansmanı risklerinin anlaşılması için programlar geliştirmeli ve uygulamalıdır.
- b. Müşterilerinin kimliğini belirlemek ve doğrulamak için uygun müşteri tanıma prensipleri önlemlerini uygulamalı ve bu önlemlerin uygulanmasını takip etmelidir.
- c. Şüpheli işlemleri tespit etmeli ve bu bildirimleri düzenli olarak yapmalıdır. Diğer taraftan, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili mücadele yükümlülüklerine uymalıdır.

Bu tavsiye açısından yüksek etkili olarak (HE) değerlendirilen herhangi bir ülke bulunmamaktadır (FATF, 2020, s.106-109).

1.5. Tüzel Kişi ve Oluşumlar (IO 5)

Bu etkililik kriteri tüzel kişiler ve oluşumlarının, suç amaçlı kullanılmalarını önlemek amacıyla gerçek faydalanıcı bilgilerini oluşturmayı gerekli kılmaktadır. Söz konusu bilgiler yetkili makamlar tarafından oluşturulduktan sonra ilgisi olan tüzel kişiler tarafından bu bilgilere erişim sağlanmalıdır. Belirtilen tavsiyeye ilişkin değerlendirmeler şu şekilde yapılmaktadır: Bir ülkede bulunan, tüzel kişiler ve oluşumları hakkındaki bilgilerin, kamuya açık olması sağlanmalıdır. Ülkedeki tüzel kişilerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanı amacıyla kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmelidir. Ülkedeki tüzel kişilerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanı amacıyla kullanılmasının önüne geçmek için gerekli tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığı izlenmelidir. Tüm tüzel kişilerin gerçek faydalanıcı bilgilerinin doğru, güncel ve tam zamanlı olarak elde edilip edilmediği kontrol edilmelidir. Ayrıca, gerçek faydalanıcılık ile ilgili yaptırımların etkili olarak uygulanıp uygulanmadığı ölçümlenmelidir. Bu tavsiye açısından yüksek etkili olarak (HE) değerlendirilen herhangi bir ülke bulunmamaktadır (FATF, 2020, s.110-112).

1.6. Finansal İstihbarat (IO 6)

Bu etkililik kriteri kara para aklama ve terörizmin finansmanı suçu için yapılan soruşturmalarda yetkili makamların, mali istihbarat bilgilerini ve diğer gerekli bilgileri yeterli ölçüde kullanmasını gerekli kılmaktadır. Söz konusu tavsiyeye ilişkin uygunluğun değerlendirilmesinde, kara para aklama ile ilgili soruşturmalarda ilgili bilgilere ne ölçüde erişim sağlanmakta olduğu, bu bilgilerin ne ölçüde kullanılıp talep edildiği, mali istihbarat birimi analizi ve bilgi paylaşımının yetkili makamların operasyonel ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı, mali istihbarat birimi ve diğer yetkili makamların ne kadar bilgi ve mali istihbarat değişiminde bulunduğu ve mali istihbarat birimi ile diğer yetkili makamların bilgilerinin gizliliğinin nasıl sağlandığı irdelenmektedir (FATF, 2020, s.113-115).

Söz konusu tavsiyeye ilişkin olarak İspanya, FATF tarafından yüksek etkili (HE) olarak değerlendirilmiştir. İspanya Mali İstihbarat Birimi'nin (SEPBLAC), önceden adli izin olmaksızın çok geniş bir yelpazedeki mali ve diğer bilgilere erişim yetkisi vardır. Bu erişim yetkisi, finansal kuruluşlar tarafından sunulan şüpheli işlem bildirimleri ve diğer bildirimleri,

sınır ötesi beyanları ve denetçilerinden alınan geri bildirimleri de kapsamaktadır. Birim, ortalama olarak her yıl 1.600'den fazla mali istihbarat raporunu (alınan raporların yaklaşık %80'i) kolluk kuvvetlerine ve diğer yetkililere ulaştırır. Bunun sebebi, birimin son teknoloji ürünü yazılımlara, analitik ve veri madenciliği araçlarına sahip olması ve birimdeki yetkili makamların gerekli uzmanlığa erişmiş olmasıdır (FATF, 2014, s.51).

1.7. Aklama Suçu Soruşturma ve Kovuşturmaları (IO 7)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kara para aklama ile ilgili suçları ve faaliyetleri tespit edip bunları yapanlara karşı etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Söz konusu tavsiye ile kara para aklama faaliyetlerinin tespit edilmesi ve incelenmesi, bu faaliyetlerin, ülkelerin risk profiline ve ulusal kara para aklama politikaları ile uyumlu bir şekilde soruşturulup kovuşturulmasının sağlanması ve bu soruşturma ve kovuşturmanın, farklı kara para aklama faaliyetlerinde de büyük ölçüde uygulanması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan, tavsiyede, bu soruşturma ve kovuşturmaların sonunda uygulanması gereken yaptırımların etkili, orantılı ve caydırıcı olmasının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu tavsiye açısından yüksek etkili olarak (HE) değerlendirilen herhangi bir ülke bulunmamaktadır (Korkmaz, 2023, s.93).

1.8. Müsadere (IO 8)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kara para aklama ile mücadele etmek için, yurt içindeki ve yurt dışındaki suç gelirleri ile bu suçlarda kullanılan araçlara el koyma ve müsadere yapılmasını, bu işlemlerin de zamanında uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Söz konusu süreç, suç gelirlerinin ve yine suçta kullanılan araçların müsaderesini, yasal yollardan geri alınan suç gelirlerini, yurtdışına çıkışlarda gerçek olmayan bildirim sonucu yapılan müsadereyi ve adli işlemler ile bu süreçte haksız adli tedbirlere maruz kalanların uğradıkları kayıpları geri verme işlemlerini kapsamaktadır. El konulan ya da müsadere edilen varlıklar ise ilgili ülke tarafından muhatap ülkeye geri verilir ya da duruma göre bu varlıklar paylaşılır. Söz konusu tavsiye ile el koyma ve müsadere süreçleri ile bu süreçlerden elde edilen malvarlığını yönetmek için alınan önlemlerin izlenmesi ve süreçlerin takip edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece temel amaç olan kara para aklama suçunun işlenmesinin önüne geçilebilecektir (FATF, 2020, s.119-120).

Söz konusu tavsiyeye ilişkin olarak ABD, FATF tarafından yüksek etkili (HE) olarak değerlendirilmiştir. ABD, kara para ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında önemli miktarda varlığa el koymuştur. Örneğin, 2014 yılında federal makamlar tarafından 4,4 milyar ABD dolarından fazlasının geri alınmış olması verilebilmektedir. ABD'deki müsadere yaptırımları incelendiğinde, yetkililerin daha çok yüksek riskli alanlarda müsadere yaptığı ve bunun sonucu olarak da yüksek değerli vakaları ele aldığı tespit edilmiştir (FATF, 2016, s.88).

Ayrıca ABD idari müsadere, mahkûmiyete dayalı olmayan müsadere ve cezai müsadereyi uygun şekilde kullanmaktadır. Malvarlığı geri alım davaları ise hukuki müsadere olarak ilerlemekte ve çoğu sivil müsadere idari şekilde gerçekleşmektedir. ABD federal makamları ise yüksek değerli müsadereyi kararlı bir şekilde takip etmekte ve hem yurtiçinde hem de yurtdışında bulunan varlıklarla ilgili olarak, büyük ve karmaşık davalarda yüksek değerli müsadere elde etme kabiliyetlerini gösteren sayısız davaya bakmaktadır. ABD'de eyalet ve yerel düzeyde cezai müsadere veya sivil müsadere konusunda çok az bilgi olmasına rağmen eyalet ve yerel varlıklara el koyma faaliyetinin öncelikli suçları hedefleyen ortak görev güçleri tarafından üstlenildiği ve geri kalanın muhtemelen eyalet uyuşturucu kaçakçılığı mevzuatından kaynaklandığı tespit edilmiştir (FATF, 2016, s.88).

1.9. Terörizmin Finansmanı Suçu Soruşturma ve Kovuşturmaları (IO 9)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kendi sınırları içindeki terörizmin finansmanına yol açacak suçlara ve bu suçlara teşebbüs eden kişi ve kuruluşlara, etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırım düzenlemelerine ilişkindir. Diğer taraftan terörizmin finansmanı ile ilgili soruşturma ve kovuşturmaların tamamlanıp sorumluların mahkeme önüne çıkartılması ve böylece kişi, kuruluş ve organizasyonlara yaptırım uygulanması gereklidir. Ayrıca ülkelerde, terörizmin finansmanı suçu ayrı bir suç olarak takip edilmeli ve yetkili makamlar bu konuda yapılan soruşturmaları destekleyici şekilde işbirliği içinde çalışmalıdır. İlgili tavsiyeye göre bu süreç, soruşturma, kovuşturma, mahkûmiyet ve yaptırımlar şeklinde işlemeli ayrıca terörizmin finansmanı risklerini azaltmak amacıyla organize bir şekilde sürdürülmedir (FATF, 2020, s.121-122).

Söz konusu tavsiyeye ilişkin olarak ABD, FATF tarafından yüksek etkili (HE) olarak değerlendirilmiştir. ABD'nin en önemli ulusal güvenlik önceliği, terör saldırılarını gerçekleştirmeden önce engellemektir. Ülkede terör ve terörizmin finansmanı tehditleri hem küresel hem de yerel bir şekilde ele alınmaktadır.

Kolluk kuvvetleri, kişi ve kuruluşlara karşı terörle ilgili bir soruşturma yürüttüğünde potansiyel finansal destek kaynaklarını belirlemek için aynı doğrultuda bir soruşturma daha yürütmektedir. Ayrıca ABD, farklı terörizmin finansmanı yöntemlerini ve finansman ağlarının oynadığı rolü belirleyebilmekte ve bu tür faaliyetleri başarılı bir şekilde araştırıp kovuşturabilmektedir. Bu nedenle ABD'de, terörizmin finansmanına ilişkin tutukluluk oranları yüksek olup, terörizmin finansmanı davalarında uygulanan cezalar etkin ve caydırıcıdır. Özellikle ABD, terörizmin finansmanı ile mücadele sistemini, federal, eyalet ve yerel makamlar gibi kurumsal yapılara çok iyi entegre etmiş olup, terör ve terörizmin finansmanı ile ilgili konularda istihbarat görevlileri ve kolluk kuvvetleri arasında bilgi paylaşımını güçlü hale getirmiştir (FATF, 2016, s.88).

1.10. Önleyici Tedbirler ve Finansal Yaptırımlar (IO 10)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin kendi sınırları içindeki kâr amacı gütmeyen kuruluşların teröristler, terör örgütleri ve terörizmi finanse edenler tarafından fon sağlamak amacı ile suistimal edilmesinin önüne geçmek için alınması gereken tedbirleri gerekli kılmaktadır. Ülkeler, BMGK kararları uyarınca belirlenen kişi ve kuruluşlara karşı hedeflenen finansal yaptırımların uygulanmasını sağlayarak teröristler, terör örgütleri ve terör destekçilerini besleyen kaynakları ve araçları engellemelidir (FATF, 2020, s.123-125).

FATF tarafından yüksek derecede etkili (HE) olarak değerlendirilen ABD, terörizmin finansmanında kullanılan fonları büyük ölçüde finansal sisteminin dışında tutmuş görülmektedir. Zira ABD'de terörizmin finansmanı ile mücadele en yüksek önceliğe sahiptir ve terörizmin finansmanı ile ilgili hedeflenen finansal yaptırımların uygulanması özellikle 2015'te zorunlu kılınmıştır. Bu da "**ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi**"ni, bu hususta etkin küresel uygulamaları teşvik eden lider bir konuma taşımaktadır. ABD, terörizmin finansmanı ile mücadele ile ilgili hedeflenen finansal yaptırımları etkin bir şekilde uygulamakta ve ilgili kuruluşları kapsamlı bir şekilde belirlemek ve araştırmak için tüm belirlemeleri koordineli olarak ve kurumlararası işbirliği içinde takip etmektedir (Korkmaz, 2022, s.114-115).

1.11. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Finansal Yaptırımlar (IO 11)

Bu etkililik kriteri, ülkelerin BMGK kararları uyarınca, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesi hedefi ile kitle imha silahlarının yayılmasına ilişkin faaliyetleri yapan kişi ve kuruluşları tespit etmeye yönelik gerekli tedbirleri almasını gerekli kılmaktadır. Bu tedbirler, kitle imha silahlarının yayılması ile mücadele kapsamında finansal yaptırımlar uygulanması, aynı mücadele kapsamında ilgili makamlar arasında bir işbirliği ve organizasyon oluşturulması ve bunun geliştirilmesine ilişkindir. Özetle bu tavsiye ile ülkelerden, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile ilgisi bulunan finansal kuruluşlar ve FOBİM'ler gibi kişi, kuruluş ve organizasyonların tespit edilmesi ve bunlara hedeflenen finansal yaptırımların uygulanması ayrıca söz konusu finansal yaptırımlara ilişkin yükümlülüklerle uyumun takip edilmesi istenilmektedir (FATF, 2020, s.126-127).

FATF tarafından yüksek derecede etkili (HE) olarak değerlendirilen ABD'de kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesi politikaları, terörizm finansmanı ile mücadele politikaları gibi önceliğe sahiptir. ABD, BMGK Kararları uyarınca, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesi hedefi ile kitle imha silahlarının yayılması ile ilgili faaliyetleri yapan kişi ve kuruluşları tespit etmeye yönelik olarak kurumları kapsamlı bir şekilde belirlemek için kurumlar arası işbirliği içinde hareket etmektedir. Bu sebeple, kitle imha silahların yayılmasının finansmanının önlenmesi ile ilgili hedeflenen finansal yaptırımları gecikmeden ve detaylı bir şekilde uygulamaktadır (Korkmaz, 2023, s.58).

Diğer taraftan ABD'de, finansal kuruluşlara yönelik kapsamlı erişim ve rehberlik vardır. Finansal kuruluşlar, genellikle kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı riskleri hakkında bilgi sahibidir. Ayrıca bunlar potansiyel kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile ilgili şüpheli işlem raporlarını da dosyalamaktadır. ABD'de gerçek faydalanıcı eksikliğinden kaynaklanan riskler, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının tespitine ve araştırılmasına yönelik kurumlar arası yaklaşımla birlikte önemli ölçüde azaltılmaktadır (FATF, 2016, s.88).

2.FATF'in Teknik Uyum Değerlendirmeleri

FATF'in teknik uyum değerlendirmesinde kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadelede yapılması gereken her türlü düzenlemenin yapılıp yapılmadığı, bu düzenlemeleri gerçekleştirecek gerekli alt yapının oluşturulup oluşturulmadığı ve bu düzenlemeleri gerçekleştirecek yetkili makamların gerekli yetkinliğe sahip olup olmadığı hususları değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirme, aşağıdaki tabloda yer alan FATF'in 40 tavsiyesinde yer alan kriterler yolu ile gerçekleştirilmektedir (FATF, 2012, s.5-6).

Tablo 2: FATF'in 40 Tavsiyesi

1.Risklerin Değerlendirilmesi Ve Risk Bazlı Yaklaşımın Uygulanması
2.Ulusal İşbirliği ve Koordinasyon
3.Kara para Aklama Suçu
4.Müşadere ve Geçici Tedbirler
5.Terörizmin Finansmanı Suçu
6.Terörizmin ve Terörizmin Finansmanı İle İlgili Olarak Hedeflenen Finansal Yaptırımlar
7.Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanı İle İlgili Hedeflenen Finansal Yaptırımlar

8.Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar
9.Finansal Kuruluşlara İlişkin Gizlilik Yasaları
10.Müşterinin Tanınması
11.Kayıt Tutma
12.Siyasi Nüfuz Sahibi Kişiler
13.Muhabir Bankacılık
14.Para veya Değer Transferi Hizmetleri
15.Yeni Teknolojiler
16.Elektronik Transferler
17.Üçüncü Taraflara Güven
18.İç Kontroller ile Yurt Dışı Şube ve Bağlı Kuruluşlar
19.Yüksek Riskli Ülkeler
20.Şüpheli İşlem Bildirimi
21.Bilgi Sızdırma ve Gizlilik
22.FOBİM: Müşterinin Tanınması
23.FOBİM: Diğer Tedbirler
24.Tüzel Kişilerde Şeffaflık ve Gerçek Faydalanıcılık
25.Yasal Oluşumlarda Şeffaflık ve Gerçek Faydalanıcılık
26.Finansal Kuruluşların Düzenlenmesi ve Denetlenmesi
27.Denetleyicilerin Yetkileri
28.FOBİM'in Düzenlenmesi ve Denetlenmesi
29.Mali İstihbarat Birimleri
30.Yasa Uygulama ve Soruşturma Makamlarının Sorumlulukları
31.Yasa Uygulama ve Soruşturma Makamlarının Yetkileri
32.Nakit Kuryeler
33.İstatistikler
34.Rehberlik ve Geribildirim
35.Yaptırımlar
36.Uluslararası Araçlar
37.Karşılıklı Adli Yardımlaşma
38.Karşılıklı Adli Yardımlaşma: Dondurma ve Müsadere
39.Kara para aklama suçunu işleyen kişilerin iadesi
40.Diğer İşbirliği Şekilleri

Kaynak: Financial Action Task Force (FATF), 2021, "4th Round Ratings", 02 Eylül 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/4th-Round-Ratings.pdf> adresinden erişildi.

FATF bu tavsiyelerin değerlendirmesini, aşağıda yer alan teknik uyum derecelendirmeleri ile yapar.

Tablo 3: Teknik Uyum Derecelendirmeleri

Compliant-C	Uyumlu
Largely Compliant- LC	Büyük ölçüde uyumlu
Partly Compliant-PC	Kısmen uyumlu
Not Compliant-NC	Uyumsuz

Kaynak: Financial Action Task Force (FATF), 2021, “4th Round Ratings”, 02 Eylül 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/4th-Round-Ratings.pdf> adresinden erişildi.

2.1. Risklerin Değerlendirilmesi ve Risk Bazlı Yaklaşımın Uygulanması

Bu tavsiye, her ülkenin kendine özgü kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açan risklerini tespit edip, tespit ettiği bu riskleri ölçmesini gerekli kılmaktadır. Tavsiyede ülkelerden söz konusu suçlara ait riskleri değerlendirmek için yapılacak faaliyetleri organize eden bir makam oluşturması istenilmekte olup, ayrıca bu riskleri değerlendirmek için gerekli tüm tedbirleri alması gerektiği önerilmektedir. Söz konusu tavsiye uyarınca ülkeler, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadeleye yönelik tedbirleri, kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açabilecek risklerle orantılı risk bazlı bir yaklaşım uygulamalıdır (International Monetary Fund (IMF), 2012, s.8). Risk bazlı yaklaşım, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele için kaynakların orantılı dağıtılmasını ve bu yaklaşımın bütün FATF tavsiyeleri bağlamında uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkeler, kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açabilecek risklerin düşük veya yüksek seviyede olup olmadığını tespit etmeli ve bu tespitlere göre tedbirler almalıdır. Tavsiyede özellikle finansal olmayan belirli iş ve mesleklerin (FOBİM) altı çizilmiş bunların kara para aklama ve terörizmin finansmanı risklerinin değerlendirilip bu risklerin azaltılmasının zorunlu tutulması gerektiği belirtilmiştir. Tavsiye ülkeler için yükümlülükler kararlar, finansal kurumlar ve FOBİM’ler için yükümlülükler ve kararlar olmak üzere iki bölümden oluşmakta ve bu iki bölümde riskleri değerlendirme ve riskleri azaltmak için yapılması gerekenler yer almaktadır (FATF, 2012, s.5-6).

2.2. Ulusal İşbirliği ve Koordinasyon

Bu tavsiyede ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açan riskleri tespit etmesi ve tespit edilen bu risklere göre ulusal kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele politikaları oluşturup bu politikaları uygulamaya başlayacak yerel bir makam ihdas etmeleri gerektiği önerilmektedir. Ülkeler kara para aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele etmek için ilgili makamlarla, mali istihbarat biriminin işbirliğini sağlayacak politikaların ve faaliyetlerin geliştirilmesini ve bunların ülke çapında yayılmasını sağlayacak bir düzen oluşturmalıdır. Bu düzen kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadelede oluşturulacak yükümlülüklerin yasal uyumunu ve ilgili makamlar arasında işbirliğini sağlamalıdır (FATF, 2012, s.10-11).

2.3. Kara Para Aklama Suçu

Bu tavsiye ülkelerin kara para aklamayı, Viyana ve Palermo Konvansiyonları uyarınca suç olarak kabul etmesini gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan tavsiyede, ülkelerin kara para aklama suçunu, öncül suçları en geniş şekilde kapsayacak bir biçimde bütün ağır suçlara uygulaması gerektiği önerilmektedir. (The World Bank, 2009, s.244)

2.4. Müsadere ve Geçici Tedbirler

Bu tavsiye ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanından elde edilen her türlü gelir ve değere ilişkin, kendi yetkili makamları aracılığıyla Viyana ve Palermo

Konvansiyonundaki hükümlere uygun düzenlemeler yapmasını gerekli kılmaktadır. Söz konusu tavsiyede müsadereye tabi olan malvarlıklarının tespit edilmesi, takip edilmesi ve değerlendirilmesi, müsadereye tabi olan malvarlıklarının dondurulabilmesi ya da el konulabilmesi ve bunların geri alınabilmesini önleyen faaliyetlere karşı tedbirlerin alınması istenilmektedir. Diğer taraftan, ülkelerden mahkûmiyete bağlı olmayan müsadere tedbirlerinin alınmasına imkân veren düzenlemeler yapılması istenilmektedir (FATF, 2012, s.12).

2.5. Terörizmin Finansmanı Suçu

Bu tavsiyeye göre ülkeler, terörizmin finansmanı faaliyetlerini, “Terörizmin Finansmanı Konvansiyonu”³ uyarınca suç olarak düzenlemelidir. Ülkeler sadece terörizmin, teröristlerin ve terör örgütlerinin finanse edilmesini değil terörizmin finansmanı suçuna teşebbüsü, suç ortağı olmayı, organize etmeyi, yönlendirmeyi, katkıda bulunmayı ve yabancı terörist savaşçıların finansmanını da suç olarak düzenlemelidir. Ayrıca ülkeler, bu suçlardan hüküm giymiş gerçek ve tüzel kişilere orantılı ve caydırıcı cezai yaptırımlar uygulamalıdır (The World Bank, 2009, s.245).

2.6. Terörizmin ve Terörizmin Finansmanı İle İlgili Olarak Hedeflenen Finansal Yaptırımlar

Bu tavsiyede ülkelerin terörizmin ve terörizmin finansmanının önlenmesi için BMGK kararlarına uymak için finansal yaptırım sistemleri hedeflemesi ve bu hedefleri uygulaması gerektiği belirtilmiştir. Ülkeler, 1267(1999) sayılı BMGK Kararları⁴ ve devamı niteliğindeki kararları⁵ ile 1373 (2001) sayılı BMGK Kararı⁶ çerçevesindeki belirlemelere ilişkin:

- Belli kriterleri karşılayan kişi ya da kuruluşları belirlemek için bu belirleme yetkisini haiz bir yetkili makam ya da mahkeme tespit etmelidir.
- Hedeflerin tespitine yönelik mekanizmalara sahip olmalıdır.
- Bir öneride bulunulup bulunulmayacağına karar verirken “**makul gerekçelere**” ya da “**makul esaslara**” ilişkin açık bir ispat standardı uygulamalı ve tespitlere ilişkin bu tür öneriler bir ceza davasının varlığı koşuluna bağlı olmamalıdır.
- Kişi ya da kuruluşların fonlarını veya diğer malvarlıklarını ivedi bir şekilde dondurma yetkisine sahip olmalıdır. Ve bu kişi ve kuruluşlara fon veya diğer malvarlıkların aktarılmasının kesin olarak önüne geçilmesini sağlamalıdır.

Bu tavsiye tespit ve belirleme, dondurma, listeden çıkarma, dondurmanın kaldırılması ve dondurulan fonlara ve diğer malvarlıklarına erişimin sağlanması esasları etrafında şekillenmiştir (FATF, 2012, s.13).

2.7. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanı İle İlgili Hedeflenen Finansal Yaptırımlar

Bu tavsiye ülkelerin kitle imha silahlarının yayılmasının ve finansmanının önlenmesine ilişkin BMGK kararları ile uyumlu bir şekilde, finansal yaptırımları hedeflemesi ve bunları uygulamasını gerekli kılmaktadır. Ülkeler, “**Birleşmiş Milletler Şartı**”nın VII. kısmı gereğince BMGK tarafından veya bu konseyin yetkisi dahilinde belirlenen kişi veya kuruluşların fonlarını ya da diğer malvarlıklarını ivedi bir şekilde dondurmaya sağlayan yaptırımlar ile bu kişi ve kuruluşlara bu fon veya diğer malvarlıkların aktarılmasının kesin olarak önüne geçilmesini sağlayan yaptırımlar uygulamalıdır (FATF, 2012, s.51-57).

2.8. Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar

Bu tavsiye ülkelerin terörizmin finansmanı suçunu işlemek için suistimal edilmeye müsait olan kâr amacı gütmeyen kuruluşların tespit edilmesini ve bu suistimalin önüne

geçmek için de yeterli yasal düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.13). Yine ülkeler, kâr amacı gütmeyen kuruluşların, terör örgütleri tarafından yasal bir kuruluş gibi gösterilmesinin önüne geçmelidir. Ayrıca bu kuruluşların, terör örgütleri tarafından terörizmin finansmanı suçunu işlemek için kullanılmasını sağlamak amacıyla risk bazlı yaklaşım uygulamalı, bu hususta yükümlülükler belirlemeli ve bu yükümlülük ihlallerine yönelik caydırıcı tedbirler almalıdır (FATF, 2012, s.13).

2.9. Finansal Kuruluşlara İlişkin Gizlilik Yasaları

Bu tavsiye ülkelerin finansal kuruluşlara ilişkin gizlilik yasalarının FATF tavsiyeleri ile uyumlu olmasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.14).

2.10. Müşterinin Tanınması

Bu tavsiye ülkelerin kendi finansal kuruluşları nezdinde isimsiz ve sahte isimlerle açılan hesapları bulundurmaması için gerekli tedbirleri almasını gerekli kılmaktadır. Bu tedbirler, müşterinin tanınması ilkesi çerçevesinde finansal kuruluşlarla iş ilişkisi tesis edilirken, belirli bir limitin üzerindeki işlemler yapılırken, bazı elektronik transfer işlemlerinde şüpheli işlemler varsa, müşteriye ait kimlik bilgilerinin doğruluğu ile ilgili şüpheli işlemler gerçekleştirirken kanun ile uygulama zorunluluğu getirmelidir (Üstün, 2012, s.68).

Söz konusu müşterinin tanınması ilkeleri aşağıda belirtilmektedir:

- a. Müşterinin kimlik tespiti ve bu tespitin doğruluğunun kanıtlanması.
- b. Gerçek faydalanıcı ile ilgili bilgilerin doğru bir şekilde tespit edilip teyit edilmesi.
(Tespit ve teyit işleminde tüzel kişilerin kontrol yapısının anlaşılması gerekmektedir.)
- c. İşin ve iş ilişkisinin gerçek mahiyetinin anlaşılma değerlendirilmesi.
- d. Yapılan iş süresince müşteri kimliklerin, fon kaynaklarının, diğer iş ve risk durumlarının bilgilerini teyit etmek için dikkatli olunması ve bunların ayrıntılı şekilde incelenmesi.

Diğer taraftan tavsiyede ayrıca bu tedbir ve tespitlere uymayan kuruluşların gerekli yaptırımlara tabi olması gerektiği üzerinde durulmuştur (FATF, 2012, s.14-15).

2.11. Kayıt Tutma

Bu tavsiye ülkelerin finansal kuruluşlara, ulusal ve uluslararası işlemlere ilişkin gerekli bütün kayıtları en az beş yıl süreyle saklama zorunluluğu getirmektedir. Bunun nedeni finansal kuruluşların, yetkili makamların kendilerinden talep edilecek bilgileri hızlı bir şekilde yanıtlaması gerekliliğidir. Diğer taraftan, bu kayıtların gerektiğinde suç faaliyetlerinin kovuşturmasında kanıt olabilecek nitelikte olması gerekmektedir (FATF, 2012, s.15). Söz konusu tavsiyede, ülkelerin finansal kuruluşlara beş yıl saklama zorunluluğu getirdiği bilgiler içinde müşterinin tanınması prensipleri kapsamında elde edilen tüm kayıtlar, hesaplar, iş yazışmaları, tüm analiz sonuçları ve benzeri bilgiler yer almaktadır (FATF, 2012, s.15).

Türkiye, 5549 sayılı “Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun”un 8. Maddesi ve “Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Tedbirler Hakkında Yönetmelik”in 46. maddesi ile söz konusu tavsiyeye ilişkin düzenlemeleri yapmıştır. Bu düzenlemelerle, Türkiye’deki finansal kuruluşlar, hem yurt içi hem de yurt dışı işlemlerine ilişkin kayıtlarını, son işlem tarihinden itibaren sekiz yıl süreyle muhafaza etmekle

ve bu kayıtların istenmesi halinde yetkililere ibraz etmekle yükümlü kılınmıştır (FATF, 2019, s.188).

2.12. Siyasi Nüfuz Sahibi Kişiler

Bu tavsiye ülkelerin finansal kuruluşlarına, müşteri ya da gerçek faydalanıcı olmasının bir önemi olmaksızın, siyasi nüfuz sahibi kişilere ilişkin müşterinin tanınması prensiplerini ve diğer tedbirleri uygulamasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.16).

Diğer tedbirlerden maksat, ülkelerin finansal kuruluşlara, müşterilerinin gerçek faydalanıcısının siyasi nüfuz sahibi bir kişi olup olmadığını belirlemesi için risk yönetim sistemine sahip olma, bu tip iş ilişkisi kurarken üst makamlardan onay alma, fonların ve malvarlığının kaynağının tespiti için uygun önlemlere sahip olma zorunluluğu getirmesidir. Bunun yanı sıra tavsiyede, bütün siyasi nüfuz sahibi kişiler ile ilgili yükümlülüklerin bu kişilerin aile bireyleri ve yakınları için de uygulanması gerektiğinin altı çizilmektedir (The World Bank, 2009, s.249).

2.13. Muhabir Bankacılık

Bu tavsiye ülkelerin, finansal kuruluşlarını, sınır ötesi muhabir bankacılık ilişkileri ve diğer benzeri ilişkiler ile ilgili olarak aşağıdaki hususlar hakkında yetkili kılmasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.16-17).

- Muhatap kuruluşun işinin mahiyetini tam olarak anlamak ve muhatap kuruluşun itibarını ve tabi olduğu denetimin niteliğini, kamuya açık bilgileri kullanarak tespit etmek için yeterli bilgi toplamak.
- Muhatap kuruluşun, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında kontrollerini değerlendirmek.
- Yeni muhabir ilişkileri kurmadan önce üst düzey yönetimin onayını almak.
- Her bir kuruluşun, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele sorumluluğunu tek tek ortaya koymak.

Diğer taraftan ülkeler tarafından finansal kuruluşlara, aktarmalı muhabir hesaplarla ilgili olarak muhatap bankanın, muhabir banka hesaplarına doğrudan erişen müşteri için müşterinin tanınması prensiplerini uygulamasını ve yine finansal kuruluşlara, muhatap bankaların talep üzerine müşterinin tanınmasına yönelik bilgileri muhabir bankaya sunmasını kesinleştirecek yükümlülükler getirilmelidir (FATF, 2012, s.16-17). Bu tavsiyedeki en önemli husus ise finansal kuruluşların, paravan bankalar ile muhabir bankacılık ilişkisine girmeleri ya da bu ilişkilerine devam etmelerinin yasaklanması gerektiği ve finansal kuruluşların, muhatap kuruluşların hesaplarının, paravan bankalar tarafından kullanılmasına izin verilmediğinden emin olmakla yükümlü kılınması gerektiğidir (FATF, 2012, s.16-17).

2.14. Para veya Değer Transferi Hizmetleri

Bu tavsiyede ülkelerden, kendi sınırları içindeki para transferi ve değer transferi hizmeti sağlayan gerçek veya tüzel kişilerin, FATF tavsiyelerine uyumunun ve bunların takip olanağının sağlanması için etkili bir sistem geliştirmeleri istenilmektedir. Ülkeler, kendi sınırları içindeki para transferi ve değer transferi hizmeti sağlayan gerçek ve tüzel kişilerin, bu sisteme tabi olmaları ve kayıtlı olmalarını sağlamak için gereken önlemleri almalıdır (FATF, 2012, s.17).

Diğer taraftan ülkeler, kendi sınırları içindeki para veya değer transferi hizmetini yukarıda bahsettiğimiz önlemleri almadan gerçekleştiren gerçek veya tüzel kişileri tespit etmeli ve bunlara yaptırımlar uygulamak için tedbirler almalıdır. Bu bakımdan ülkelerin yetkili makamları, kendi sınırları içindeki para veya değer transferi ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin kayıt altında olmasını ve bunların, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele sistemlerine dâhil olmasını sağlamalıdır (FATF, 2012, s.17).

2.15. Yeni Teknolojiler

Bu tavsiyede ülkelerden, kendi finansal kuruluşları yeni teknoloji ürünleri kullandığında, yeni iş tesisi gerçekleştirdiklerinde, bu kuruluşlar hem yeni hem de var olan ürünler için yeni teknolojileri kullandıklarında ortaya çıkabilecek kara para aklama veya terörizmin finansmanı risklerini bulmaları ve bu riskleri değerlendirmeleri istenilmektedir. Bu değerlendirme, finansal kuruluşlar yeni iş tesis etmeden önce ya da yeni teknolojileri kullanmadan önce yapılmalı ve bu hususta uygun tedbirler alınmalıdır (FATF, 2012, s.17).

2.16. Elektronik Transferler

Bu tavsiye, ülkelerin kendi finansal kuruluşlarının, elektronik transferlerde ve ilgili mesajlarda, göndericiye ve alıcıya ilişkin uygun ve doğru bilgileri almalarını sağlamak için düzenlemeler yapmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca ülkeler, bu düzenlemelerde söz konusu bilgilerin, elektronik transfer süreci boyunca elektronik transfer veya bağlı mesajlarda yer almasını ve finansal kuruluşların söz konusu bilgileri eksiksiz olarak muhafaza etmesini sağlamalı ve bunun için gerekli takibi yapmalıdır (Jensen, Png, 2011, s.17).

2.17. Üçüncü Tarafa Güven

Bu tavsiye ülkelere, finansal kuruluşlarının 10 numaralı tavsiyede özetlenen müşterinin tanınması prensiplerinin 1. ve 3. maddelerinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmesini gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan ülkeler finansal kuruluşlarına, bu kuruluşların bir işe başlamaları için üçüncü kişilere güvenmelerine, belirli kriterlerin sağlanması koşulu ile izin verebilirler. Söz konusu kriterlere aşağıda özet olarak yer verilmektedir.

- a. Üçüncü tarafa güvenen bir finansal kuruluş, 10. tavsiyede belirttiğimiz müşterinin tanınması prensiplerinden 1. ve 3. maddelerinde belirtilen yükümlülüklerle ilgili gerekli sistemi oluşturmak için lüzumlu bilgileri ivedi bir şekilde temin etmelidir (FATF, 2012, s. 18).
- b. Finansal kuruluşlar, kimlik tespiti sonucu elde edilen bilgiler ile müşterinin tanınması ilkesine uygun bilgilerin nüshalarını, istenildiğinde üçüncü tarafça ivedi bir şekilde sağlanacağı hususunda gerekli tedbirleri almalıdır.
- c. Finansal kuruluşlar, güvenilen üçüncü tarafın denetiminin ve takibinin yapıldığından ve güvenilen üçüncü tarafın, 10 ve 11. tavsiyelerde belirtildiği gibi, müşterinin tanınması ve kayıtların tutulması yükümlülüklerinde sayılan tedbirlere uyduğundan emin olmalıdırlar.
- d. Ülkeler, ülke riski seviyesinde var olan bilgileri göz önüne alarak, gerekli şartları taşıyan üçüncü tarafın, hangi ülke menşeli olduğunu tespit etmelidirler. Bu çerçevede, iş ilişkisinin tesisi veya işlemin yapılmasını müteakip, işlemi tesis eden finansal kuruluşun, güvenilen üçüncü taraf finansal kuruluşundan müşterinin tanınmasına ilişkin bilgileri derhal temin etmek şartına binaen finansal kuruluşlar nezdindeki işlemlerin hızlandırılmasına imkân tanınmış olmaktadır (FATF, 2012, s. 18). Bu iznin

verilmesi sonucu, müşterinin tanınması prensipleri ile ilgili sorumluluk, üçüncü kişiye güvenen finansal kuruluşun üzerindedir.

2.18. İç Kontroller İle Yurt Dışı Şube ve Bağlı Kuruluşlar

Bu tavsiye, finansal kuruluşların kara para aklama ve terörizmin finansmanına ile mücadeleye ilişkin bilgi paylaşımına yönelik politikalar ve prosedürler de dahil olmak üzere, programlar uygulamasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan ülkeler, finansal kuruluşlar için FATF tavsiyeleri uyarınca, kendi oluşturduğu kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele programlarını uygulama zorunluluğu ile birlikte yine bu kuruluşların yurt dışındaki şubeleri ile hisse çoğunluğuna sahip oldukları bağlı kuruluşlarının yurt dışındaki şubelerinin merkezlerinin bulunduğu ülkelerdeki kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele programlarını uygulamalıdır (FATF, 2012, s. 18-19).

2.19. Yüksek Riskli Ülkeler

Bu tavsiyede ülkelerin finansal kuruluşlar için, FATF'in müşterinin tanınması prensiplerinin uygulanmasını gerekli gördüğü gerçek ve tüzel kişiler ile ilgili tedbirleri alması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ülkelerin, finansal kuruluşların iş ilişkilerinde ve finansal kuruluşlar tarafından yapılan işlemlerde, müşterinin tanınması prensiplerinin uygulanması zorunlu kılınmıştır. Yine ülkeler, bu hususlara ilişkin FATF'in gerekli gördüğü durumlarda veya bağımsız olarak etkili ve risklerle orantılı uygun tedbirleri uygulayabilmelidirler (FATF, 2012, s. 19).

2.20. Şüpheli İşlem Bildirimi

Bu tavsiyede ülkelerin kendi finansal kuruluşlarına, bazı durumlarda elde ettiği gelirleri ivedi bir şekilde mali istihbarat birimine bildirmesi için yasal düzenleme yapması zorunlu tutulmuştur. Bunlar, finansal kuruluşların söz konusu gelirlerin suçtan elden edildiğine dair ya da terörizmin finansmanı ile ilgili olduğuna ilişkin şüpheye düştüğü ve bu şüphenin haklı sebep teşkil ettiği durumlardır (FATF, 2012, s.19).

2.21. Bilgi Sızdırma ve Gizlilik

Bu tavsiyede finansal kuruluşların ve bunların çalışanlarının şüpheli işlem bildirimlerini mali istihbarat birimine (kötüniyet olmaksızın) bildirdiklerinde, bu faaliyetin gerçekten olup olmadığı ya da söz konusu faaliyetin suç olup olmadığı konusunda (bilgileri olsun ya da olmasın) kanunla getirilmiş olan bilgi mahremiyetini ihlal ile ilgili herhangi bir yaptırıma tabi tutulmaktan yine kanun ile korunması gerekli kılınmaktadır. Diğer taraftan, bu çalışanların mali istihbarat birimine bildirim yaptıklarının ifşa edilmesinin kanun yoluyla yasaklanması gerektiği belirtilmiştir (Elgar, 2013, s.457).

2.22. FOBİM: Müşterinin Tanınması

Bu tavsiyede ülkelerin müşterinin tanınması ve kayıt tutma yükümlülüklerini belirli durumlarda FOBİM'lere uygulaması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumlar aşağıda belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda kumarhaneler, emlakçılar, değerli maden ve değerli taş ticareti ile uğraşanlar, avukatlar, noterler, diğer bağımsız hukuk işleri ile uğraşanlar, muhasebeciler, kayıym kurumları (trust) ve şirket hizmeti sağlayanlar için müşterinin tanınması ve kayıt tutma ile ilgili yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğu olan durumlar özetlenmiştir. Bu tavsiyede yukarıda belirtilen durumlarda ülkeler, FOBİM'lere, FATF'in 10, 11, 12, 15 ve 17 no'lu tavsiyelerinde belirtilen yükümlülükleri uygulamalıdır (FATF, 2012, s.19).

Tablo 4: FOBİM'lerin Müşterinin Tanınması ve Kayıt Tutma Yükümlülüklerini Yerine Getirmesi Gereken Durumlar

a-Kumarhaneler için	Müşterilerinin belirli bir limit veya bu limitin üstünde finansal işlem yapması veya işlemlerine başlaması.
b-Emlakçılar için	Müşteriler için gayrimenkul alımı veya gayrimenkul satımı yapması veya işlemlerine başlaması.
c-Değerli maden ve değerli taş ticareti ile uğraşanlar için	Müşterilerinin belirli bir limit veya bu limitin üstünde finansal işlem yapması veya işlemlerine başlaması.
d-Avukatlar, noterler, diğer bağımsız hukuk işleri ile uğraşanlar ve muhasebeciler için	- Müşterileri için gayrimenkul alımı ya da gayrimenkul satımı yapma işlemlerine başlaması. - Müşterilerinin para veya diğer varlıkları üzerinde kontrol ya da ahz'u kabz yetkisi elde etmesi. - Müşterilerinin banka veya diğer hesapları üzerinde kontrol ya da ahz'u kabz yetkisi oluşturmaları. - Şirketlerin teşekkülü, faaliyetleri ve ilgili durumların organize edilmesi veya organize edilmeye hazırlanılması. - Tüzel kişi veya yasal müesseselerin teşekkül etmesi, faaliyette bulunması veya organizasyonları ile işletmelerin alım satımı yapılması veya işlemlerine başlanması.
e- Kayyım kurumları (trust) ve şirket hizmeti sağlayanlar için	- Tüzel kişilerin kurucu acentesi olarak faaliyet gösterdiklerinde veya faaliyet göstermeye hazırlandıklarında. - Tüzel kişiliklerin müdürü, sekreteri veya bir ortaklığın ortağı gibi pozisyonlarda bulunanlar gibi faaliyet gösterdiklerinde veya faaliyet göstermeye hazırlandıklarında. - Tüzel kişiler veya yasal oluşumlar için adres sağladıklarında veya sağlamaya hazırlandıklarında. - Bir malvarlığı ya da servet kayyımı, (müteveli), (trustee), gibi faaliyet gösterdiklerinde veya faaliyet göstermeye hazırlandıklarında veya yasal oluşumun diğer bir şekli için aynı işlevleri yaptıklarında veya buna hazırlandıklarında. - Bir başka kişi adına vekil hissedar olarak faaliyet gösterdiklerinde, faaliyet göstermeye hazırlandıklarında, bir başka kişiyi bu şekilde faaliyet göstermesi için tayin ettiklerinde ya da buna hazırlandıklarında.

Kaynak:Financial Action Task Force (FATF), 2012, "Procedures For The FATF Fourth Round Of AML/CFT Mutual Evaluations" 03 Eylül 2021 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF-4th-Round-Procedures.pdf> adresinden erişildi.

2.23. FOBİM: Diğer Tedbirler

Bu tavsiye ülkelerin aşağıdaki tablodaki durumlarda, FOBİM'lere, FATF'in 18, 19, 20 ve 21 numaralı tavsiyelerdeki durumları uygulaması gerektiğine ilişkindir (FATF, 2012, s.20).

Tablo 5: FOBİM'lerin 18, 19, 20 ile 21 no'lu Tavsiyeyi Uygulayacağı Durumlar

Avukatlar, noterler, diğer bağımsız hukuk işleri ile uğraşanlar ve muhasebeciler	Müşterileri hesabına veya onlar için 22. tavsiyenin (d) bendinde açıklanmış olan faaliyetlerle ilgili bir finansal işlem icra ettiklerinde, şüpheli işlemleri bildirmeye zorunlu tutulmalıdır.
Değerli maden ve değerli taş ticareti ile uğraşanlar	Müşterileri ile belirli bir limit veya bu limitin üstünde nakit işlem yapması durumunda şüpheli işlem bildiriminde bulunmaya zorunlu tutulmalıdır.
"Kayyım kurumları (Trust)" ve şirket hizmeti sağlayanlar	Müşterileri hesabına veya onlar için 22. tavsiyenin (e) bendinde belirtilen faaliyetlerle ilgili bir işlem yaptıklarında, şüpheli işlem bildiriminde bulunmaya zorunlu tutulmalıdır.

Kaynak: Korkmaz, S. (2023). Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanı İle Mücadele Kapsamında FATF (Mali Eylem Görev Gücü) Değerlendirmeleri. İstanbul: Lora Yayıncılık.

Yukarıdaki tabloda avukatlar, noterler, diğer bağımsız hukuk işleri ile uğraşanlar, muhasebeciler, kayyım kurumları (trust) ve şirket hizmeti sağlayanlar, değerli maden ve değerli taş ticareti ile uğraşanlar için FATF'in 18, 19, 20 ile 21 no'lu tavsiyeyi uygulama zorunluluğu olduğu durumlar belirtilmiştir. Bu tavsiyeye göre ülkeler söz konusu FOBİM'lere, bu durumları uygulama yükümlülüğü getirmelidir.

2.24. Tüzel Kişilerde Şeffaflık ve Gerçek Faydalanıcılık

Bu tavsiyede ülkelerin tüzel kişilerin kara para aklama veya terörizmin finansmanı amacıyla kullanılmasının önüne geçmek için tedbirler alması gerektiği belirtilmiş olup, ülkelerin, yetkili makamların erişimine açık bir şekilde tüzel kişilerin gerçek faydalanıcı bilgilerinin yeterli, doğru ve güncel tutulmasını sağlaması gerektiği üzerinde durulmuştur (Yuen, 2012, s.25). Alınması gereken tedbirlerin, özellikle hamiline yazılı senet veya hamiline yazılı varantları çıkaran, vekil hissedar veya yöneticiye sahip tüzel kişiler üzerinde yoğunlaştırılması gerekmektedir (Gönül, H, 2022).

2.25. Yasal Oluşumlarda Şeffaflık ve Gerçek Faydalanıcılık

Bu tavsiyede ülkelerin kayyım kurumlar (trustlar) gibi yasal oluşumların, kara para aklama ve terörizmin finansmanı amacıyla kullanılmasının önüne geçecek tedbirler alması gerektiği belirtilmektedir. Yine ülkeler tarafından, özellikle kayyım kurumlar (trustlar) hakkında gerçek ve güncel bilgilerin yetkili makamlar tarafından erişilebilir bir halde hazır bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu tavsiye ülkelerin yetkili makamlarının yasal oluşumlara, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadeleye yönelik ulusal önlemlerin uygulanmasında ve özellikle şüpheli işlemlerin tespit edilmesi ve raporlanması konusunda yardımcı olacak kılavuzlar oluşturmasını ve geri bildirim sağlamasını gerekli kılmaktadır (Omar, Hajudin, 2015, s. 157).

2.26. Finansal Kuruluşların Düzenlenmesi ve Denetlenmesi

Bu tavsiyede ülkelerden, finansal kuruluşların yeterli denetiminin yapılmasını sağlayacak düzenlemeler yapması ve yine bu kuruluşlarla ilgili FATF tavsiyelerinin etkin bir biçimde uygulanmasını sağlayacak tedbirler alması istenilmektedir. Diğer taraftan ülkeler, suçluların veya suç ortaklarının, finansal kuruluştaki önemli bir hisseye sahip olmalarını, bu hisselerin gerçek faydalanıcısı olmalarını ve bu finansal kuruluşlarda yönetici olmalarını engelleyecek yasal düzenlemeler yapmalıdır. Ülkeler finansal kuruluşların tabi olduğu prensipler veya iş muhteviyatına göre kara para aklama ve terörizmin finansmanı risklerini tespit etme, finansal kuruluşları lisansa bağlama ve kayıt altına alma gibi gerekli düzenlemeleri yapmalıdır (Işık, 2022, s.420).

2.27. Denetleyicilerin Yetkileri

Bu tavsiye ülkelerde, denetim yetkisine sahip olanların, finansal kuruluşların kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele yükümlülüklerini denetlemek veya takip etmek veya uyumunu sağlamak üzere gerekli yetkilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Ülkelerin denetim görevlileri, finansal kuruluşları denetlerken kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele yükümlülüklerine uyulmadığının tespit edilmesi halinde, geniş ölçekli yaptırım uygulama yetkisine sahip olmalıdır (The World Bank, 2009, s.257).

2.28. FOBİM'in Düzenlenmesi ve Denetlenmesi

Bu tavsiye ile ülkelerden, FOBİM'ler için aşağıdaki tabloda yer alan denetleme ve düzenleme yükümlülüklerinin yerine getirilmesi istenilmektedir (FATF, 2012, s. 23-24).

Tablo 6: FOBİM'lerin Denetleme Ve Düzenleme Yükümlülükleri

Kumarhaneler için alınması gereken tedbirler	a. Lisanlama yapılmalı. b. Suçluların, suç ortaklarının önemli bir hisseye sahip olmasının, gerçek faydalanıcısı olmasının veya yöneticisi veya işletmeci olmasının önüne geçmek için yasal ve düzenleyici tedbirler alınmalı. c. Kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında etkili denetimlerle takip edilmelidir.
Diğer FOBİM'ler için alınması gereken tedbirler	• Kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında, FOBİM'lerin yükümlülüklerini sağlamaktan ve takip etmekten sorumlu bir yetkili makam olmalıdır. • Ülkeler, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında diğer FOBİM'lerin yükümlülüklerine uyup uymadığını takip etmek için gerekli sistemlere sahip olmalıdır. • Bu konuda belirlenmiş yetkili makamlar ise; a. Kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele amacı ile getirilmiş yükümlülüklerle uyumun izlenmesi de dahil olmak üzere faaliyetlerini icra etmek için gerekli yetkiye sahip kılınmalıdır. b. Suçluların, suç ortaklarının önemli bir hisseye sahip olmasını, gerçek faydalanıcısı olmasını, yöneticisi veya işletmeci olmasının önüne geçmek için yasal ve düzenleyici tedbirler almalıdır. c. Kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili gerekliliklere uyulmaması durumunda, FATF'in 35 no'lu tavsiyesinde belirtilen yaptırım yetkisine sahip olmalıdır.
Bütün FOBİM'ler	FOBİM'lere (aşağıdakilerde dahil olmak üzere) risk bazlı denetim yapılmalıdır. • Denetim sıklığı ve yoğunluğu, FOBİM'lerin özellikleri, çeşitlilikleri ve sayıları dikkate alarak belirlenmelidir. • Denetim yapılırken, risk profili ve riske dayalı yaklaşım kapsamında onlara izin verilen takdir yetkisi dikkate alınmalıdır.

Kaynak: Financial Action Task Force (FATF), 2012, "Procedures For The FATF Fourth Round Of AML/CFT Mutual Evaluations" 03 Eylül 2021 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF-4th-Round-Procedures.pdf> adresinden erişildi.

Yukarıdaki tabloda, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele kapsamında, ülkelerin, kumarhaneler, diğer FOBİM'ler ve bütün FOBİM'ler için alması gereken tedbirler ve uygulaması gereken yükümlülükler belirtilmiştir. Bu tavsiyeye göre, ülkelerin söz konusu yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

2.29. Mali İstihbarat Birimleri

Bu tavsiyeye göre, ülkeler kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili şüpheli işlem ve diğer bildirimleri analiz edip değerlendirmeli ve bu sonuçları gerekli birimlere iletmelidir. Başka bir deyişle söz konusu tavsiye ülkelere, ulusal bir merkez olarak faaliyet gösteren bir mali istihbarat birimi kurmalarını gerekli kılmaktadır. Mali istihbarat birimi, faaliyetlerini gerçekleştirebilecek gerekli yetkiye sahip olabilmeli ve bu birim ilgili birimlere erişim sağlayabilmelidir (FATF, 2012, s.24).

2.30. Yasa Uygulama ve Soruşturma Makamlarının Sorumlulukları

Bu tavsiye, ülkelerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili soruşturmalara ilişkin belirli yetkilere sahip kılınmış yetkili makamları oluşturmasını gerekli kılmaktadır. Ülkeler, müsadere ve diğer yaptırımları uygulayabilecek yetkili makamları oluşturmalı ve gerekli yetkiyle donatılmalıdır. Ayrıca bu yetkili makamların yasa uygulayıcı makamlar olarak dizayn edilmesi ile birlikte diğer ülkelerle işbirliği içinde olup bu konuda uzmanlaşmış kişilerden yararlanabilmesi istenilmektedir (FATF, 2012, s.24-25).

2.31. Yasa Uygulama ve Soruşturma Makamlarının Yetkileri

Bu tavsiye ülkelerin yetkili makamlarının, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilgili soruşturma, kovuşturma ve ilgili durumlarda kullanılmak üzere tüm gerekli bilgi ve belgelere erişebilmesi gerektiği ile ilgilidir. Yetkili makamlar, finansal kuruluşlar, FOBİM ve diğer gerçek ve tüzel kişiler tarafından tutulan kayıtları elde edebilmek için zorunlu önlemler alabilme yetkisine sahip olmalıdır.

Söz konusu yetki, kişilerin ve taşınmazların aranması, tanık ifadelerinin alınması, delillerin toplanması ve bunlara el konulması işlemlerinin uygulanabilmesi içindir. Bu yetkinin yanı sıra yetkili makamlar, kara para aklama ve terörizmin finansmanı soruşturmalarını yürütürken gizli soruşturmacı, haberleşmenin dinlenilmesi, bilgisayar sistemlerine erişim ve kontrollü teslimat gibi soruşturma tekniklerini kullanabilme ve mali istihbarat biriminin elinde bulunan ilgili tüm bilgileri isteyebilme yetkisine de sahip olmalıdır. Ayrıca, ülkeler yetkili makamlarının, ülkedeki gerçek ya da tüzel kişilerin hesaplarının olup olmadığını veya şayet hesapları varsa bu hesapları zamanında yönetip yönetmediklerini öğrenmeyi sağlayacak mekanizmalar geliştirmelidir. Bu mekanizma aynı zamanda, söz konusu yetkili makamların, sahibine önceden bildirmeksizin malvarlıklarını tespit edecek bir uygulamaya sahip olmasını ve buna uygun sistemleri geliştirmesini gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.25).

2.32. Nakit Kuryeler

Bu tavsiye ülkelerin, terörizmin finansmanı ve kara para aklama suçu ile bağlantılı olduğu şüphesi barındıran nakit paraların veya bunların yerine geçen taşınabilir değerlerin, ulusal sınırlar dışına çıkmasını önlemek amacı ile bunların sınır ötesine çıkarken beyan ve/veya açıklama sistemi içeren uygun önlemler alması gerektiği ile ilgilidir.

Bu önlemlerin en önemlisi, ülkelerin, yetkili makamlarına, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilişkisi bulunan nakit paraların veya bunların yerine geçen taşınabilir değerlerin durdurulması, müsadereyi ya da alıkonulmasına ilişkin ve etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımların uygulanabilmesi için yasal yetki vermesi gerektiğine ilişkindir. Bu tavsiyedeki, diğer önemli bir nokta ise ülkelerin, terörizmin finansmanı, kara para aklama veya öncül suçlar ile bağlantısı olduğundan şüphelenilen nakit para ya da bunların yerine geçen taşınabilir değerlerin durdurulabilmesi ve alıkonulabilmesi için yasal düzenlemeler yapması gerekliliğidir (FATF, 2012, s.25).

2.33. İstatistikler

Bu tavsiyede, ülkelerden, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilişkili şüpheli işlem bildirimlerinin, soruşturmaların ve kovuşturmaların, mahkûmiyet kararlarının ve ilgili diğer bütün bilgilerin, istatistiklerinin tutulması istenilmektedir (FATF, 2012, s.25).

2.34. Rehberlik ve Geribildirim

Bu tavsiye, ülkelerin yetkili makamlarının, denetleyicilerinin ve düzenleyici kuruluşlarının, kara para aklama ve terörizmin finansmanını önlemek için ortaya konulmuş ulusal tedbirlerin uygulanması bakımından finansal kuruluşlara ve FOBİM'lere yol gösterecek kılavuzlar hazırlamasını ve bunlara geri bildirimlerde bulunmasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.26).

2.35. Yaptırımlar

Bu tavsiye ülkelerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanını önlemek için ortaya konulmuş yükümlülüklerle (6 ve 8 ve 23 no'lu tavsiyelerde belirtilen) uymayan gerçek kişiler ile tüzel kişilere veya bu tüzel kişilerin üst yönetimine karşı uygulanabilir, yasal, etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır (FATF, 2012, s.27).

2.36. Uluslararası Araçlar

Bu tavsiye ülkelerin, ivedi bir şekilde “**Viyana Konvansiyonu**”, “**Palermo Konvansiyonu**”, “**Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi**” ve “**Terörizmin Finansmanı Sözleşmesi**”ne taraf olması ve söz konusu düzenlemeleri eksiksiz şekilde uygulamasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan ülkeler, kara para aklama ve terörizmin finansmanını önlemek için ortaya konulmuş diğer uluslararası sözleşmeleri onaylayıp uygulamaya geçmek için gerekli tedbirleri almalıdır (FATF, 2012, s.27).

2.37. Karşılıklı Adli Yardımlaşma

Bu tavsiye ülkelerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanına yol açan suçlar bakımından karşılıklı adli yardım sağlamasını gerekli kılmaktadır. Ülkeler karşılıklı adli yardımlaşma bağlamında uluslararası işbirliğini güçlendirmeli ve bunun için gerekli yardımın sağlanması da dahil olmak üzere yasal düzenlemeler veya anlaşmalar yapmalıdır. Bu tavsiyede ülkelerin, karşılıklı adli yardımlaşma imkanını zora sokacak durumlar yaratmaması, gelen karşılıklı adli yardımlaşma taleplerini yerine getirmek için etkili bir sisteme ve merkezi bir makama sahip olması ve taleplere ilişkin süreci takip etmek için vaka yönetim sistemi kurması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, özel durumlar hariç, yasal uygulamaların finansal kuruluşlar ve finansal olmayan kuruluşlar için mahremiyeti öngördüğü gerekçesi ile adli yardım taleplerinin geri çevrilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Diğer taraftan ülkeler, diğer ülkelerden gelen adli yardımlaşma taleplerini ve bu taleplerin içeriğinin gizliliğini korumalıdır. Ülkeler, karşılıklı adli yardım talebi her iki ülkede suç olarak sayılmasa dahi bu talepleri geniş ölçüde yerine getirmek için önlemler almalıdır. Soruşturma konusu açısından değerlendirilecek olursa ülkeler, suç konusunun, birden çok ülkeyi ilgilendirdiği durumlarda yargı alanının tespiti açısından etkili sistemler geliştirmelidir. Tavsiyedeki en önemli nokta ise ülkelerin karşılıklı adli yardım taleplerinde bulunurken hızlı vasıtalarla açık ve net bir şekilde söz konusu taleplerini göndermesi ve talep ettikleri ülke ile ilgili yasal uygulamaları öğrenmesi gerektiğidir. Bunun için ülkeler, yardım almak ve yardım

etmek amacı ile etkin sistemler geliştirmeli ve bu amaçla gerekli kaynakları sağlamalıdır (FATF, 2012, s.38).

2.38. Karşılıklı Adli Yardımlaşma: Dondurma ve Müsadere

Bu tavsiye ülkelerin, yabancı ülkelere gelen, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile ilişkili araçlarının tespiti, dondurulması, el konulması veya müsadere ile ilgili taleplere, ivedi bir şekilde cevap vermek için gerekli hukuki düzenlemeleri yapması gerektiği ile ilgilidir. Bu yetki, o ülkenin hukuki düzenlemelerine aykırı olmadığı sürece, yabancı ülkelerin mahkûmiyet kararı almadan uygulanacak müsadere kararları ile ilgili taleplerine ve geçici tedbirler ile ilgili taleplerine, ivedi bir şekilde cevap verme hususunu da ihtiva etmelidir. Ülkeler ayrıca, bu talepleri etkili bir mekanizma ve etkin bir yönetim sistemi ile karşılamalıdır (FATF, 2012, s.38).

2.39. Kara Para Aklama Suçunu İşleyen Kişilerin İadesi

Bu tavsiye ülkelerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanı suçunu işleyenlerle ilgili iade taleplerini, olumlu ve etkin bir şekilde yerine getirmesi gerektiği ile ilgilidir. Ülkeler, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile ilişkili suçlarının iadeye tabi suçlar olarak düzenlenmesini sağlamalıdır. İade taleplerine öncelik vermelidir. İade talepleri tam zamanlı yerine getirilmelidir. İade taleplerinin takip edilebilmesi için etkili bir sürece sahip olmalıdır. Ayrıca ülkeler, taleplerin yerine getirilmesinde gereksiz engelleyici şartları ileri sürmemeli ve suçluların iadesi için yeterli yasal düzenlemeler yapmalıdır. Suçluların iadesi için, suça esas teşkil eden faaliyetin her iki ülkede aynı kategoride suç olup olmadığının ya da aynı terminolojiyle adlandırılıp adlandırılmadığının önemi bulunmamaktadır. Zira bu faaliyetin iki ülkede de suç olarak kabul edilmesi yeterlidir. Diğer taraftan, ülkeler, iade işlemini kolaylaştırmak için basitleştirilmiş iade sistemleri oluşturmalarıdır. En önemli noktalardan biri de, ülkeler, suçluların iadesinden sorumlu yetkili makamların etkin olarak faaliyet göstermesi için bu makamlara her türlü desteği sağlamalıdır (FATF, 2012, s.29).

2.40. Diğer İşbirliği Şekilleri

Bu tavsiye ülkelerin, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele ile ilgili etkin uluslararası iş birlikleri yapabilecek yetkili makamlar belirlemesi gerektiğine ilişkindir. Ülkeler, bu yetkili makamlarının, hızlı ve verimli bir şekilde uluslararası işbirliği yapabilmelerine olanak sağlayan özel, ulusal, yasal bir düzenleme yapmalıdır. Bu yasal düzenleme, yetkili makamların, kara para aklama ve terörizmin finansmanını önleyecek politikalar geliştirmesini sağlayacaktır. Ayrıca, ülkeler, yetkili makamlarını, işbirliğinde bulunmak için yapılacak faaliyetler ile ilgili en geniş ölçüde yetkilendirmelidir (Kara, 2018, s.60).

Yetkili makamlar, bu yetkiyle birlikte, bilgi paylaşımında herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın etkili bir şekilde uluslararası işbirliği sürecini yönetmek, talepleri geciktirilmeksizin yanıtlamak (geribildirim) ve uluslararası alanda edildiği bilgilerin mahremiyetini korumak için etkin mekanizmalara sahip olmalıdır. Diğer taraftan ülkeler, kendi yetkili makamlarının, diğer yetkili makamlarla, doğrudan veya dolaylı olarak bilgi alışverişi yapmalarına izin vermelidir. Doğrudan bilgi talep etmeyen yetkili makamların ise bu taleplerin amacını ve bu talepleri yapan kişiyi her koşulda belirtmesi gerekmektedir (FATF, 2012, s.29).

Sonuç

FATF tavsiyeleri, ülkelerin, kara para aklamayla, terörizmin finansmanı ve de kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele etmek için almaları gereken önlemlere ilişkin geniş bir çerçeve çizmekte ve bir değerlendirme metodolojisinin parçasını oluşturmaktadır. Bu metodoloji esas itibarıyla teknik uyum değerlendirmesini ve etkililik değerlendirmesini içermektedir.

Teknik uyum değerlendirmesinde, FATF'in 40 tavsiyesinde yer alan kriterler vasıtasıyla, ülkelerin gerekli düzenlemelere sahip olup olmadığı ve ülkelerdeki yetkili makamların söz konusu düzenlemelere ilişkin gerekli yetkisinin bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir. Etkililik değerlendirmesinde ise ülkelerin kara para aklama ve terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele için ortaya konulan bütün bu standartların uygulamada ne kadar etkili olduğu saptanmaktadır.

FATF, standartlarını belirlerken ve revize ederken, her ülkenin kendine özgü düzenlemelerini ve farklı finansal sistemlerini göz önüne alarak uluslararası bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Genel itibarıyla, bu standartlar, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele politikaları, müsadere ve önleyici tedbirler ile diğer kurumsal tedbirler, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadeleye ilişkin düzenlemeler, tüzel kişilerde ve yasal oluşumlarda şeffaflık ve gerçek faydalanıcılık, yetkili makamların yetki ve sorumlulukları ve uluslararası iş birliği başlıkları altında düzenlenmiştir. Bu makalede, FATF'in değerlendirmelerinde baz aldığı tavsiyeler anlaşılır düzeyde açıklanmaya çalışılmıştır. Ülkemiz açısından ise bu tavsiyelere uyum noktasında büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve bu husustaki çalışmalar hızla devam etmektedir.

Kaynakça

Akyürek, K. (2022), "Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force-FATF)'nın Değerlendirilmesi Ve Türkiye'deki Yansımaları", 23 Temmuz 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2653845> adresinden erişildi.

Chatain, Willebois, Böklerink, (2022). *Preventing Money Laundering and Terrorit Financing: A Practical Guide for Bank Supervisors*. Washington DC: World Bank.Second Edition.

Elgar, E. (2013). *Research Handbook on Money Laundering*. The Netherlands: Edward Elgar Publishing Inc.

Financial Action Task Force (2020) "Methodology For Assessing Technical Compliance With The FATF Recommendations And The Effectiveness Of AML/CFT Systems" 13 Ekim 2021 tarihinde <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/methodology/FATF%20Methodology%202022%20Feb%2020213.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2019), "Anti-Money Laundering And Counter-Terrorist Financing Measures, Turkey, Mutual Evaluation Report" 07 Haziran 2021 tarihinde <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/Mutual-Evaluation-Report-Turkey-2019.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2012) "Procedures For The FATF Fourth Round Of AML/CFT Mutual Evaluations" 03 Eylül 2021 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/4th-Round-Ratings.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2012) "International Standards On Combating Money Laundering And The Financing Of Terrorism & Proliferation, The FATF Recommendations" 26 Mayıs 2022

tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/rec-ommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2003), "The Forty Recommendations" 07 Haziran 2021 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FATF%20Standards%20-%2040%20Recommendations%20rc.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2021), "4th Round Ratings" 13 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/4th-Round-Ratings.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2009), "Third Round of AML/CFT Mutual Evaluations Process and Procedures, Reference Document" 04 Haziran 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/process%20and%20procedures.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2016), "Anti-Money Laundering And Counter-Terrorist Financing Measures, United States, Mutual Evaluation Report" 04 Haziran 2022 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/repo/mer4/MER-United-States-2016.pdf>, adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2014), "Anti-Money Laundering And Counter-Terrorist Financing Measures, Spain, Mutual Evaluation Report 22 Ekim 2023 tarihinde <http://www.fatfgafi.org/content/dam/fatf-gafi/mer/Mutual-Evaluation-Report-Spain2014.pdf> adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2017), "Anti-Money Laundering And Counter-Terrorist Financing Measures, Sweden, Mutual Evaluation Report 07 Eylül 2023 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Sweden-2017.pdf>, adresinden erişildi.

Financial Action Task Force (2020), "Anti-Money Laundering And Counter-Terrorist Financing Measures, Bermuda, Mutual Evaluation Report 02 Eylül 2023 tarihinde <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/CFATF-Mutual-Evaluation-Report-Bermuda-2020.pdf>, adresinden erişildi.

Gönül, H. (2022), "Mali Eylem Görev Gücü'nün 24 numaralı Tavsiyesinin değiştirilmesinin etkileri", 3 Temmuz 2022 tarihinde <https://vergialgi.com/mali-eylem-gorev-gucunun-24-numarali-tavsiyesinin-degistirilmesinin-etkileri> adresinden erişildi.

International Monetary Fund (IMF) (2012), "Revisions to the Financial Action Task Force (FATF) Standard—Information Note to the Executive Board", 23 Haziran 2022 tarihinde <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/071712a.pdf> adresinden erişildi.

Işık, H. (2022), "Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) Gri Listesi ve Türkiye", 30 Ekim 2023 tarihinde <https://doi.org/10.30927/ijpf.1088238> adresinden erişildi.

Jensen, N., Png, C. (2011), "Implementation of the FATF 40+9 Recommendations: A Perspective From Developing Countries", 20 Kasım 2023 tarihinde <https://doi.org/10.1108/13685201111127777> adresinden erişildi.

Kara, F. (2018), "Terörün Finansmanı ve Kara Para Aklama Suçları", 03 Kasım 2023 tarihinde [https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/\(2018\)TERORUNFINANSMANIVEKARAPARA_AKLAMASUCLARI0D98A80D98A80D98a8.PDF](https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/(2018)TERORUNFINANSMANIVEKARAPARA_AKLAMASUCLARI0D98A80D98A80D98a8.PDF) adresinden erişildi.

Kurt, H. (2022). *İdare Hukuku Bakımından Türkiye'de ve Karşılaştırmalı Hukukta Mali Suçlarla Mücadele*, Ankara:Yetkin Yayınları.

Korkmaz, S. (2023). *Suç Gelirlerinin Aklanması Ve Terörün Finansmanı İle Mücadele Kapsamında FATF (Mali Eylem Görev Gücü) Değerlendirmeleri*. İstanbul: Lora Yayıncılık.

- Korkmaz, S. (2022). Kara Para Aklama Ve Terörün Finansmanı İle Mücadelede Uluslararası Kurumlar Ve Mali Suçları Araştırma Kurulunun Rolü Ve Önemi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara:Polis Akademisi Başkanlığı.
- Omar, N., Hajudin H. (2015). FATF Recommendations Related to DNFBPs on Anti Money Laundering Assessment. *Journal of Economics, Business and Management*, 156-160.
- T.C. Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu (2013) "MASAK Faaliyet Raporu 2013", 07 Haziran 2021 tarihinde <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/faalrap2013.pdf> adresinden erişildi.
- Terry, L. S., Robles, J. L. (2018). *The Relevance of FATF's Recommendations and Fourth Round of Mutual Evaluations to the Legal Profession*. Fordham: International Law Journal.
- The World Bank, (2009). *Preventing Money Laundering and Terrorist Financing. A Practical Guide For Bank Supervisors*.
- Üstün, O. (2012). Konu Bazında Yeni FATF Tavsiyelerinin Anatomisi Konu Bazında Yeni FATF Tavsiyelerinin Anatomisi. *Türkiye Bankalar Birliği Dergisi*, 53-88.

Dipnotlar:

¹FOBİM (Finansal Olmayan Belirli İş ve Meslekler): FOBİM'ler, (Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Tedbirler Hakkında Yönetmelik'te belirtildiği üzere) kıymetli maden, taş veya mücevher alım satımı yapanlar ve aracıları, ticaret amacıyla taşınmaz alım satımıyla uğraşanlar ile bu işlemlere aracılık edenler, noterler, belirli sınırlar içerisinde avukatlar, bir işverene bağlı olmaksızın çalışan serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirler ve finansal piyasalarda denetim yapmakla yetkili bağımsız denetim kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.

²16 Nisan 2021 tarihinde TCMB tarafından yayımlanan "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" ile mevzuatımızda ilk defa kripto varlık tanımı yapılmış, kripto varlıklara ilişkin işlemlerin sadece bankalar üzerinden yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. İlave, 1 Mayıs 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan "Suç Gelirlerinin Aklanmasına ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Tedbirler Hakkında Yönetmelik ile ilk defa kripto varlık hizmet sağlayıcısı ifadesi kullanılmış ve kripto varlık hizmet sağlayıcıları "yükümlü" kapsamına alınmıştır. Son olarak, kripto varlık hizmet sağlayıcılarının yükümlülüklerinin neler olduğu hususunun açıklığa kavuşması için, MASAK, 4 Mayıs 2021 tarihinde, "Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları İçin Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Yükümlülüklerle İlişkin Temel Esaslar Rehberi" yayımlamıştır.

³"Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (Terörizmin Finansmanı Konvansiyonu)", terörün finansmanı ile mücadele amacı ile el koyma, müsadere, dondurma ve diğer ilgili yükümlülükleri kapsamaktadır ve bu yükümlülükler, bu çalışmada da yer verdiğimiz FATF'in altıncı tavsiyesinde ve diğer "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları"nda belirtilen terörün finansmanı ile mücadele amacıyla ortaya konulmuş yükümlülüklerden ayrı bir şekilde geçerliliğini korumaktadır.

⁴"1267(1999) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları", gerçekleştirilen ve bundan sonra gerçekleşmesi muhtemel olan terör saldırılarının önüne geçebilmek için ilgili kişi ve kuruluşların mal varlıklarının dondurulması ve bu kişilere seyahat yasağı getirilmesi gibi yaptırımları içermektedir. Bu kararlar gereğince, Usame Bin Ladin, Taliban ve El Kaide mensupları ile bunlarla ilişkili kişi ve gruplar hakkında yaptırımların uygulanmasını sağlamakla ve söz konusu yaptırımların uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle görevli bir "Yaptırım Komitesi" komitesi kurulmuştur.

⁵"1267 (1999) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının devamı niteliğindeki kararlar", Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1988 (2011) ve 1989 (2011) sayılı kararlarıdır.

⁶"1373 (2001) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı" ile uluslararası alanda her terör faaliyetinin barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğu doğrulanmış ve üye devletlere terör ve terörün finansmanı ile mücadele amacıyla çok geniş yükümlülükler getirilmiştir. Bu karar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin terörizmle mücadele kapsamında aldığı kararlardan en önemlisi olarak değerlendirilmektedir.

Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye Varlık Fonu Üzerine SOAR Analizi

Ziya Candan*

Öz

Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finans krizi sonrasında devletlerin piyasada daha aktif rol almaya başlamaları sonucunda dünya genelinde ulusal varlık fonlarının sayıları ve etkinlikleri önemli derecede artış göstermiştir. Ulusal varlık fonları, devletin piyasada girişimci rolünü yansıtmaktadır. Geline durum itibariyle, ulaşılan toplam aktif büyüklük dikkate alındığında ulusal varlık fonlarının ekonomik sistem içinde ne denli önemli kurumlar olduğu ve ilerleyen dönemlerde de etkinliklerini artıracakları değerlendirilmektedir. Türkiye’de ise, 2016 yılında ülkenin uzun vadeli stratejik hedefleri çerçevesinde Türkiye Varlık Fonu (TVF) kurulmuştur. Yapılan çalışmada SOAR analiz metodu kullanılarak TVF’nin stratejik planlarına ve hedeflerine ulaşabilme yetkinliği değerlendirilmiştir. Kullanılan yöntemin TVF için daha önce kullanılmaması hasebiyle literatüre katkı sağlanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda, küresel fırsatların olumlu değerlendirildiği durumda TVF’nin ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabileceği tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Varlık Fonları, Türkiye Varlık Fonu, Girişimci Devlet, SOAR Analizi, Varlığa Dayalı Kalkınma Fonları.

JEL Sınıflandırması: G 20.

Sovereign Wealth Funds and SOAR Analysis on Türkiye Wealth Fund

Abstract

Especially after the global financial crisis in 2008, the number and effectiveness of sovereign wealth funds have increased significantly around the world, as states have started to take a more active role in the market. Sovereign wealth funds reflect the entrepreneurial role of the state in the economy. Considering the current situation, it is evaluated how important the sovereign wealth funds are in the financial system and they will increase their effectiveness in the future when the total asset size reached is taken into account. Within the framework of the country’s long-term strategic objectives, Türkiye Wealth Fund (TWF) was established in 2016. In this study, the SOAR analysis method is used to assess TWF’s ability to achieve its strategic plans and objectives. It contributes to the literature as the SOAR has not been used for TWF before. As a result of the analysis, it is estimated that TWF can make significant contributions to the national economy if global opportunities are utilized positively.

Keywords: Sovereign Wealth Funds, Türkiye Wealth Fund, Entrepreneurial State, SOAR Analysis, Asset-Backed Development Funds.

JEL Classification: G 20.

* Türkiye Varlık Fonu (TVF), Finans ve Operasyonlar Müdür Yardımcısı, <https://orcid.org/0009-0000-9176-8573>.

Giriş

Ulusal Varlık Fonları (UVF) uluslararası finans piyasalarının önemli paydaşları konumundadırlar. Uzun senelerdir sınır ötesi ülkelerde yatırımlar yapan bu kurumların yatırımları; hem yatırım yapılan, hem de fonun kurulu olduğu ülkelerde ekonomik büyümeye ve refah artışına katkı sağlamıştır (Csoma, 2015, s.274; Griffith-Jones & Ocampo, 2008, s.17). Ayrıca söz konusu kurumlar, kuruldukları ülkelerde kamuya ait varlıkların etkin yönetimi ve makroekonomik istikrarın sağlanması hususlarında oldukça önemli bir yere sahiplerdir (Steigum, 2012, s.21)¹

2008 yılında yaşanan küresel finans krizi sonrasında, özellikle neoliberal politikalara yönelik eleştiriler neticesinde, devletlerin piyasalarda daha aktif bir rol almaları ile UVF'lerin hem sayıları, hem de etkinlikleri hızla artmıştır. Bir ülkede UVF kurulabilmesi için, kurucu ülkenin petrol veya doğalgaz gibi rezervlerinin bulunması gerektiği ya da söz konusu ülke ekonomisinin cari fazla veren pozisyonda olması gerektiği gibi genel bir algı mevcut olmasına rağmen, yalnızca kamu kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanmak ve ülkenin kalkınmasına ve finansal istikrarına katkı sağlamak amaçları ile de UVF kuran doğal kaynağı olmayan veya cari fazla vermeyen İrlanda, Peru ve Bahreyn gibi ülkeler bulunmaktadır (Balin, 2009, s.1-3).

Her ne kadar UVF'lerin ilk örneği olarak, 1854 yılında Teksas'da kamu tarafından eğitimin fonlanması amacıyla kurulmuş olan Texas Permanent School Fonu veriliyor olsa da; 1953 yılında kurulmuş olan Kuveyt Yatırım Otoritesi (Kuwait Investment Authority), güncel "ulusal varlık fonu" tanımına uyan ilk ulusal varlık fonudur.

2008 yılından itibaren UVF'lerin hızlı bir şekilde finansal güç kazanmaları, gözle görülür bir şekilde yayılan yatırım faaliyetleri ve batı ülkelerindeki aşırı etki potansiyelleri, gelişmiş batı ekonomilerinde bazı endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu endişelerin odağında ise UVF'lerin amaçları ve faaliyetleri özelinde şeffaflık konusu yer almaktadır. Söz konusu endişelerin giderilmesi veya azaltılması amacıyla 2008 yılında ortaya çıkan, UVF'ler için bir dizi en iyi uygulamaları içeren Santiago Prensipleri ve söz konusu prensiplere uyum, UVF'lerin küresel piyasalara entegrasyonu bağlamında büyük önem arz etmektedir.

2016 yılına dek G-20 ülkeleri arasında UVF'ye sahip olmayan tek ülke konumunda olan Türkiye'de ise, 2016 senesinde Türkiye Varlık Fonu (TVF) kurulmuştur. Uzun vadeli stratejik hedeflere odaklanıldığında, devletin girişimci rolünün Türkiye için ne denli önemli olduğu görülebilmektedir. Risk analizleri sonucunda özel sektörün gündemine almayacağı yatırımları, devlet girişimci ve yatırımcı yönü ile gerçekleştirebilmektedir. Ekonomist Marianna Mazzucato 2011 yılında kaleme aldığı "Girişimci Devlet" kitabında, Google ve Apple gibi inovasyon anlamında global ölçekte başı çeken şirketlerin sunmuş oldukları ürün ve hizmetlerin, stratejik kamu yatırımları sayesinde gerçekleştirebildiğini ifade etmektedir.²

Literatürde TVF'ye dair çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu TVF'yi tanımlayıcı ve diğer UVF'ler ile karşılaştıran makaleler olsa da özgül makaleler de bulunmaktadır. Karasioğlu ve Göktürk (2017), Konukman ve Şimşek (2017) ve Eren ve Odabaş (2019) yazmış oldukları makalelerde tümden gelim yöntemini kullanarak önce UVF'leri tanımladıktan ve tarihsel arka planı verdikten sonra TVF'ye odaklanmıştır. Özgül (2018) ve Danık (2019) yazmış oldukları yüksek lisans tezlerinde Ceyhan (2020) da hazırladığı bildiride benzer yaklaşımı benimsemiştir. Zengin, Kocaoğlu ve Tanrıöven (2020) diğer çalışmalardan farklı olarak TVF'yi diğer UVF'ler ile karşılaştırmaya odaklandığı için ayrılmaktadır. Durdu (2018) çalışması ise TVF'yi Singapur varlık fonu olan Temasek ile karşılaştırmaktadır.

Ayrıca, TVF'nin güç potansiyelinin (Yamak ve Saygın, 2018), fırsat ve tehditlerinin (Şahin, 2017), portföy fırsatlarının (Dedeoğlu, 2017) değerlendirildiği daha çok TVF'nin

geleceğine odaklanıldığı makaleler de bulunmaktadır. Bunun dışında TVF'nin hukuki yapısını inceleyen (Ovalıoğlu, 2019; Seven, 2017) ya da Çaykur gibi portföy şirketlerinin devrine ilişkin süreçleri irdeleyen (Aslantürk ve Yereli, 2022) makaleler de mevcuttur.

Literatürdeki çalışmaların büyük çoğunluğu TVF'yi betimleyici bir yaklaşım ile açıklayan çalışmalardır. TVF ve yabancı varlık fonları için Çetinkaya (2017) ve Luvsansharav (2023) tarafından yapılan farklı SWOT analizleri olsa da halihazırda henüz SOAR analizi kullanarak yapılmış bir UVF araştırması yoktur. Daha güncel bir metot olan SOAR analiz yönteminin, SWOT analizine göre daha çok güçlü yönler ve sonuçlara odaklanması dolayısıyla bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin ekonomik dinamikleri ve TVF'nin uzun vadeli stratejik hedefleri dikkate alındığında, TVF'nin sahip olduğu güçlü yönleri ile kurumun vizyonu ve misyonu çerçevesinde stratejik planlarına ve hedeflerine ulaşabilme yetkinliği SOAR³ analiz yöntemi kullanılarak irdelenmektedir. Daha açık bir ifade ile, TVF'nin mevcut durumda sahip olduğu yetkinlikler ve güçlü yönler, ekonomik ve politik konjonktür çerçevesinde ileriye dönük fırsatlar, beklentiler ve ulaşılmak istenen ölçümlenebilir sonuçlar analiz edilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ekonomi literatüründe özellikle küresel finans krizi sonrasında önem kazanan kavramlardan biri olan “devlet kapitalizmi” ele alınmakta ve devletin girişimci rolü irdelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, literatürde yer alan UVF tanımlarına ve sınıflandırmalarına yer verilmektedir. Aynı bölümde, UVF'lerin tarihsel gelişimi ile küresel finans krizinin UVF'lerin evrimindeki rolüne değinilmektedir. Bu bölümde, genel hatlarıyla, yasal çerçeve, amaçlar ve makroekonomik politikalarla koordinasyon, kurumsal çerçeve ve yönetim yapısı, yatırım ve risk yönetimi çerçevesi üst başlıklarında sınıflandırılan ve UVF'ler için en iyi uygulamaları içeren Santiago Prensipleri tanıtılmaktadır. Üçüncü bölümde, TVF'nin hukuki alt yapısı ve denetim çerçevesi ile, fonun aktifinde bulunan varlıklara yer verilmektedir. Sonuç bölümünden önceki bölümde ise, SOAR analizi tanıtılmakta ve TVF için yapılan SOAR analizinin sonuçları yer almaktadır.

1. Devlet Kapitalizmi ve Devletin Girişimci Rolü

Bu bölümde “devlet kapitalizmi” kavramı ele alınmakta, ardından devletin ekonomideki girişimci rolü irdelenmektedir.

1.1. Devlet Kapitalizmi

Devlet kapitalizmi Lyons (2007, s.119) tarafından şöyle tanımlanmaktadır: “Dünya çapında stratejik yatırımlar yapabilmek için hükümetin kontrolü altında olan fonların kullanımı”. Burada kullanılan “stratejik” kelimesi önemli olmakla birlikte, hangi sektörlerin stratejik olduğunun doğru tanımlanması büyük önem arz etmektedir. Lyons (2007, s.124) aşağıdaki sektörleri stratejik sektörler olarak değerlendirmektedir:

- Telekomünikasyon,
- Enerji,
- Medya,
- Finans,
- Fikri mülkiyet hakları.

Bremmer (2010) ise devlet kapitalizmini, devletin politik kazanç motivasyonu ile piyasalara hakim olması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Bremmer (2010), serbest piyasa ekonomisi ile devlet kapitalizmi arasında bulunan keskin çizgiye işaret etmekte ve devlet kapitalizminin küresel serbest piyasa sisteminin üretken potansiyelini kısıtladığını savunmaktadır.

Yukarıda yer verilen devlet kapitalizmi tanımları çerçevesinde UVF'lerin, devletin ekonomik sistem içinde daha fazla ve aktif olarak yer edinmeleri sonucunda ortaya çıkan kurumlar oldukları söylenebilir. Ancak UVF'lerin özellikle gelişmiş ülkelerin stratejik sektörlerinde satın almalar gerçekleştirmesi bazı endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu endişelerin kaynağı ağırlıklı olarak şeffaflık ile ilgilidir. UVF'ler arasında tam şeffaf olarak adlandırılabilen fonlar olduğu gibi, amaçları, portföy büyüklükleri ve kompozisyonları hakkında detaylı bilgiler paylaşmayan fonlar da bulunmaktadır. Norveç'in Varlık Fonu, Singapur'un Temasek'i ve Malezya'nın Khazanah'ı kamuya düzenli olarak bilgi sağlayan fonlar arasında gösterilirken, Venezuela, Brunei ve Nijerya gibi ülkelerin UVF'leri düşük şeffaflık seviyesine sahiptir (Bagnall ve Truman, 2013).

Bazı UVF'lerin düşük şeffaflık seviyeleri, yatırım amaçlarının ve niyetlerinin özellikle yatırım yapılan ülke nezdinde sorgulanmasına ve korumacı bir politika izlenmesine sebep olmakta ve küresel ticareti tehdit etmektedir. Öte yandan, gelişmiş ülkeler stratejik sektörleri ve bu sektörlerde faaliyet gösteren yerel şirketleri koruma yoluna gitmektedirler. Bu sebeple, UVF'lerin tabi olması gereken bir dizi kural seti olması gerekmektedir (Lyons, 2007). Santiago Prensipleri olarak adlandırılan ilkeler tam olarak bu saikle ortaya çıkmıştır.

1.2. Devletin Girişimci Rolü

Klasik iktisat teorisinde, devlete piyasa içinde sınırlı bir rol biçilmektedir. Devlet, piyasada aktif bir oyuncu olmaktan ziyade, piyasanın etkin olmadığı ve müdahalenin gerektiği durumlarda düzenleyici rolü ile devreye giren, nispeten pasif bir otorite olarak yer almaktadır. Ekonomist Marianna Mazzucato, 2011 yılında yazmış olduğu "Girişimci Devlet" adlı kitabında, klasik teorisin kamuya biçtiği rolün yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Mazzucato (2011), kamunun iddia edildiği gibi özel sektöre kıyasla verimsiz ve hantal olmadığını, piyasalarda özel sektör için riskleri azaltan taraf olmaktan ziyade, piyasada girişimci tarafıyla aktif bir oyuncu olarak risk alan taraf olması gerektiğini savunmaktadır. Devletin, girişimci rolünü icra ederken, piyasada hali hazırda faaliyet gösteren özel sektörü dışlamayarak, ancak özel sektörün almaya cesaret edemeyeceği riskleri alarak piyasaya katkı sunabileceği ifade edilmektedir. Mazzucato (2011, s.23) özellikle biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi yüksek sermaye yoğun sektörlerde belirsizliğin ve riskin fazla olması sebebiyle özel sektörün temkinli yaklaştığını belirtmektedir. Yazar, bahsi geçen alanlarda misyon odaklı kamu yatırımları sayesinde, riskin kamu tarafından üstlenilmesinin ardından özel sektörün de sürece dahil olması ile teknoloji üretiminin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Örnek olarak, ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı ve yeni teknoloji üretmekle sorumlu olan The Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) tarafından gerçekleştirilen misyon odaklı kamu yatırımları gösterilmektedir. Misyon odaklı projelere örnek olarak, biyoteknoloji ve ilaç sektörü özelinde gerçekleştirilen kamu yatırımları da gösterilmektedir. Amerikan hükümeti söz konusu sektörleri desteklemek için National Institutes of Health (NIH) kurumu bünyesinde önemli seviyede fonlama yapmıştır (Mazzucato, 2011, s.22).

Devletin girişimci rolünün Çin'deki tezahürünün bir örneği ise, ülkenin yüksek hızlı demiryolu endüstrisi kapsamında inovasyon sağlanması sürecidir. Bu süreçte devlet, söz konusu teknolojiyi geliştirmek için kaynakları stratejik olarak kullanmakta ve gerçekleştirdiği yatırımlarla girişimci devlet rolünü öne çıkartmaktadır. (Sun, 2015)

Girişimci devlet anlayışı kapsamında, UVF'ler devletin stratejik yatırım kolu olarak riskli ve sermaye yoğun sektörlerde yatırımlarını gerçekleştirmektedir.

2. Ulusal Varlık Fonları

Bu bölümde, literatürde yer alan UVF tanımlarına, sınıflandırmalarına ve UVF'lerin tarihsel gelişimine yer verilmektedir. Ayrıca, 2008 yılında gerçekleşen küresel finans krizinin UVF'ler üzerindeki etkileri ve aynı yıl yayımlanan Santiago Prensipleri incelenmektedir.

2.1. “Ulusal Varlık Fonu” Tanımı

Literatür incelendiğinde, birden fazla UVF tanımına rastlanmaktadır. Bunun sebebi, UVF’lerin yönetim şekilleri, amaçları, risk-getiri profilleri, yatırım stratejileri, aktif yapıları ile ulaşılabilirlik ve şeffaflık düzeyleri bakımından oldukça farklılık göstermeleridir (Rozanov, 2011, s.251). Bu bölümde bazı yazarların ve kurumların yapmış oldukları farklı UVF tanımlarına yer verilmektedir.

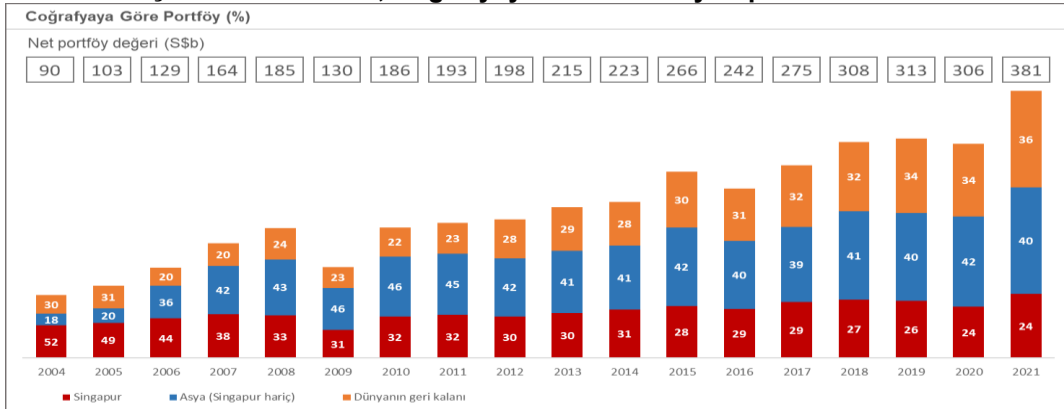
Rozanov (2005, s.52) UVF’leri, geleneksel kamu emeklilik fonları ve ulusal para birimini destekleyen rezerv varlıklar dışındaki devlete ait varlık havuzları olarak tanımlamaktadır. 2011 yılında yayımladığı makalesinde Rozanov, UVF tanımının üç temel bileşenini şu şekilde ifade etmektedir:

- Devlete ait olan ve yönetilen varlıklar;
- İhtiyati para rezervi olmayan varlıklar;
- Geleneksel emeklilik fonu olmayan varlıklar.

Bu tanımdan, merkez bankaları ya da para otoriteleri tarafından ihtiyat güdüsü ile tutulan rezervlerin ulusal varlık olarak dikkate alınamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak fonun kaynağının vergi gelirleri, özelleştirme gelirleri ve genel bütçe dışındaki diğer ödemeler olduğu durumlarda söz konusu fon meşru bir şekilde UVF olarak değerlendirilebilmektedir. Öte yandan, söz konusu varlıkların yurt içinde veya yurt dışında bulunması, finansmanın öz kaynakla veya borçlanma yoluyla sağlanıyor olması, mevcut ve/veya gelecek nesiller için kullanılacak olması, likit veya likit olmayan değerlerden oluşuyor olması gibi hususların bir fonun UVF olarak tanımlanmasında belirleyici olmadığı da ifade edilmektedir (Rozanov, 2011, s.253).

2007 yılının Ekim ayında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF) tarafından yayımlanan Küresel Finansal İstikrar Raporunda UVF; “Genellikle uzun vadeli yabancı varlıkları elinde tutmak için hükümetler tarafından kurulan veya sahip olunan özel yatırım fonları” şeklinde tanımlanmaktadır⁴. Bu tanımda, özellikle yurt içi odaklı yatırım yapan varlık fonlarının kapsam dışında bırakıldığı görülmektedir. Oysaki, Asya ve Orta Doğu’da kurulmuş olan birçok UVF kuruluşundan itibaren uzun yıllar boyunca ağırlıklı olarak yurt içindeki varlıklara yatırım yapmışlardır. Şekil 2.1’de görüldüğü gibi 2004 yılında Singapur’un varlık fonu Temasek’in Singapur içindeki yatırımları toplam portföy değerinin %52’si seviyesindedir. 2021 yılında ise söz konusu oran %24 seviyesine düşmüş, şirketin Singapur dışındaki yatırımları ise toplam portföy değerinin %76’sına ulaşmıştır.

Şekil 2.1 Temasek, Coğrafyaya Göre Portföy Yapısı 2004-2021

Kaynak: Temasek Holdings, (2022). Temasek Review 2022. [https://www.temasekreview.com.sg/overview/performance-overview.html (Erişim tarihi: 12 Haziran 2022)].

Singapur'un varlık fonu Temasek haricinde kuruluş yıllarında yalnızca yurt içi varlıklara yatırım yapan gelişmekte olan ülkelerin UVF'lerine örnek olarak Rozanov (2011), Khazanah (Malezya), Devlet Sermaye Yatırım Ortaklığı (Vietnam), Samruk Kazyna (Kazakistan), Mumtalakat Holding Şirketi (Bahreyn), Mubadala Kalkınma Şirketi (Abu Dabi) ve Umman Yatırım Fonu (Umman) şirketlerini vermiştir.

2008 yılının Ekim ayında ise IMF üyesi 26 ülkenin temsilcilerinden oluşan Ulusal Varlık Fonları Uluslararası Çalışma Grubu (International Working Group of Sovereign Wealth Funds, IWG-SWF) UVF'yi aşağıdaki gibi tanımlamıştır⁵:

“UVF'ler, genel hükümetin sahip olduğu özel amaçlı yatırım fonları veya düzenlemeleri olarak tanımlanır. Genel hükümet tarafından makroekonomik amaçlarla kurulan UVF'ler, finansal hedeflere ulaşmak için varlıkları tutar, yönetir veya idare eder ve yabancı finansal varlıklara yatırım yapmayı içeren bir dizi yatırım stratejisi kullanır. UVF'ler genellikle ödemeler dengesi fazlaları, resmi döviz işlemleri, özelleştirme gelirleri, bütçe fazlası ve/veya emtia ihracatından kaynaklanan gelirler ile kurulur.”

2.2. Ulusal Varlık Fonlarının Sınıflandırılması

IMF tarafından, 2008 yılında yayımlanmış olan çalışmada UVF'ler makro iktisadi amaçlarına göre 5 ana başlık altında sınıflandırılmıştır.⁶

1. **İstikrar Fonları:** Doğal kaynak zengini ülkelerin, ülke ekonomisini ve bütçesini söz konusu ülkenin ana gelir kalemi olan emtianın (petrol, doğalgaz vs.) fiyat dalgalanmalarına karşı koruma amacıyla kurdukları fonlar.
2. **Tasarruf Fonları:** Ülkelerin yenilenemeyen varlıklarını daha çeşitlendirilmiş finansal portföylere dönüştürmek ve söz konusu varlıkların gelecek nesillerle paylaşılmasını sağlamak amacıyla kurulan fonlar.
3. **Rezerv Yatırım Fonları:** Ülkelerin mevcut rezervlerini artırmak amacıyla kurmuş oldukları fonlar.
4. **Kalkınma Fonları:** Ülkelerin ekonomik büyümeye katkı sağlayacak sosyoekonomik projeleri hayata geçirmek, sanayi ve alt yapı yatırımları yapmak amacı ile kurmuş oldukları fonlar.
5. **Emeklilik Rezerv Fonları:** Ülkelerin kamu bilançolarında yer alan emeklilik yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için kaynak sağlamak amacıyla kurdukları fonlar.

IMF tarafından yapılmış olan sınıflandırmaya göre, TVF'nin varlığa dayalı bir kalkınma fonu olarak kurulduğu ve bir kalkınma fonunun sahip olması gereken misyon ve hedeflere göre yol haritasını şekillendirdiği söylenebilir.

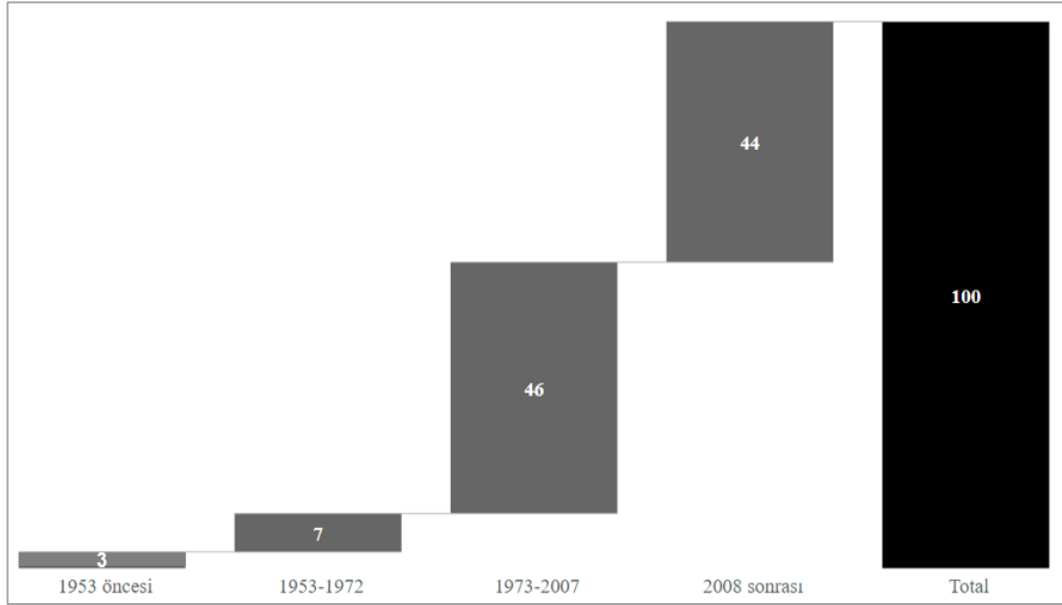
UVF'ler için en yaygın sınıflandırma yukarıda gösterilen IMF sınıflandırması olsa da literatürde çeşitli yaklaşımlar vardır. Gompers ve Metrick (2001) ve Berstein et al. (2013) ise UVF'lerin yönetim tarzları ve stratejilerine göre farklılaştığına inanmaktırlar. Berstein et al. yönetim stratejisini “stratejik” ve “stratejik olmayan” olmak üzere ikiye ayırmaktadır (2013, s.224). Benzer şekilde, Park ve van der Hoorn (2012) en önemli sınıflandırmanın yatırım hedefine göre olduğunu düşünmektedir (s.211).

Dixon ve Monk (2012) tarafından hazırlanan sınıflandırmaya göre ise UVF'ler sömürgecilik sonrası (postcolonial), rantıye (rentier), üretimci (productivist), bölgeci (territorialist) ve ahlakçı (moralist) olmak üzere 5 alt başlığa ayrılmıştır. Fakat bu sınıflandırma yaygın olarak kullanılmamaktadır (s.105).

2.3. Ulusal Varlık Fonlarının Tarihsel Gelişimi

UVF'lerin ilk örneği olarak, 1854 yılında Teksas'da kamu tarafından eğitimin fonlanması amacıyla kurulmuş olan Texas Permanent School Fonu gösterilmektedir. Ancak, günümüzdeki UVF tanımı ile örtüşen ilk UVF, 1953 yılında Kuveyt'te kurulmuş olan Kuveyt Yatırım Otoritesi (Kuwait Investment Authority)'dir.

Şekil 2.2 İlk 100 UVF'nin Kuruluş Tarihine Göre Sınıflandırılması

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Aktif büyüklüklerine göre sıralanan ilk 100 UVF, EK 1’de yer alan Tablo 1’de sunulmaktadır. Aktif büyüklüğüne göre sıralanan ilk 100 UVF’nin 3 tanesi 1953 yılı öncesinde kurulmuştur (Şekil 2.2). Bu fonlar içinden Texas Permanent School Fonu (1854) ve Colorado Public School Fund Investment Board (1931) eğitimin kamu tarafından fonlanması amacını taşımaktadır. 1953 yılından 1973 yılında gerçekleşen petrol krizinin başlangıcına kadar ise 7 adet yeni UVF kurulmuştur. Petrol krizinden 2008 yılında gerçekleşen küresel finans krizi öncesine kadar ise 46 adet yeni UVF’nin kurulduğu görülmektedir. Özellikle küresel finans krizi sonrasında, dünya genelinde UVF sayısında hızlı bir artış olmuş ve 2008 yılı ve sonrasında 44 adet yeni UVF kurulmuştur. Türkiye de küresel finans krizi sonrasında UVF kuran ülkeler arasındadır. TVF 2016 yılında kurulmuş olup, ilk 100 içinde yer alan UVF’lerin 19’u 2016 ve sonrasında kurulmuştur (Tablo 1).

2.4. Dünyanın En Büyük 100 Ulusal Varlık Fonu Analizi

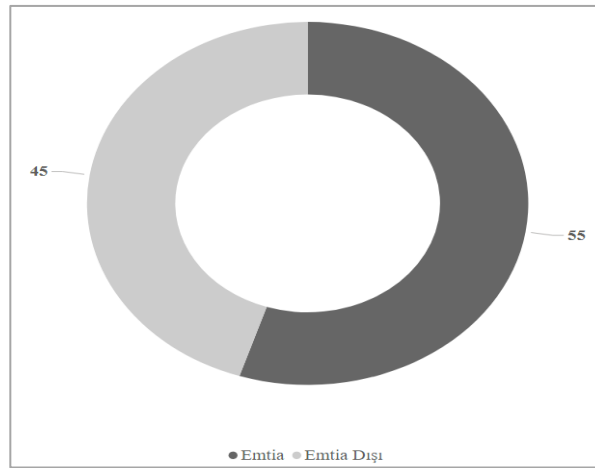
Ulusal Varlık Fonu Enstitüsü (Sovereign Wealth Fund Institute, SWFI), 2007 yılında Michael Maduell ve Carl Linaburg tarafından kurulmuştur.⁷ İlk etapta sadece UVF’ler kapsamında veri sağlayan kurum, daha sonra birçok kurumsal kamu yatırımcısını da kapsama dahil etmiştir. Bununla beraber 2008 yılında, SWF Institute’ün kurucuları kendi isimlerini verdikleri ve UVF’lerin şeffaflık seviyelerini derecelendirmeyi amaçlayan “Linaburg-Maduell Şeffaflık Endeksi”ni geliştirmişlerdir.⁸

Bu bölümde yer alan analizlere temel teşkil eden veriler SWFI’nin resmi internet sitesinden temin edilmiştir. Aktif büyüklüklerine göre sıralanan ilk 100 UVF, EK 1’de yer alan Tablo 1’de sunulmakta olup ilk 100 UVF’ye ilişkin yer alan veriler şunlardır:

- Fonun aktif toplamı,
- Fonun aktif toplamının kurulu olduğu ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasına oranı,
- Kurulu olduğu bölge,
- Kurucu ülke,
- Kuruluş yılı,
- Fonların kaynakları.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, aktif büyüklüklerine göre sıralanmış olan ilk 100 UVF’nin aktif toplamalarının büyüklüğü Nisan 2022 itibarıyla yaklaşık olarak 9,9 trilyon ABD Doları’dır. Bu tutar, UVF’lerin küresel ölçekte ne denli önemli kuruluşlar olduklarının bir kanıtıdır. Tablo 1’in dördüncü sütununda yer alan “UVF’nin aktif büyüklüğünün ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasına oranı” rakamlarının ortalaması alındığında, elde edilen rakamın %40,93 olduğu görülmektedir. En yüksek orana %697 ile Kuveyt Yatırım Otoritesi’nin (Kuwait Investment Authority) sahip olduğu, TVF’nin ise %41 ile ortalamayı yansıttığı belirtilebilir.

Şekil 2.3 İlk 100 UVF İçin Fonun Kaynağına Göre Sınıflandırılması

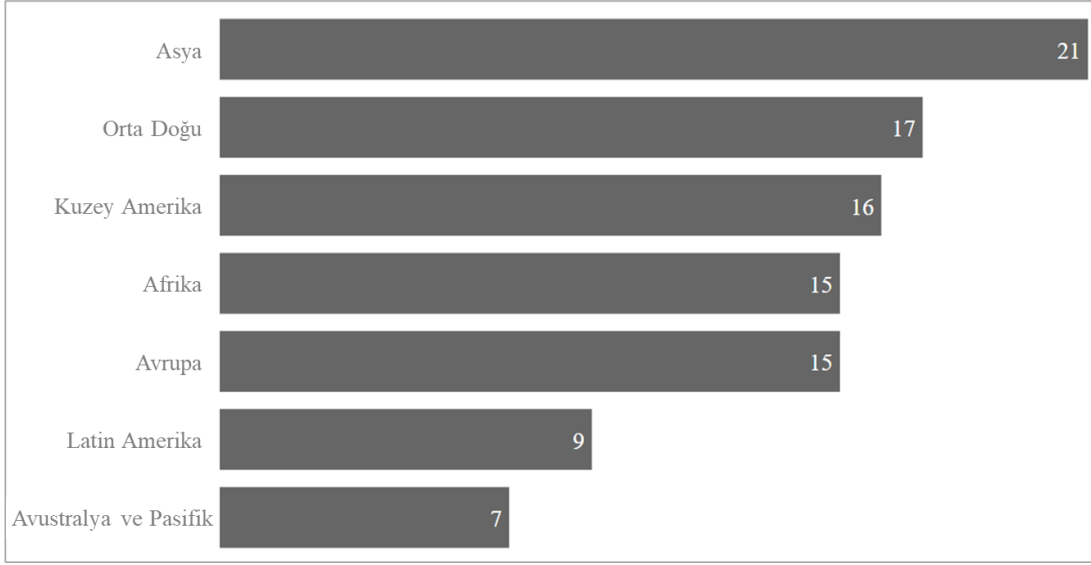

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI”, [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund>] (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Bir ülkenin UVF kurması için mutlaka doğal kaynak zenginliğine sahip olması gerektiği yönünde genel bir kanı bulunmasına rağmen, ülke ekonomisine katkı sağlamak amacıyla emtia dışı kaynaklara dayalı olarak da UVF kuran ülkeler mevcuttur.

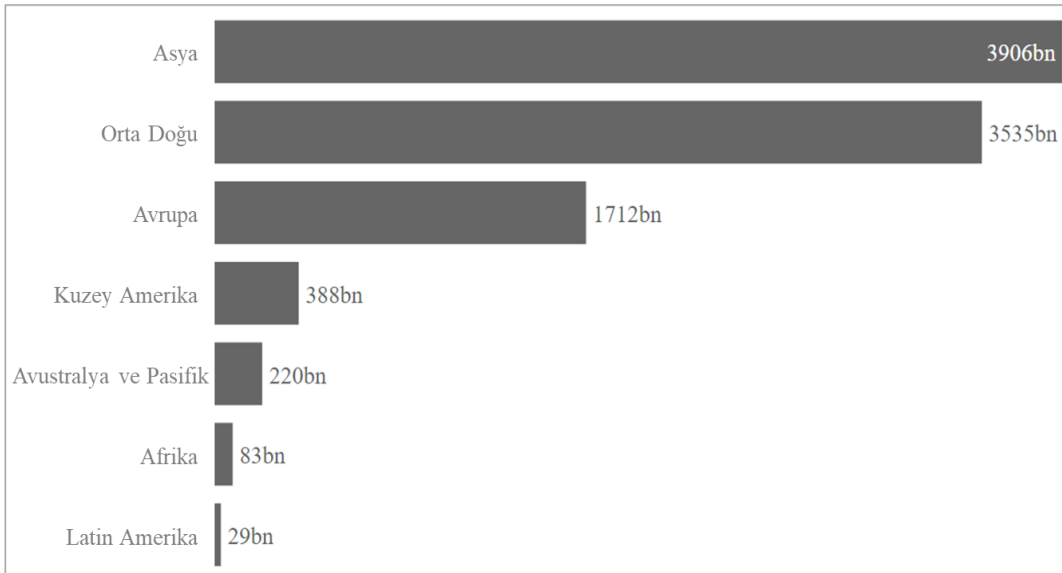
Aktif büyüklüklerine göre sıralanan ilk 100 UVF için fonların kaynakları incelendiğinde; 55 fonun kaynağının petrol ve doğal gaz gibi yer altı kaynaklarından; buna karşılık 45 fonun kaynağının ise emtia dışı kaynaklardan oluştuğu Şekil 2.3’te görülmektedir. Emtia dışı kaynaklara; dış ticaret fazlası gelirleri, özelleştirme gelirleri ya da kamunun bünyesinde bulundurduğu atıl durumda olan kaynaklar örnek olarak verilebilir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, aktif büyüklüklerine göre sıralanan ilk 100 UVF içinde; 1,2 trilyon ABD ile 2. sırada yer alan Çin’in varlık fonu China Investment Corporation ile 484 milyar ABD ile 8. sırada yer alan Singapur’un varlık fonu Temasek Holdings emtia dışı kaynaklar ile kurulan UVF’lere örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 2.4 İlk 100 UVF İçin Kurulduğu Bölgeler İtibariyle Fon Sayısı

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI”, [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Tablo 1’de yer alan ilk 100 UVF, kurulduğu bölge bazında incelendiğinde, 5 Nisan 2022 tarihi itibarıyla en çok sayıda UVF bulunan bölgenin Asya olduğu görülmektedir (21 adet UVF, Şekil 2.4). Asya’yı sırasıyla Orta Doğu, Afrika ve Avrupa bölgeleri takip etmektedir. Toplam 7 adet UVF bulunan Avustralya ve Pasifik bölgesi ise en sonda yer almaktadır. Görüldüğü üzere, herhangi bir ülkenin UVF kurabilmesi için lokasyon kısıtının veya sınırlandırılmasının olmadığı açıkça söylenebilir.

Şekil 2.5 İlk 100 UVF İçin Fonların Kurulduğu Bölgeler İtibariyle Aktif Büyüklükleri

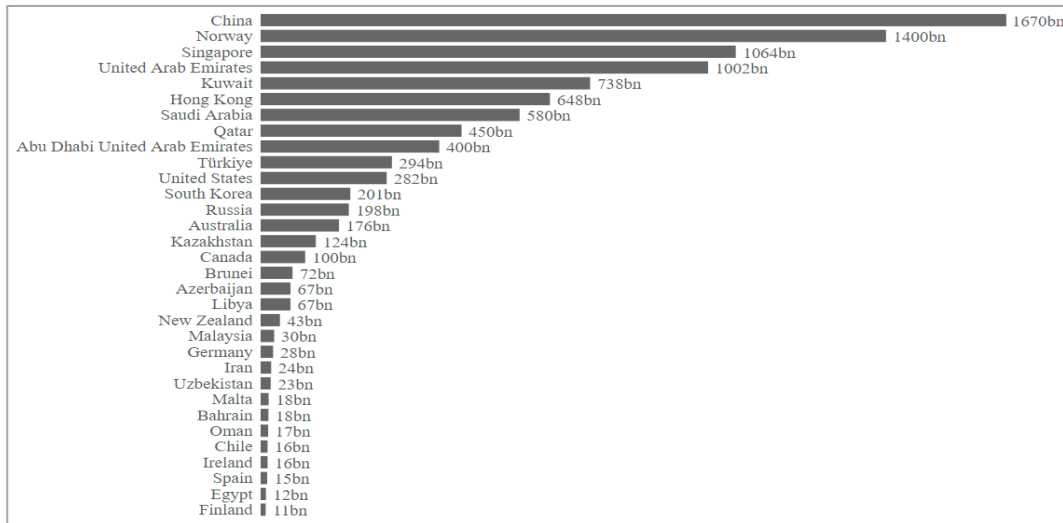
Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Şekil 2.6 İlk 100 UVF İçin Kurulduğu Bölgeler ve Aktif Büyüklükleri

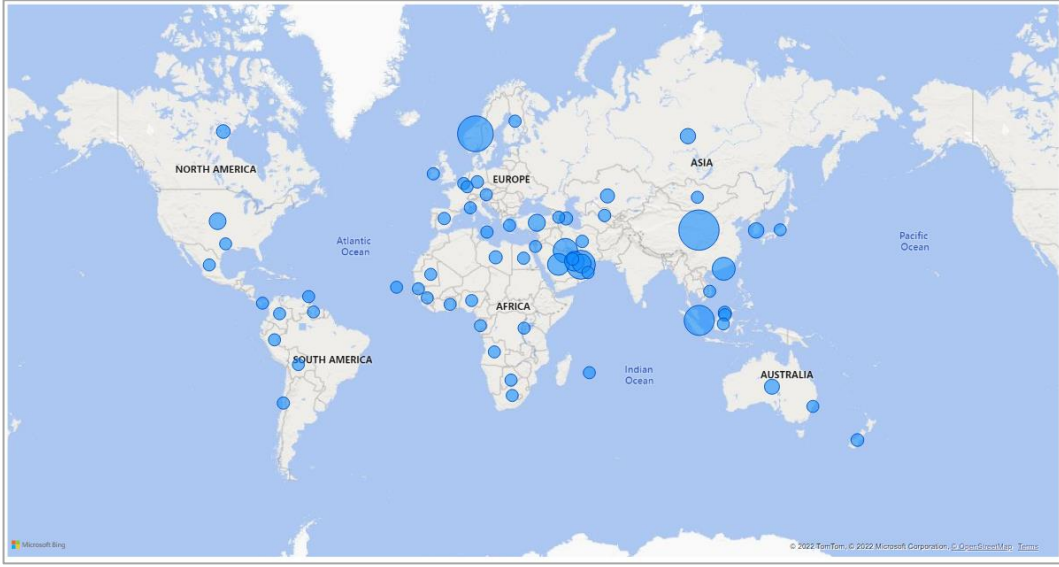
Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

İlk 100 UVF, aktif büyüklükleri bakımından incelendiğinde ise, özellikle Asya ve Orta Doğu bölgesinin bariz bir üstünlüğü olduğu açıkça görülmektedir (Şekil 2.5 ve Şekil 2.6). Asya bölgesinde kurulu olan UVF’lerin aktif büyüklüğü yaklaşık olarak 3,9 trilyon ABD olup, Asya’yı 3,5 trilyon ABD ile Orta Doğu bölgesi takip etmektedir. Avrupa bölgesinde kurulu olan UVF’lerin aktif büyüklüğü ise 1,7 trilyon ABD tutarındadır.

Avustralya ve Pasifik bölgesinde kurulu olan fon sayısı 7 adet ile sınırlı olmasına rağmen, söz konusu fonların aktif toplamı 220 milyar ABD seviyesindedir. Bu aktif toplamı ile Avustralya ve Pasifik bölgesi, fon sayısı olarak daha yukarı sıralarda olan Afrika ve Latin Amerika bölgelerinin oldukça üstünde yer almaktadır. Bu husus ile ilgili olarak, Afrika ve Latin Amerika bölgelerinde yer alan ülkelerin UVF kurma girişimlerinin bulunduğu, ancak fona ayrılacak yeterli kaynaklara diğer bölge ülkeleri kadar sahip olmadıkları yorumu yapılabilir.

Şekil 2.7 En az 10 milyar ABD Aktif Büyüklüğe Ulaşan UVF’lere Sahip Olan Ülkeler

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Şekil 2.8 İlk 100 UVF İçin Kurulduğu Ülkeler ve Aktif Büyüklükleri

Kaynak: Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

Şekil 2.7’de, ülke sınırları içinde bulunan UVF’lerin aktif büyüklüğü 10 milyar ABD’yi geçen 32 adet ülke olduğu görülmektedir. 5 Nisan 2022 tarihi itibarıyla, 1,4 trilyon ABD aktif büyüklük ile Norveç Varlık Fonu (Norway Government Pension Fund Global) aktif büyüklük bakımından birinci sıradaki UVF olsa da, Çin’de kurulu birden fazla UVF’nin olması ve bu fonların aktif toplamının yaklaşık olarak 1,7 trilyon ABD tutarında olması sebebiyle Çin, Şekil 2.7’de görüldüğü üzere 1. sırada, Norveç ise 2. sırada konumlanmaktadır. Singapur’da da GIC Private Limited, Temasek Holdings ve Sentosa Development Corporation olmak üzere 3 adet UVF bulunmaktadır ve bu fonların aktif büyüklüğü 5 Nisan 2022 tarihi itibarıyla yaklaşık 1,1 trilyon ABD seviyesindedir. Bu aktif büyüklük ile Singapur 3. sırada yer alırken, Türkiye ise 294 milyar ABD aktif büyüklüğü olan TVF ile 10. sırada yer almaktadır.

UVF’lerin kurulmuş olduğu ülkeler ve aktif büyüklükleri dikkate alındığında ise, kümelenme itibarıyla sırasıyla Asya, Orta Doğu ve Avrupa’nın ön plana çıktığı Şekil 2.8’de görülmektedir.

2.5. Küresel Finans Krizi ve Ulusal Varlık Fonları

2008 yılında ABD finans sektöründe ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan küresel finans krizi, birçok emeklilik fonu, yatırım fonu ve özel sermaye fonunun yanı sıra, ulusal varlık fonlarının da ciddi kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. Örnek olarak, küresel ekonomik kriz öncesinde finans sektöründe faaliyet gösteren Morgan Stanley ve Blackrock bünyesinde stratejik yatırımları bulunan Chinese Investment Corporation (CIC) (Clark ve Monk, 2011) ve Standard Chartered, Merrill Lynch ve Barclays gibi bankalarda pay sahibi olan Temasek⁹ verilebilir.

Bu durum, söz konusu kurumların kuruldukları dönemlerden bu yana görülmemiş bir eleştiri ve sorgulama dalgasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, UVF’lerin yönetim ve gözetim süreçlerinin, hesap verebilirlik ve şeffaflık açısından yeniden ele alınmasının gerekliliği gündeme gelmiştir.

Küresel finans krizinin etkileri ile birlikte UVF'lerin sermayelerinin önemli ölçüde erimesinin UVF'lere yönelik ciddi eleştirileri beraberinde getirdiği doğru olsa da, krizden çıkarılan derslerin UVF'leri güçlendirdiğinden de söz edilebilir. Öte yandan, kriz sonrasında yapılan yanlışlara örnek olarak, bazı UVF'lerin üst düzey yöneticilerinin, misyonlarıyla örtüşmeyen kısa vadeli getirilere odaklanarak uzun vadede sürdürülebilir olmayan yatırım kararları almaları gösterilebilir (Balin, 2010).

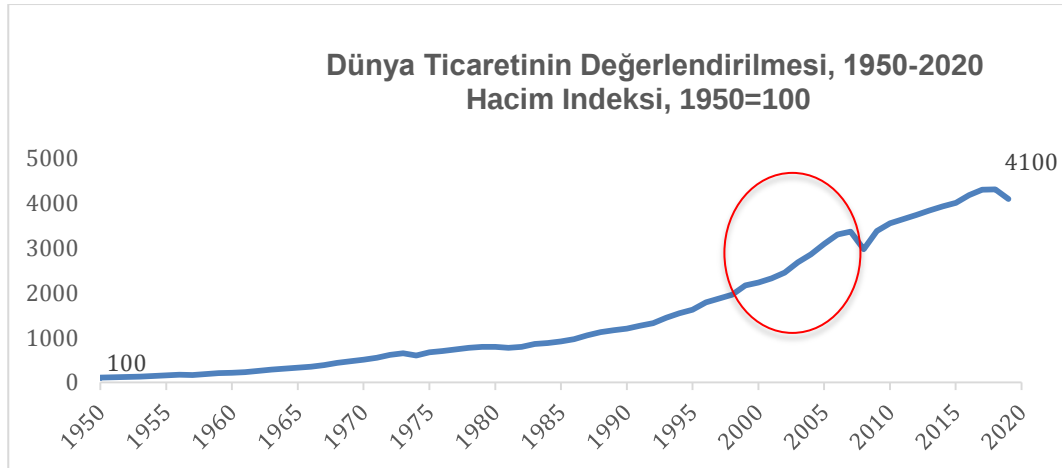
UVF'lerin küresel finans krizi sebebiyle yaşadıkları kayıp, 2007 yılından 2009 yılı başlarına kadar dünya genelinde toplam değerlerinin yaklaşık olarak %20'sine karşılık gelen 600 milyar ABD tutarındadır (Balin, 2010). Krizin etkilerinin yoğun hissedildiği dönemlerde UVF'lerin nakit akışlarındaki aksamalar dikkat çekmeye başlamıştır. Bu durum, petrol ve benzeri ürünler ile cari fazla veren ülkelerin kurmuş oldukları UVF'lerde daha dikkat çekici düzeyde yaşanmıştır. Bu durumun sebebi olarak, sırasıyla Şekil 2.9 ve Şekil 2.10'da görüleceği üzere, söz konusu dönemde yaşanan petrol fiyatlarındaki düşüş ve aksayan dış ticaret döngüsü gösterilebilir.

Şekil 2.9 Brent Petrol Fiyatı (\$) 2001-2022.

Kaynak: Trading Economics, Brent Crude Oil [<https://tradingeconomics.com/commodity/brent-crude-oil>] (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

Şekil 2.10 Dünya Ticaret Hacmi Endeksi, 1950-2020.

Kaynak: World Trade Organization, Evolution of Trade Under the WTO: Handy Statistics [[https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#:~:text=Trade%20Growth&text=World%20trade%20volume%20today%20is,274\)%20times%20from%201950%20levels](https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#:~:text=Trade%20Growth&text=World%20trade%20volume%20today%20is,274)%20times%20from%201950%20levels)] (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

Küresel finans krizinin bütün olumsuz etkilerine rağmen, UVF'ler iki temel yatırım anlayışını sürdürmeye devam etmiştir (Balin, 2010):

- Uzun vadeli getiri hedefi ile, piyasalarda yaşanan kısa vadeli fiyat düşüşlerinden faydalanmak;
- Küresel ticaret kontekstinde ana vatana rekabet avantajı sağlayacak sektörlere yatırım yapmak.

Bu dönemde, Asya'da ve Orta Doğu'da bulunan ülkelerin UVF'leri, krizin yoğun olarak hissedildiği ülkelerde emtia ve gayrimenkul fiyatlarında görülen fiyat düşüşlerinden faydalanmışlardır. Örneğin, China Investment Corporation (CIC) ABD'de enerji ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerdeki pay oranlarını artırmıştır (Clark ve Monk, 2011, s.107).

Öte yandan UVF'ler, devlet istikrar programları kapsamında da kullanılmışlardır. Güney Kore, Abu Dabi, Katar, Singapur ve Çin UVF'leri küresel ekonomik krizden yoğun olarak etkilenen büyük finans şirketlerine yatırım yapmışlardır. Özetle küresel kriz, UVF'lerin batılı şirketlerin yönetiminde daha aktif rol oynamaya başlamalarını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde UVF'lerin, Citigroup, Credit Suisse, UBS ve Morgan Stanley gibi büyük finans kurumlarına fon sağlamaları, UVF'lerin batı basınında küresel finansın kurtarıcıları olarak lanse edilmelerini sağlamıştır (Balin, 2010). Ancak eş anlı olarak, batılı şirketler nezdinde UVF'lere ilişkin çeşitli korkular oluşmaya başlamıştır. Nitekim batılı hükümet yetkilileri ve basın UVF'lere dair kurumsal casusluk iddialarını gündeme getirmişlerdir. Ülke yönetimleri ve şirketler nezdinde oluşan bu korkuyu gidermek için UVF'ler, şeffaflık uygulamalarını artırmaya ve iyileştirmeye yönelmişlerdir. Bu kapsamda China Investment Corporation (CIC); Morgan Stanley, Citigroup, Visa ve Coca-Cola gibi yatırımcısı olduğu Amerikan şirketleri ile ilgili olarak kamuya daha fazla bilgi sağlama motivasyonu Securities and Exchange Commission'a (SEC) açıklamalarda ve bildirimlerde bulunmuştur. Ayrıca Katar ve Suudi Arabistan UVF'leri büyük Amerikan şirketlerinin yönetim kurullarında UVF aksiyonları sonrasında oluşan olumsuz algıyı yatıştırmak için önemli çaba harcamışlardır (Balin, 2010, s.6).

Buna paralel olarak, küresel finans krizi sebebiyle Temasek ve China Investment Corporation (CIC) da dahil olmak üzere birçok UVF, yatırım portföylerinin dağılımında revizyona gitmiş ve varlıklarının bir kısmını pay senedi yatırımlarından daha risksiz olan tahvil yatırımlarına ve diğer sabit getirili yatırımlara kaydırmışlardır. Güney Kore ve Tayvan'ın UVF'leri de benzer şekilde portföylerindeki ABD varlıklarının yüzdesini net olarak değiştirmemiş olsalar da ABD yatırımlarının bir kısmını hazine bonolarına kaydırmışlardır (Balin, 2010). Ancak küresel ekonomik kriz döneminin ardından Temasek'in de dahil olduğu bazı UVF'ler küresel krizden etkilenen finans kurumlarındaki yüksek riskli yatırımlarını sonlandırmışlardır¹⁰. Bu durum sonrasında, olası yeni bir küresel finans krizinde, UVF'lerin piyasayı istikrara kavuşturma kabiliyetinin daha sınırlı olabileceği yorumu yapılabilmektedir.

Genel olarak küresel finans krizinin UVF'ler için finansal anlamda önemli kayıplara sebep olduğu görülmektedir. Ancak, kriz neticesinde öğrenilenler ve yatırım stratejilerinde yapılan değişiklikler ile daha dengeli aktif yapıları oluşturulmuştur. Santiago Prensiplerinin benimsenmesi ile de şeffaflık ve hesap verilebilirlik bağlamında önemli kazanımlar sağlandığını ifade etmek gerekir.

2.6. Santiago Prensipleri

Ulusal Varlık Fonları Uluslararası Çalışma Grubu (International Working Group of Sovereign Wealth Funds, IWG-SWF), UVF'lerin katılımı ve IMF'nin koordinasyonu ve yönlendirmesi ile 2008 yılının Mayıs ayında, Washington D.C'de gerçekleştirilen bir toplantıda oluşturulmuştur. Bu çalışma grubunda, ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülke kategorisinde bulunan 26¹¹ ülkenin temsilcisi bulunmaktadır. 2008 yılının Ekim ayında, Ulusal Varlık Fonları Uluslararası Çalışma Grubunun Şili'de gerçekleştirdiği toplantıda, UVF'lerin genel anlamda yatırım uygulamalarına ve amaçlarına yönelik olan 24 ana ilke "Santiago Prensipleri" (Generally Accepted Principles and Practices, GAPP, Santiago Principles) adı altında kabul edilmiş ve yayımlanmıştır. Santiago Prensipleri olarak adlandırılan 24 ilke EK 2'de sunulmaktadır.¹²

Santiago Prensiplerinin, IWG-SWF üyelerinin destekledikleri ve uygulamış oldukları veya uygulamaya istekli oldukları ilkeler ve uygulamalar dizisi olduğunu belirtmek gerekir ve bu ilkeler EK 2'de de belirtildiği üzere üç ana başlık altında sınıflandırılabilir:

- 1) Yasal çerçeve, amaçlar ve makroekonomik politikalarla koordinasyon;
- 2) Kurumsal çerçeve ve yönetim yapısı;
- 3) Yatırım ve risk yönetimi çerçevesi.

Genel kabul görmüş ilkeler ve uygulamalar (GAPP), UVF'ler için aşağıda yer alan yol gösterici hedefler doğrultusunda belirlenmiştir.¹³

- *İstikrarlı bir küresel finansal sistemin ve serbest sermaye ve yatırım akışının sağlanmasına yardımcı olmak,*
- *Yatırım gerçekleştirilen ülkelerde yürürlükte olan tüm düzenlemelere ve gereksinimlerine uyum sağlamak,*
- *Ekonomik ve finansal risk ve getiri ile ilgili hususlar temelinde yatırım yapmak,*
- *Yeterli operasyonel kontroller, risk yönetimi ve hesap verebilirlik sağlayan şeffaf ve sağlam bir yönetim yapısına sahip olmak.*

Santiago Prensiplerinin uygulanması tamamen gönüllülük esasına dayansa da UVF'lerin bu prensiplere uyum konusuna kendi çıkarları gereğince özen göstermeleri önem arz etmektedir.

Uluslararası Varlık Fonları Forumunun (International Forum of Sovereign Wealth Funds, IFSWF), Santiago Prensiplerine uyum sağlama hususunda düşük performans gösteren Kazakistan ve Cezayir gibi üye ülkelerin UVF'leri üzerindeki etkisini artırması gerekmektedir. Santiago Prensiplerinin benimsenmesi ile UVF'lerin şeffaflığı ve hesap verilebilirliği konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak hala iyileştirilebilecek alanlar mevcuttur (Bagnall ve Truman, 2013).

Rozanov (2011), UVF'ler bağlamında gündeme getirilen şeffaflık konusunun tam olarak nasıl tanımlanması gerektiği, birbirinden yapı olarak farklılaşan fonlara karşı eşit olarak uygulanacak ortak kurallar dizisi olup olmadığı ve şeffaflık seviyesinin yurt içi ya da yurt dışı amaçlara göre farklılaşıp farklılaşmayacağı gibi soruların cevaplanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, her bir UVF kendi ülkesinde, yerel standartlar tarafından optimal kabul edilen bir dizi kural altında faaliyet göstermektedir. Bu fonların yerel otoritelere karşı hangi düzeyde şeffaflık sağlayacağı, her bir ülkede bağımsız bir karar meselesidir. Ancak, bu fonlar yatırım faaliyetlerini denizaşırı ülkelere genişlettiğinde, ev sahibi ülkelerdeki uluslararası kuruluşlar ve ulusal düzenleyiciler tarafından meşru endişelerle karşı karşıya kalabilmektedir.

3. Türkiye Varlık Fonu (TVF)

TVF, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal varlık fonu olarak kurulmuş olup, varlığa dayalı bir kalkınma fonudur. TVF'nin stratejik amaçları aşağıda belirtilmektedir¹⁴:

1. *Fon bünyesindeki varlıkların değerini artırmak,*
2. *Yurt içindeki stratejik yatırımlara sermaye sağlamak,*
3. *Türkiye'nin yurt dışı stratejisini ve rekabetçi şirketlerini destekleyen yatırımlar yapmak,*
4. *Finansal piyasalarda iyileşme ve derinleşmeyi desteklemek.*

Bahsedilen söz konusu hedeflere ulaşmadaki stratejik kaynaklar ise *finansman, kurumsal yönetim, ilke ve değerler* ile *insan kaynağıdır*.¹⁵

TVF'nin kuruluşuna yönelik mevzuat çalışmalarında da ülkemizin ulusal varlık fonu olmayan tek G-20 üyesi olduğuna atıf yapılarak, ulusal varlık fonları ile *"kalkınmanın lokomotifini oluşturan reel sektör yatırımlarına, stratejik sektör, şirket ve projelere uzun vadeli kaynak sağlanması yoluyla kalkınmanın hızlandırılması, ekonomide sürdürülebilir büyüme oranlarının yakalanması ve ekonomik istikrarın sağlanmasının amaçlandığı"* ifade edilmiştir.¹⁶

Çalışmanın bu bölümünde, TVF'nin hukuki alt yapısına, denetim çerçevesine ve portföyünde yer alan şirketlere yer verilmektedir.

3.1. Hukuki Alt Yapı

6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ("Kanun")-26/8/2016 tarihli ve 29813 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak, aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.¹⁷ 6741 sayılı Kanun ile, herhangi başka bir işleme gerek kalmadan Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin ("Yönetici Şirket") kuruluşu gerçekleşmiştir. Yönetici Şirket, TVF ve TVF'ye bağlı alt fonları kurmak ve yönetmek üzere kurulmuştur. Yönetici Şirkette esas sermaye sistemi benimsenmiş olup, sermayesi 50.000.000 TL'dir ve sermayeyi temsil eden payların tamamı Özelleştirme İdaresi Başkanlığına aittir.¹⁸ Süresiz olarak kurulan TVF'nin iç tüzüğü ise 24/1/2017 tarihinde tescil edilmiş ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan edilmiştir.¹⁹

Kanunun yürürlüğe girmesini takiben, Yönetici Şirketin yapısına ve işleyişine ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Yapısına ve İşleyişine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar ("Bakanlar Kurulu Kararı") yürürlüğe konulmuştur. 17/10/2016 tarihli ve 2016/9429 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 09/11/2016 tarihli ve 29883 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

TVF'nin tüzel kişiliği tescil işlemleri ile sınırlı olduğundan, aynı zamanda Yönetici Şirket yönetim kurulu tarafından temsil olunmaktadır. Bakanlar Kurulu Kararının 13. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Yönetici Şirketin yönetim kurulu başkanı Cumhurbaşkanıdır, diğer yönetim kurulu üyeleri ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Yönetim kurulu üyeleri ve genel müdür 3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde aranan şartları taşımaktadır.²⁰ En az beş kişiden oluşması gereken Yönetici Şirket yönetim kurulu, esas sözleşmesinin 14. maddesinin 1. fıkrası gereği yılda 6 defadan az olmamak üzere toplanmalıdır. Yine aynı maddenin 5. fıkrası çerçevesinde ise üyeler birbirlerini temsilen oy veremeyecekleri gibi, toplantılara vekil aracılığıyla da katılamayacaklardır.²¹

Her ne kadar TVF içtüzüğünün 6. maddesinin ilk fıkrası madde 6.1. gereği TVF portföyündeki varlıkların idari ve mali hak kullanımları Yönetici Şirket tarafından yerine

getiriliyor olsa da, Kanunun 7. maddesinde getirilen koruma gereği, Yönetici Şirket ile TVF'nin mal varlığı birbirinden ayrıdır ve portföyünde önemli kamu kurum ve şirketlerini bulunduran TVF'nin mal varlığının haczedilemeyeceği, üzerine ihtiyati tedbir tesis edilemeyeceği belirtilmiştir. TVF'nin ve Yönetici Şirket'in kaynakları ise Kanunun 4. maddesinde belirtilmiş olup EK 3'te sunulmaktadır.²²

Yönetici Şirket, kuruluş tarihinde Başbakanlığa bağlı iken yönetim sisteminin değişmesi ile; 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 157. maddesiyle "Cumhurbaşkanlığına" bağlanmıştır. Cumhurbaşkanlığına bağlı olsa da Yönetici Şirketin özel hukuk hükümlerine tabi olarak kurulduğu Kanunda açıkça zikredilmiştir. Bu düzenleme ile uyumlu olarak Yönetici Şirket personelinin istihdamında kamu kurum ve kuruluşlarına personel alımı ile ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağı Kanunun 8. maddesinin 5. fıkrasında yer almıştır.²³

Kanunda, TVF'nin "sermaye piyasalarında araç çeşitliliği ve derinliğine katkı sağlamak, yurtiçinde kamuya ait olan varlıkları ekonomiye kazandırmak, dış kaynak temin etmek, stratejik, büyük ölçekli yatırımlara iştirak etmek"²⁴ amacıyla kurulduğu belirtilmektedir. Bu amaçları teminen TVF, Yönetici Şirket ve bunlar tarafından kurulacak alt fonlara ve şirketlere birtakım mali ve yasal muafiyet ve istisnalar tanınmıştır.

3.2. Denetim Çerçevesi

TVF'nin denetim çerçevesini düzenleyen 6741 sayılı TVF'nin Kuruluş Kanununun 6. Maddesi aşağıdaki fıkralardan oluşmaktadır:²⁵

- **1. fıkra:** "Şirket, Şirket tarafından kurulacak diğer şirketler, Türkiye Varlık Fonu ve Türkiye Varlık Fonu bünyesinde kurulacak alt fonlar bağımsız denetime tabidir. Şirket, 6362 sayılı Kanun kapsamında kurumsal yönetim düzenlemelerine uyar."
- **2. fıkra:** "Şirket, Şirket tarafından kurulacak diğer şirketler, Türkiye Varlık Fonu ve Türkiye Varlık Fonu bünyesinde kurulacak alt fonların bağımsız denetimden geçmiş yıllık mali tabloları ile faaliyetleri, Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilecek sermaye piyasaları, finans, ekonomi, maliye, bankacılık, kalkınma alanlarında uzman en az üç merkezi denetim elemanı tarafından bağımsız denetim standartları çerçevesinde denetlenir. Denetim sonucunda hazırlanacak rapor her yıl ağustos ayı sonuna kadar Cumhurbaşkanına sunulur."
- **3. fıkra:** "Şirket, Şirket tarafından kurulacak diğer şirketler, Türkiye Varlık Fonu ve Türkiye Varlık Fonu bünyesinde kurulacak alt fonların bir önceki yıla ait mali tabloları ile faaliyetleri, her yıl ekim ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından, birinci ve ikinci fıkralar kapsamında hazırlanan ve Cumhurbaşkanlığı tarafından gönderilen denetim raporları üzerinden görüşülerek denetlenir."

TVF'nin Kuruluş Kanununun 6. maddesinden anlaşılacağı üzere, TVF ve TVF tarafından kurulacak diğer şirket ve alt fonlar üç aşamalı denetim mekanizmasına tabidir:

- 1) TVF konsolide ve solo mali tablolarının bağımsız denetimi;
- 2) Devlet Denetleme Kurulu Denetimi;
- 3) TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Denetimi.

TVF portföyüne devredilen tüm şirketler önceden tabi oldukları denetim usullerini muhafaza etmektedirler. TVF 2020 yılı konsolide bilanço büyüklüğünün yaklaşık olarak %90'ı²⁶ (Ziraat Bankası, Halkbank, TPAO, BOTAŞ, Eti Maden, Türksat, Çaykur, vb.) Sayıştay Denetimine tabidir. Ayrıca önceki denetim adımları muhafaza edilen söz konusu

şirketler, TVF konsolide mali tablolarının denetimi kapsamında Bağımsız Denetime, Devlet Denetleme Kurulu Denetimine ve Plan ve Bütçe Komisyonu Denetimine muhatap olmaktadır.²⁷ Bununla beraber, TVF'nin konsolide mali tabloları ve yıllık faaliyet raporları kamuya açık olarak resmi internet sitesinde yer almaktadır.

3.3. Fonun Portföyünde Yer Alan Şirket, Lisans ve Gayrimenkuller

9 Ağustos 2022 tarihi itibarıyla TVF'nin portföyünde yer alan şirket, lisans ve gayrimenkullere TVF'nin pay oranı ve şirketlerin faaliyet gösterdiği sektörler de dahil olmak üzere Tablo 2'de yer verilmektedir. Fonun bünyesinde 7 farklı sektörden 27 şirket, 46 gayrimenkul ve Şans Oyunları ve At Yarışları olmak üzere 2 lisans bulunmaktadır.

Tablo 3.1. TVF Portföyünde Yer Alan Şirket, Lisans ve Gayrimenkuller

No	Şirket	Pay Oranı (%)	Sektör
1	Ziraat Bankası	%100	Finansal Hizmetler
2	Halkbank (1)	%87,7	Finansal Hizmetler
3	Vakıfbank (1)	%64,8	Finansal Hizmetler
4	Borsa İstanbul	%80,6	Finansal Hizmetler
5	Türkiye Sigorta	%81,1	Finansal Hizmetler
6	Türkiye Hayat Emeklilik	%92,6	Finansal Hizmetler
7	Platform AŞ	%20	Finansal Hizmetler
8	Türkiye Katılım Sigorta (2)	%100	Finansal Hizmetler
9	Türkiye Katılım Hayat (2)	%100	Finansal Hizmetler
10	Türksat	%100	Teknoloji & Telekom
11	Türk Telekom (3)	%61,68	Teknoloji & Telekom
12	Turkcell	%26,2	Teknoloji & Telekom
13	PTT	%100	Ulaştırma & Lojistik
14	Türk Hava Yolları (THY)	%49,1	Ulaştırma & Lojistik
15	İzmir Alsancak Limanı	%100	Ulaştırma & Lojistik
16	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)	%100	Enerji
17	Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ)	%100	Enerji
18	TVF Rafineri & Petrokimya Sanayi ve Ticaret A.Ş.	%100	Enerji
19	TVF Enerji	%100	Enerji
20	TVF AEL Elektrik Üretim Sanayi ve Ticaret A.Ş.	%100	Enerji
21	TVF Maden Sanayi ve Ticaret A.Ş.	%100	Maden
22	Eti Maden İşletmeleri	%100	Maden
23	Çaykur	%100	Tarım & Gıda
24	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (4)	%100	Tarım & Gıda
25	Türkşeker Tarım A.Ş. (4)	%49	Tarım & Gıda
26	Kayseri Şeker	%11,1	Tarım & Gıda
27	İstanbul Finans Merkezi	%49,6	Gayrimenkul
28	46 Adet Gayrimenkul	%100	Gayrimenkul
29	Şans Oyunları Lisansı	%100	Lisanslar
30	At Yarışları Lisansı	%100	Lisanslar

Kaynak: Türkiye Varlık Fonu (TVF), Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020 [<https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf>] (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

[1] Kaynak: 9 Mart 2022 tarihinde TVF tarafından gerçekleştirilen kamu bankalarının sermaye artışı sonrasında oluşan pay oranını göstermektedir. [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/tvfdengucly-sermaye-destegi>] (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2022)].

[2] Kaynak: Türkiye Katılım Sigorta A.Ş.'nin Kuruluşunu Gösterir 4 Ocak 2022 Tarihli, 10487 Sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, s. 1257. Türkiye Katılım Hayat A.Ş.'nin Kuruluşunu Gösterir 4 Ocak 2022 Tarihli, 10487 Sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, s. 1297.

[3] Kaynak: 31 Mart 2022 tarihinde gerçekleştirilen işlemle, Türk Telekom'un toplam sermayesinin %55'ini temsil eden payların TVF tarafından LYY Telekomünikasyon AŞ'den satın alınması sonrasında oluşan pay oranını göstermektedir. [<https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/1014728>] (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2022)].

[4] Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesi 29 Nisan 2021 tarihli ve 3923 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile, Türkşeker Tarım A.Ş.'nin %49 oranındaki hissesi 29 Nisan 2021 tarihli ve 3924 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile TVF'ye devredilmiştir.

4. SOAR Analizi

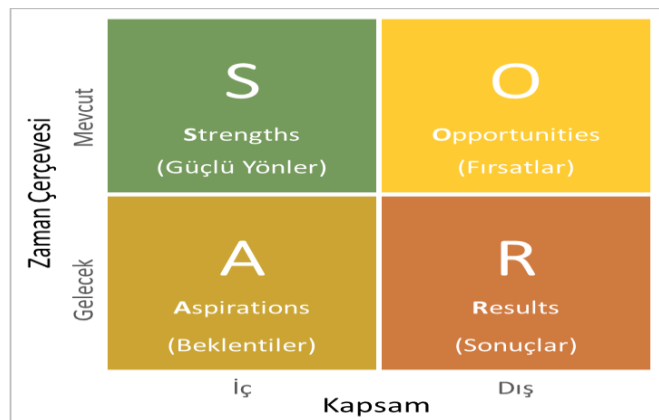
Çalışmanın bu bölümünde, bir kuruluş veya organizasyon için stratejik düşünme ve planlama anlayışına odaklanan SOAR analizinin tanıtımı, ardından ise, TVF için yapılan SOAR analizi yer almaktadır.

4.1. SOAR Analizinin Tanıtımı

Stavros'a (2011) göre bir kuruluş veya bir organizasyon, paylaşılan değerler, vizyon, misyon ve stratejik girişimler ile paydaşlarının katılımını sağlayan bir strateji ve plan oluşturmalıdır. SOAR analizi, bir stratejik düşünme ve planlama çerçevesidir ve analizi yapılan organizasyonun performansını değerlendirmek ve bu kapsamda strateji oluşturmak üzerine kurulu dinamik, modern, yenilikçi ve pozitif bir yaklaşımdır. SOAR bir kısaltma olup, açılımı aşağıdaki gibidir:

- Güçlü Yönler (**S**trengths),
- Fırsatlar (**O**pportunities),
- Beklentiler (**A**spirations),
- Sonuçlar (**R**esults).

Şekil 4.1 SOAR Analiz Matrisi

Kaynak: Think Insights, [<https://thinkinsights.net/strategy/soar-analysis/>] (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].

SOAR analiz matrisinde yer verildiği üzere, matrisin üst satırında bulunan “Güçlü Yönler” ve “Fırsatlar” mevcut duruma odaklanırken, alt satırda yer alan “Beklentiler” ve “Sonuçlar” arzu edilen ve gelecekte ulaşılmaya çalışılan duruma odaklanmaktadır. Diğer taraftan, matrisin sol kolonu iç faktörleri ve dinamikleri, sağ kolonu ise dış faktörleri ve etmenleri dikkate almaktadır. (Şekil 4.1)

SOAR analizinde öncelikle, “Güçlü Yönler” ile analiz edilen kurumun mevcut durumda sahip olduğu yetkinlikler ve varlıklara odaklanılır. “Fırsatlar” tarafında, piyasanın sunmuş olduğu ya da dış etkenlerin oluşturduğu ortam kapsamında, kurumun hangi yönlerini iyileştirebileceği ya da yenilik getirebileceği ile potansiyel fırsatlar belirlenir. “Beklentiler”, paydaşların arzularını ve beklentilerini kapsar ve gelecekte ulaşılmaya çalışılan durum tespit edilir. Son olarak “Sonuçlar” bölümünde, kurumun ölçümlenebilir performans göstergeleri incelenir ya da kurumun stratejik hedefleri ortaya konmaya çalışılır (Stavros ve Cole, 2013).

Geleneksel SWOT²⁸ analizi yöntemine alternatif olan SOAR analizi, SWOT analizi ile karşılaştırıldığında; SWOT analizinde daha çok zayıf yönler ve tehditlere odaklanıldığı, SOAR analizinde ise güçlü yönler ve fırsatlara odaklanıldığı görülmektedir. Bu yönüyle SOAR analizi, daha pozitif bir bakış açısı öneren bir analiz yöntemidir (Stavros & Hinrichs, 2009, s.12).

4.2. Türkiye Varlık Fonu İçin SOAR Analizi

Bu bölümde TVF için hazırladığımız SOAR analizine yer verilmektedir.

4.2.1 Güçlü Yönler

1. TVF'nin özel hukuk hükümlerine tabi olması ve TVF'ye tanınan muafiyet ve istisnalar: TVF, Türkiye'nin stratejik yatırım kolu olarak ülkenin ihtiyacı olan kritik ve önemli projelere yatırım yapmaktadır. İstanbul Finans Merkezi (İFM) Projesi ve Rafineri ve Petrokimya Projesi söz konusu projelere örnek olarak gösterilebilir. TVF'nin özel hukuk hükümlerine tabi olması ve kendisine tanınan birtakım muafiyet ve istisnalar sayesinde yatırım süreçleri kolaylaşmaktadır. TVF'ye tanınan muafiyet ve istisnalar özetle beş ana kalemde toplanabilir.²⁹

- a) 6085 sayılı Sayıştay Kanunu
- b) 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
- c) 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu
- d) Kamu kurumlarının tabi olduğu genel mevzuat hükümleri
- e) Gelir ve Kurumlar Vergisi başta olmak üzere vergi ve bir kısım harçlar.

2. Santiago Prensiplerinin benimsemiş olması ve şeffaflık: TVF, Santiago Prensiplerine uyum ve buna bağlı olarak şeffaflık sağlanması konusunda azami gayreti göstermektedir. Günümüzde hala birçok UVF'nin resmi internet sitesinde yer vermediği finansal tablolar ve yıllık faaliyet raporları gibi verilere TVF'nin resmi internet sitesinden ulaşılabilir. Diğer taraftan, denetim çerçevesi kapsamında gerçekleştirilen TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Denetimi sonrasında toplantı tutanaklarına TBMM resmi internet sitesinden erişim sağlanabilmektedir. Ayrıca UVF'ler ölçeğinde özellikle yabancı yatırımcılar ve kreditorler tarafından oldukça sorgulanan kurumun yatırım portföyü detaylı ve şeffaf bir şekilde kurumun resmi internet sitesinde ve yayınlanan yıllık faaliyet raporlarında kamuya açıklanmaktadır. Bu durum yabancı yatırımcılar ve kreditorler nezdinde TVF'nin olumlu bir profil oluşturmasına imkan sağlamaktadır.

- 3. TVF'nin yaklaşık 300 milyar dolar aktif büyüklüğe sahip bir UVF olması:** TVF, 294 milyar ABD aktif büyüklüğe sahip bir fon olarak, 5 Nisan 2022 tarihli SWFI verilerine göre dünyada 12. sırada yer almaktadır. 2016 yılında kurulmuş bir UVF olan TVF hala yeni sayılabilecek bir kurumdur. TVF'nin başlangıç portföyünün büyüklüğü ve güncel olarak ulaşılmış olduğu aktif toplamı; ilerleyen yıllarda daha üst sıralara yükselebileceğine dair inancı güçlendirmektedir. Ayrıca, Tablo 1'de görüldüğü üzere, TVF'nin aktif büyüklüğü Türkiye'nin gayri safi milli hasılasının yaklaşık %40'ına tekabül etmektedir. Dolayısıyla, TVF'nin portföyünde yer alan varlıklar Türkiye ekonomisi ölçeğinde değerlendirildiğinde önemli bir potansiyeli ifade etmektedir. Bununla beraber, aktif büyüklük açısından SWFI verilerine göre 12'nci sırada yer alan TVF'nin, benzer büyüklükteki UVF'ler ile muhtemel projelerde ortaklık imkanının Türkiye ekonomisine katkı sağlama noktasında bir başka önemli potansiyeli barındırdığı düşünülmektedir.
- 4. TVF'nin çeşitlendirilmiş portföy yapısı, portföyünde 7 farklı sektörden 27 şirketi bulundurması:** TVF'nin portföyünde finansal hizmetler, teknoloji ve telekom, ulaştırma ve lojistik, enerji ve maden, tarım ve gıda, gayrimenkul ve lisanslar olmak üzere birçok farklı sektörden önemli şirketler ve varlıklar yer almaktadır. Çeşitlendirilmiş portföy yapısı ile dengeli bir yatırım stratejisi izlenmektedir. Böylece kurumun olası bir yatırım fırsatını sektör farkı gözetmeksizin gündemine alabilmesi ve değerlendirilebilmesi mümkün görünmektedir.
- 5. TVF'nin portföyünde faaliyet gösterdiği sektörlerde lider olarak konumlanan kurumların bulunması:** TVF'nin portföyünde bankacılık sektöründen Ziraat Bankası, sigortacılık sektöründen Türkiye Sigorta, ulaştırma sektöründen Türk Hava Yolları (THY) ve telekom sektöründen Turkcell ve Türk Telekom gibi önemli sektör liderleri yer almaktadır. Söz konusu şirketler, marka değerleri oldukça yüksek olan Türkiye'nin önemli milli değerleridir. Bu şirketler sayesinde TVF, önemli düzeyde *know-how* ve sektörel tecrübeyi bünyesinde barındırmaktadır.
- 6. TVF'nin Türkiye'nin stratejik yatırım kolu ve doğrudan yabancı yatırımların potansiyel ortağı konumunda olması:** 6741 sayılı TVF'nin Kuruluş Kanununun 1. maddesi ile TVF'ye yurt içinde yer alan varlıkları ekonomiye kazandırma, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlara iştirak etme görevleri verilmiştir.³⁰ Türkiye'nin stratejik yatırım kolu olan TVF, kendisine kanun ile tanımlanmış olan görevlerin yerine getirilmesi doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. Kendisine kanunen tanınan söz konusu sorumluluk ile TVF, mevcut sistem içinde, muhtemel doğrudan yabancı yatırımların kamu tarafında ortaklık misyonunu üstlenebilecek tek kurumdur.

Tablo 4.1 SOAR Analizi – Güçlü Yönler

1	TVF'nin özel hukuk hükümlerine tabi olması ve kuruma tanınan muafiyet ve istisnalar
2	Santiago prensiplerinin benimsenmiş olması ve şeffaflık
3	TVF'nin yaklaşık 300 milyar dolar aktif büyüklüğe sahip bir UVF olması
4	TVF'nin çeşitlendirilmiş portföy yapısı, portföyünde 7 farklı sektörden 27 şirketi bulundurması
5	TVF'nin portföyünde faaliyet gösterdiği sektörlerde lider olarak konumlanan kurumların bulunması
6	TVF'nin Türkiye'nin stratejik yatırım kolu ve doğrudan yabancı yatırımların potansiyel ortağı konumunda olması

4.2.2 Fırsatlar

1. Dünya genelinde son yıllarda varlık fonlarının etkinliğinin ve öneminin artması: SWFI'nin Nisan 2022 tarihinde erişilen verilerine göre dünya genelinde kurulmuş olan ve aktif büyüklüklerine göre sıralanan ilk 100 UVF'nin aktif toplamı yaklaşık olarak 9,9 trilyon ABD dolarına ulaşmış bulunmaktadır (Tablo 1). Söz konusu tutarın yakın gelecekte 10 trilyon ABD'yi aşacağı düşünülmektedir. Bununla beraber, bahsi geçen aktif büyüklük UVF'lerin küresel ölçekte ne denli önemli ekonomik aktörler olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, UVF'ler tarafından 2021 yılında 500 işlem gerçekleştirilmiş olup gerçekleştirilen işlemlerin toplam yatırım büyüklüğü 106,1 milyar ABD civarındadır. Söz konusu tutar 2020 yılına göre %19 oranında artış göstermiştir.³¹ UVF'lerin ulaşmış olduğu aktif büyüklük ve dünya genelinde artan yatırım aktivitelerinin oluşturmuş olduğu ortamın, TVF'nin hedeflerini gerçekleştirme noktasında pozitif katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2. Türkiye'nin uzun dönemli hedeflerinin TVF'nin hedefleriyle örtüşüyor olması: Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından üç yıllık perspektifle hazırlanan OVP'ler (Orta Vadeli Program) kapsamında Türkiye'nin makroekonomik hedefleri ve bu doğrultuda izlenecek politikalar kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Kamuoyuyla paylaşılan 2021-2023³² ve 2022-2024³³ OVP'leri incelendiğinde aşağıda da yer verildiği üzere TVF'nin yol haritasına ve kurumun gündeme almış olduğu bazı projelere referanslar verildiği görülmektedir.

- *“Türkiye Varlık Fonu, cari işlemler dengesini güçlendirecek, ülkenin stratejik hedeflerini ve finansal piyasaların gelişmesini destekleyecek, yerli ve yabancı yatırımcılar ile iş birliklerine dayanan sabit sermaye yatırımları yapacaktır.”*
- *“Türkiye Varlık Fonu, petrokimya, madencilik ve yerli kaynağa dönük enerji üretimi alanlarında özel sektör ve yabancı doğrudan yatırımcı iş birliklerine dayanan sabit sermaye yatırımlarında yer alacaktır.”*

Ayrıca TVF tarafından gerçekleştirilen İstanbul Finans Merkezi (İFM) projesinin hayata geçirilmesi ile ilgili de benzer şekilde atıflara yer verilmektedir. Bu bağlamda uzun vadeli düşünüldüğünde, Türkiye'nin ortaya koyduğu makroekonomik hedeflerin, TVF'nin hedefleri ve gerçekleştirmeyi planladığı projeleri ile uyumlu olmasının kuruma pozitif etki sağlayacağı değerlendirilmektedir.

3. Türkiye'nin coğrafi konumunun getirebileceği avantajlar: Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve Avrupa ile Asya kıtasını birbirine bağlaması, özellikle küresel ticaret ve lojistik ağı ölçeğinde değerlendirildiğinde önemli bir potansiyel sunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, portföyünde Türkiye'nin en büyük konteyner limanlarından biri olan İzmir Limanı gibi önemli bir varlığı barındıran TVF, liman özelinde gerçekleştirebileceği yatırımlar ile Türkiye'nin coğrafi konumunun sağlamış olduğu söz konusu fırsatı hayata geçirebilme potansiyeline sahip bulunmaktadır.

4. Son dönemde Arap ülkeleriyle düzelen siyasi ilişkiler sonrasında ortaya çıkabilecek potansiyel iş ortaklıkları: Türkiye ve Arap ülkeleri arasında bir süredir devam eden siyasi gerginlik, ülkelerin karşılıklı olarak attıkları adımlar sayesinde azalmaya başlamıştır. Bu durumun, TVF'nin stratejik yatırımlarını hayata geçirirken potansiyel ortaklar bulma noktasında katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Örneğin, Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin düzelmesine paralel bir şekilde, 23 Mart 2022 tarihinde, TVF resmi internet sitesinden, TVF ve Abu Dhabi varlık fonu ADQ ile birlikte Türkiye teknoloji ekosistemine katkı sağlanması amacıyla 300 milyon ABD tutarında bir teknoloji fonu kurulacağı açıklanmıştır.³⁴

5. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaş ve gerginliklerin ortaya çıkarabileceği potansiyel fırsatlar: 2022 yılının ilk çeyreğinde ortaya çıkan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş ve alınan yaptırım kararları her ne kadar politik olarak olumsuz sonuçlar yaratıyor olsa da, bazı ülkeler için birtakım ekonomik fırsatları da beraberinde getirmektedir. Rusya ve Ukrayna savaşı bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle Ukrayna ile savunma sanayii tarafında ortaya çıkan ihracat artışı ve müşterek üretim yapılması gibi hususlar ekonomik anlamda olumlu olarak değerlendirilebilecek gelişmeler arasında sayılabilir.³⁵ Diğer taraftan Rusya ile birlikte gerçekleştirilen nükleer enerji santrali yatırımı planlandığı şekilde devam etmektedir. Buna ek olarak, Rusya'ya Avrupa ve ABD tarafından uygulanan yaptırımlar sonrasında benzer yatırım kararlarının alınması mümkün görünmektedir.

Öte yandan, yine savaş sonrasında ortaya çıkan tahıl krizinin çözülmesi yönünde atılan adımlar ve Türkiye'nin almış olduğu pozisyon doğrultusunda³⁶, tarım sektöründe de önümüzdeki dönemlerde önemli yatırımlar ve projeler gündeme gelebilecektir. Bu noktada Türkiye'nin stratejik yatırım kolu olan TVF'nin de denklemin içinde olabileceği yapıların ortaya çıkmasının muhtemel olacağı değerlendirilmektedir.

6. Küresel ölçekte Covid-19 pandemi döneminin etkilerinin azalması: Covid-19 pandemisinin küresel ticaret ve ülke ekonomileri üzerindeki olumsuz etkileri, pandeminin etkisini yitirmeye başlaması ile beraber azalmaya başlamıştır. TVF'nin portföyünde yer alan şirketlerin birçoğu pandemiden en çok etkilenen sektörler içinde yer almaktadır. Örneğin, ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren THY, pandemi döneminde neredeyse durma noktasına gelen gerek yurt içi, gerekse yurt dışı uçuşlar sebebiyle mali anlamda oldukça zorlanmıştır. Bu durum, portföyünde yer alan ve kontrol gücünü elinde bulundurduğu varlıkları konsolide eden TVF'nin finansal performansına da olumsuz olarak yansımıştır. Pandemi etkilerinin azalması ve küresel ekonomik sistemin toparlanmaya başlaması ile birlikte, TVF portföyünde yer alan ve pandemiden olumsuz etkilenen şirketlerin operasyonel ve finansal performansının iyileşmeye başlaması beklenmektedir.

Tablo 4.2 SOAR Analizi – Fırsatlar

1	Dünya genelinde son yıllarda varlık fonlarının etkinliğinin ve öneminin artması
2	Türkiye'nin uzun dönemli hedeflerinin TVF'nin hedefleriyle örtüşüyor olması
3	Türkiye'nin coğrafi konumunun getirebileceği avantajlar
4	Son dönemde Arap ülkeleriyle düzelen siyasi ilişkiler sonrasında ortaya çıkabilecek potansiyel iş ortaklıkları
5	Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaş ve gerginliklerin ortaya çıkarabileceği potansiyel fırsatlar
6	Küresel ölçekte Covid-19 pandemi döneminin etkilerinin azalması

4.2.3 Beklentiler

1. İstanbul'un uluslararası finans merkezi olarak konumlandırılması: İstanbul, hem coğrafi konumu, hem de kültürel ve tarihi özellikleri ile oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca bünyesinde yer alan nitelikli insan kaynağı ve sahip olduğu teknolojik alt yapı ile birlikte değerlendirildiğinde, İstanbul'un uluslararası finans merkezleri arasına girmesi için önemli avantajları bulunduğu söylenebilir. Bu kapsamda geliştirilen İstanbul Finans Merkezi projesine yönelik olarak hazırlanan 7412 sayılı İstanbul Finans Merkezi Kanunu, 28 Haziran 2022 tarihli ve 31880 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe

girmiştir. Kanunun genel gerekçe bölümünde projenin amacı şöyle ifade edilmektedir:³⁷ *“İFM’de bankacılık, sigortacılık, yeşil finans, finansal teknolojiler ve katılım finansı gibi stratejik alt sektörlerle odaklanmanın yanı sıra, uluslararası finansal hizmetler sektörü içerisinde faaliyet gösteren portföy yönetimi, servet yönetimi, proje finansmanı, fon yönetimi ve reasürans şirketlerinin dünyadaki en iyi uygulama örnekleri doğrultusunda desteklenmesi amaçlanmaktadır.”*

Kanun metni incelendiğinde, kanunun amacının; *“Türkiye Cumhuriyeti’nin finansal rekabet gücünü uluslararası alanda artırmak, finansal piyasalar ile ürün ve hizmetlerin gelişmesine ve derinleşmesine katkıda bulunmak, uluslararası finans ve sermaye piyasalarına entegrasyonu güçlendirmek ve bu sayede İstanbul Finans Merkezinin önde gelen küresel finans merkezlerinden biri olmasını sağlamak”*³⁸ olduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda bölgede katılımcı olarak yer alan finansal kurumlara birtakım istisna, teşvik, indirim ve muafiyetler tanımlanmıştır. Kanunun 6. maddesinde yer alan “Vergi ve diğer mali yükümlülüklerle ilişkin istisna ve indirimler” bölümünde özellikle finansal hizmet ihracatı kapsamına giren işlem ve hizmetler için önemli vergi avantajları sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında IFM’nin, Türkiye’nin cari açığını da olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

2. TVF’nin yurt dışında da aktif bir yatırımcı haline gelmesi: TVF’nin mevcut portföy yapısı incelendiğinde, yatırımlarının yurt içi ölçeği ile sınırlı olduğu görülmektedir. TVF için önemli bir örnek niteliğinde olan Temasek Holdings, Singapur içinde yer alan kamuya ait varlıkları ticari bakış açısıyla yönetmek için 1974 yılında kurulmuştur.³⁹ Singapur hükümeti tarafından Maliye Bakanlığı bünyesinde bulunan toplamda değeri S\$354 milyon olan ve çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 35 adet şirket kuruma miras portföy olarak devredilmiş ve söz konusu varlıkların değerinin artırılması hedeflenmiştir.⁴⁰ Zaman içinde yurt dışında da yatırım yapmaya başlayan Singapur’un varlık fonu Temasek Holdings’in 2021 yılı itibarıyla ülke dışındaki yatırımları, toplam portföy değerinin (S\$381 milyar) %76’sı seviyesine ulaşmıştır. (Şekil 2.1). Temasek Holdings ile benzer bir kuruluş sürecinden geçen TVF’nin, Singapur varlık fonu tarafından izlenen patika örneğinde olduğu gibi uzun vadede yurt dışında da yatırım fırsatlarını değerlendiren bir UVF olması beklenmektedir.

3. TVF’nin portföyünde bulunan kurumlarla sinerji yaratması: TVF’nin portföyünde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren öncü firmalar bulunmaktadır. Hayata geçirilebilecek müşterek projeler ve iş ortaklıkları sayesinde ortaya çıkarılabilecek sinerji ile fonun bünyesinde yer alan varlıkların değerinin üst seviyelere çıkarılması beklenmektedir.

- Tarım ve gıda sektöründe; Çaykur, Türkşeker ve Kayseri Şeker firmalarının ortak dağıtım ağı kullanarak maliyetlerde iyileşme sağlama;
- Finansal hizmetler sektöründe; kamu bankaları üzerinden ortak ATM projesinin hayata geçirilmesi;
- Telekomünikasyon sektöründe; Türk Telekom, Turkcell ve Türksat önderliğinde Türkiye’nin fiber alt yapısının iyileştirilmesine yönelik yatırımların gerçekleştirilmesi;
- Aynı zamanda teknoloji üreten firmalar olan Turkcell ve Türk Telekom üzerinden İstanbul Finans Merkezi (İFM)’nin alt yapı ihtiyaçlarının karşılanması;

ilk akla gelen potansiyel müşterek proje ve iş ortaklıkları arasında sayılabilir.

4. TVF’nin bünyesinde bulunan şirketlerden yeni bölgesel ve küresel liderler çıkarılması: Çin menşeli Huawei ve Lenovo ile Güney Kore menşeli Samsung ve LG gibi teknoloji üreten firmalar ve yine Güney Kore menşeli otomotiv sektöründe faaliyet gösteren Hyundai gibi şirketlerin küresel liderler olarak ortaya çıkmasında kamunun önemli yatırımları ve destekleri bulunmaktadır.⁴¹ Hali hazırda portföyünde THY, Turkcell ve Türk Telekom gibi önemli şirketleri bulunduran TVF’nin uzun vadede, 6741 sayılı

Kuruluş Kanunu'nun genel gerekçesinde de yer verildiği üzere⁴², özellikle teknoloji yoğun stratejik sektörlerde bölgesel hatta küresel şampiyonlar çıkartabilmesi beklenmektedir.

5. Finansal piyasalarda iyileşme ve derinleşmenin desteklenmesi: TVF'nin hedeflerinden biri, finansal piyasalarda iyileşme ve derinleşmenin desteklenmesidir. Bu hedef doğrultusunda, 2020 yılının Mayıs ayında, TVF'nin bünyesinde yer alan üç kamu bankasının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla çekirdek sermayeleri toplamda 21 milyar TL artırılmıştır.⁴³ Yine benzer motivasyonla, 2022 yılının Mart ayında T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye çekirdek sermaye desteği, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.'ye ise sermaye benzeri kredi verilmesi sağlanmış ve toplamda 51,5 milyar TL tutarında sermaye desteği verilmiştir.⁴⁴ Sağlanmış olan sermaye destekleri ile kamu ve katılım bankalarının sermaye yeterlilik rasyoları iyileştirilmiş ve küresel piyasalarda oluşan risklere karşı söz konusu bankalar daha dayanıklı hale getirilmiştir. TVF'nin ilerleyen dönemlerde de benzer saiklerle gerekli görülen durumlarda aksiyon alacağı ve portföyünde yer alan finansal kurumları desteklemeye devam edeceği öngörülmektedir. Ayrıca TVF'nin islami finansman varlıklarının kullanımının yaygınlaştırılması vasıtasıyla piyasaların derinleşmesine katkı sunması beklenmektedir.⁴⁵

6. Banka dışı finansal sektörün genişletilmesi: TVF'nin, banka dışı finansal sektörün ekonomi içindeki payının artırılması ve ülke ekonomisinin tasarruf bazının büyütülmesi yönünde adımlar attığı görülmektedir. 2020 yılının Ağustos ayında gerçekleştirilen işlemle, kamu sigorta şirketleri Türkiye Sigorta AŞ altında, kamu emeklilik şirketleri ise Türkiye Hayat Emeklilik AŞ altında birleştirilmiştir.⁴⁶ Tablo 4.3 ve Tablo 4.4'te görüldüğü üzere, birleşme işlemi sonucunda Türkiye Sigorta AŞ ve Türkiye Hayat Emeklilik AŞ, faaliyet gösterdikleri hayat dışı ve hayat branşında prim üretimlerine göre sektör lideri pozisyonuna ulaşmışlardır. Ancak belirtmek gerekir ki, piyasada herhangi bir tekelleşmeden ziyade, söz konusu şirketler sektörde rekabeti artırıcı bir pozisyon elde etmişlerdir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye Sigorta Birliği'nin (TSB) periyodik olarak yayınladığı sektör verileri incelendiğinde, 2021 yılı için hayat dışı branşta Türkiye Sigorta AŞ'nin %13,42 pazar payı ile sektör lideri pozisyonunda olduğu, buna karşın, Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi ve Allianz Sigorta AŞ'nin ise sırasıyla %12,26 ve %11,25 pazar payı ile ikinci ve üçüncü sırada yer aldıkları görülmektedir. (Tablo 4.3)

Tablo 4.3 2021 Yılı Sigorta Şirketleri Hayat Dışı Branş Pazar Payları

Sıralama	Şirket Adı	Pazar Payı %
1	Türkiye Sigorta AŞ	13,42%
2	Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	12,26%
3	Allianz Sigorta AŞ	11,25%
4	Aksigorta AŞ	7,98%
5	Axa Sigorta AŞ	6,76%
6	HDI Sigorta AŞ	5,49%
7	Sompo Sigorta AŞ	3,95%
8	Mapfre Sigorta AŞ	3,66%
9	Neova Katılım Sigorta AŞ	3,02%
10	Eureko Sigorta AŞ	2,93%

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği "TSB" [<https://tsb.org.tr/tr/istatistikler> (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].

Tablo 4.4 2021 Yılı Hayat ve Emeklilik Şirketleri Hayat Branş Pazar Payları

Sıralama	Şirket Adı	Pazar Payı %
1	Türkiye Hayat ve Emeklilik AŞ	22,15%
2	Anadolu Hayat Emeklilik AŞ	11,10%
3	AgeSA Hayat ve Emeklilik AŞ	11,09%
4	Allianz Yaşam ve Emeklilik AŞ	10,55%
5	Aegon Emeklilik ve Hayat AŞ	9,19%
6	Garanti Emeklilik ve Hayat AŞ	8,22%
7	Metlife Emeklilik ve Hayat AŞ	8,19%
8	Cigna Sağlık Hayat ve Emeklilik AŞ	5,65%
9	Fiba Emeklilik ve Hayat AŞ	3,31%
10	BNP Paribas Cardif Emeklilik AŞ	2,66%

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği “TSB” [<https://tsb.org.tr/tr/istatistikler> (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].

Söz konusu birleşme ile ölçek ekonomisinin sağlanması ve verimlilik artışı beklenmektedir. Bu doğrultuda uzun vadede, Türkiye ekonomisi içinde banka dışı finansal sektörün payının özellikle Avrupa ülke örneklerine yakınsaması hedeflenmektedir.

7. **Türkiye içindeki stratejik yatırımlara sermaye sağlanması:** TVF sahip olduğu misyon doğrultusunda Türkiye içindeki stratejik yatırımlara sermaye sağlayan bir kurumdur. 2020 yılının Ekim ayında gerçekleştirilen işlemle, Turkcell’in yıllardır süregelen ortaklık yapısı problemi çözülmüş ve sadeleşen ortaklık yapısı çerçevesinde TVF sağlamış olduğu sermaye yatırımı ile Türkiye’de bulunduğu sektör itibarıyla stratejik konumu yadsınamaz bir şirket olan Turkcell’in %15’i imtiyazlı pay olmak üzere toplamda %26,2 oranında hakim hissedarı olmuştur.⁴⁷ Ek olarak, 2022 yılının Mart ayında gerçekleştirilen işlemle, yine telekom sektöründe diğer bir stratejik şirket olan Türk Telekom’un %55 oranındaki hisseleri TVF tarafından LYY Telekomünikasyon A.Ş.’den satın alınmış ve TVF şirketin en büyük hissedarı haline gelmiştir.⁴⁸ Bilindiği üzere Türk Telekom fiber internet alt yapısının sahibi konumundadır ve söz konusu satın alma işleminin Türkiye’nin teknolojik alt yapısının güçlendirilmesi ve dijital dönüşüm hedeflerine katkı sağlanması gibi kamu faydasının gözetildiği gerekçelerin de dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği önem arz etmektedir. Bu bağlamda, gelecekte de TVF’nin Türkiye ekonomisine ve teknoloji ekosistemine katkı sağlayacak stratejik yatırımlara iştirak etmesi beklenmektedir.

Tablo 4.5 SOAR Analizi – Beklentiler

1	İstanbul’un uluslararası finans merkezi olarak konumlandırılması
2	TVF’nin yurt dışında da aktif bir yatırımcı haline gelmesi
3	TVF’nin portföyünde bulunan kurumlarla sinerji yaratması
4	TVF’nin bünyesinde bulunan şirketlerden yeni bölgesel ve küresel liderler çıkarılması
5	Finansal piyasalarda iyileşme ve derinleşmenin desteklenmesi
6	Banka dışı finansal sektörün genişletilmesi
7	Türkiye içindeki stratejik yatırımlara sermaye sağlanması

4.2.4 Sonuçlar

1. **Gelecek nesiller için uzun vadeli değer yaratmak:** UVF'ler genelinde gelecek nesiller için değer yaratmak esastır. Benzer şekilde, TVF'nin de temel amacı uzun vadede gelecek nesiller için değer yaratmaktır. Her ne kadar TVF'nin gerçekleştirmiş olduğu bazı yatırımlar borçlanma yoluyla finanse edilmiş olsa da, temel hedef uzun vadede sahip olduğu portföyü üzerinden dengeli temettü geliri sağlayan ve kendi kendini finanse edebilen bir UVF düzeyine gelebilmektir.⁴⁹
2. **Dünyadaki sayılı başarılı varlık fonları arasında yer almak:** SWFI'nın güncel verilerine göre 12. sırada yer alan TVF'nin, uzun vadede daha üst sıralarda yer alan ve kamu faydası gözeterek gerçekleştirdiği yatırımlarla adından söz ettiren bir UVF olması temel amaçlardan biri olmalıdır.
3. **Fonun bünyesinde yer alan varlıkların değerini üst seviyeye çıkarmak:** TVF, portföyünde yer alan varlıkların performanslarının operasyonel ve finansal anlamda takibini yapmaktadır. Bu kapsamda, katma değer oluşturabilecek projeler ile söz konusu varlıkların değerini üst seviyelere çıkarmak hedeflenmektedir.⁵⁰
4. **Türkiye'nin yetenek havuzu olmak:** TVF, yol haritası kapsamında uzun vadede Türkiye'nin yetenek havuzu olmayı hedeflemektedir.⁵¹ Türkiye'nin, alanında yetkin ve nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanmasında, TVF bünyesinde yetişen ve yetiştirilecek olan insan kaynağı ile katkı sağlanması beklenen sonuçlar arasında yer almaktadır.
5. **Cari açığın azaltılmasına katkı sağlamak:** TVF, ülkenin stratejik yatırım kolu olarak istihdamı artırıcı, cari açığı azaltıcı yatırımların teşvik edilmesini ve hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Hali hazırda sürdürülen rafineri ve petrokimya projesi⁵² söz konusu yatırımlara örnek olarak gösterilebilir. Plastik, kauçuk ve elyaf gibi çeşitli ara ürünler üretilerek ambalaj, elektronik, otomotiv, tekstil ve tarım gibi birçok sektöre girdi sağlayan petrokimya sektörü özelinde Türkiye ithalatçı pozisyonunda yer almakta ve önemli ölçüde dışa bağımlılığı bulunmaktadır. Gündeme alınan proje ile bahsi geçen durumun çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca cari açığa beklenen pozitif etkinin yanı sıra inşaat ve operasyon dönemlerinde projenin istihdama da önemli ölçüde katkı sunacağı düşünülmektedir.

Tablo 4.6 SOAR Analizi – Sonuçlar

1	Gelecek nesiller için uzun vadeli değer yaratmak
2	Dünyadaki sayılı başarılı varlık fonları arasında yer almak
3	Fonun bünyesinde yer alan varlıkların değerini üst seviyeye çıkarmak
4	Türkiye'nin yetenek havuzu olmak
5	Cari açığın azaltılmasına katkı sağlamak

Sonuç

Özellikle 2008 yılında gerçekleşen küresel finans krizi sonrasında, hem dünya genelinde kurulu UVF sayısı, hem de UVF'lerin ekonomik sistem içindeki önemleri ve etki alanları hızla artmaya başlamıştır. Türkiye de küresel finans krizi sonrasında ortaya çıkan bu duruma uyum sağlayarak 2016 yılında TVF'yi kurmuştur. TVF, kuruluş amaçları doğrultusunda kamu varlıklarının daha verimli ve etkin kullanımını sağlamayı ve Türkiye'de stratejik olarak gerçekleştirilen yatırımlara yatırımcı olarak dahil olmayı hedeflemektedir. Bu açıdan TVF, Türkiye'nin kamu tarafındaki stratejik yatırım kolunu ve girişimci tarafını temsil etmektedir.

Hala yeni bir varlık fonu olarak nitelendirilebilecek olan TVF, kurulduğu yıldan bu yana, vizyonu ve misyonu doğrultusunda birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Bu çalışmada, öncelikle bu faaliyetleri detaylandırmak, ardından dünyada önemli büyüklükteki UVF'lerin durumu ile TVF'nin dünyadaki konumunu irdelemek ve stratejik bir düşünme ve planlama çerçevesi olan SOAR analiz yöntemini kullanarak TVF'yi analiz etmek amaçlanmıştır. SOAR analiz yöntemi ile, TVF'nin sahip olduğu güçlü yönlerinin, yetkinliklerinin ve önündeki fırsatların hedeflerini gerçekleştirebilme potansiyeli üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Analiz sonucunda, TVF'nin kendisine avantaj sağlayacak güçlü yönleri detaylandırılmıştır. Ayrıca, küresel ölçekte kuruma fırsatlar sunabilecek koşulların değerlendirilebildiği takdirde TVF'nin önemli kazanımlar sağlayabileceği öngörülmektedir.

TVF'nin göreceli olarak kısa geçmişi, çalışmada yapılan analizlere ve değerlendirmelere ihtiyatla yaklaşılmasını gerektirmektedir. Bu durum, çalışmamızın bir kısıtı olarak görülmelidir. İlerleyen yıllarda, daha uzun dönemli veriler kullanılarak, daha sağlıklı analizler yapılabilir.

Bu çalışmanın, TVF üzerine araştırmalar yürüten akademisyenlere ve profesyonellere fayda sağlayabileceği ve yol gösterebileceği düşünülmektedir. Yapılmış olan SOAR analizinin sonuçlarına göre politika yapıcılara çeşitli önerilerde bulunulabilir. Türkiye'nin ekonomik sorunlarının başında gelen cari açığı azaltmak için açıklanan orta vadeli programlar çerçevesinde ilgili bakanlık ve kamu kurumlarıyla eş güdüm halinde, ithalat bağımlılığının yüksek olduğu petrokimya gibi alanlara TVF'nin sıfırdan yapacağı yatırımlar cari dengeye katkı sağlayabilir. Ayrıca Türkiye Sigorta ve Türkiye Hayat Emeklilik şirketlerinin kuruluşunda olduğu gibi benzer alanda faaliyet gösteren portföy şirketlerinin alt şirketlerini birleştirme yoluna giderek daha rekabetçi yeni şirketler oluşturabilir. Bununla beraber, Türkiye'de potansiyeli oldukça yüksek olan katılım finans alanında yatırımlarını artırarak sektöre önemli katkılar sağlayabilir. Son olarak, belirli aralıklarla ve güncellenen verilerle yapılacak analizlerin finans literatürüne önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Allen, B., (2014). Is there an SWF in your future?, IR Magazine, 22 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.irmagazine.com/shareholder-targeting-id/there-swf-your-future>, adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı (2022), Ukrayna tahilinin Karadeniz üzerinden ihracı için İstanbul'da imzalanan anlaşma dünya gündeminde, 31 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ukrayna-tahilinin-karadeniz-uzerinden-ihraci-icin-istanbulda-imzalanan-anlasma-dunya-gundeminde/2643785>, adresinden erişildi.
- Arslantürk, Y., & Yereli, A. B. (2022). Çaykur'un Türkiye Varlık Fonu'na Devrinin ve Finansman Sorununun Analizi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12(23), 213-229.
- Bagnall, A. E., Truman, E. M., (2013). Progress on Sovereign Wealth Fund Transparency and Accountability: An Updated SWF Scoreboard, Peterson Institute for International Economics Policy Brief No, 13-19.
- Balin, B. J. (2009). Sovereign Wealth Funds: A Critical Analysis, SSRN Electronic Journal, 1-18.
- Balin, B. J., (2010). The Impact of the Global Economic Crisis on Sovereign Wealth Funds, Asian-Pacific Economic Literature, 1-8.
- Bernstein, S., Lerner, J., & Schoar, A. (2013). The Investment Strategies Of Sovereign Wealth Funds. Journal of Economic Perspectives, 27(2), 219-238.
- Bremmer, I., (2010). The End of The Free Market: Who Wins The War Between States And Corporations?, European View, 9:249–252.
- Burton, J., Tucker, S., (2009). Ho Leaves Loss-Laden Temasek Behind Her, Financial Times, 3 Temmuz 2022 tarihinde, <https://www.ft.com/content/9668a008-f47f-11dd-8e76-0000779fd2ac>, adresinden erişildi.
- Çetinkaya, Ş. (2017). Dünya da Ulusal Varlık Fonu Ve Türkiye Varlık Fonu Üzerine Swot Analizi. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 30-39.
- Ceyhan, E. (2020). Dünyada Varlık Fonu Yönetimi Ve Türkiye Varlık Fonu. Kayes 2020, 34-43.
- Clark, G. L., Monk, A. H. B., (2011) The Political Economy of US–China Trade and Investment: The Role of the China Investment Corporation, Competition and Change, 15 2, 97–115.
- Csoma, R. (2015). Appreciation of the role of sovereign wealth funds in the global economy. Public Finance Quarterly, 60(2), 270-287.
- Danık, G. (2019). Uluslararası Varlık Fonu Tecrübelerinden Türkiye Varlık Fonuna Bakış (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Dedeoğlu, E. (2017). Türkiye Varlık Fonu Bu Portföyü İle Ne Yapabilir?. (TEPAV Değerlendirme Notu), 12 Haziran tarihinde, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1486645637-6.Turkiye_Varlik_Fonu_Bu_Portfoyu_Ile_Ne_Yapabilir.pdf, adresinden erişildi.
- Dixon, A. D., & Monk, A. H. (2012). Rethinking The Sovereign in Sovereign Wealth Funds. Transactions Of The Institute Of British Geographers, 37(1), 104-117.
- Durdu, M. (2018). Türkiye Varlık Fonu İçin Bir Uygulama Örneği: Singapur Temasek Holding. Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(2), 74-92.
- Eren, A. A. ve Odabaş, Y. (2019), "Türkiye Varlık Fonu Bağlamında Ulusal Varlık Fonları Üzerine Bir Değerlendirme", Fiscoeconomia, 3(1), 134-159.
- Global SWF (2022), Global SWF 2022 Annual Report, 29 Temmuz 2022 tarihinde, <https://globalswf.com/reports/2022annual> adresinden erişildi.
- Gompers, P. A., & Metrick, A. (2001). Institutional investors and equity prices. The Quarterly Journal of Economics, 116(1), 229-259.

- Griffith-Jones, S., & Ocampo, J. A. (2008). Sovereign Wealth Funds: A Developing Country Perspective, 1-34.
- Habertürk (2022), Türkiye'nin Ukrayna'ya savunma sanayii ihracatı, 2022'nin ilk çeyreğinde 2021'in ilk çeyreğine göre 30 kat arttı, 31 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.haberturk.com/turkiyenin-ukraynaya-savunma-sanayii-ihracati-30-kat-artti-3400285>, adresinden erişildi
- Hart, M., Link, J., (2020). The Center for American Progress, 22 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.americanprogress.org/article/solution-huawei-challenge/>, adresinden erişildi
- International Monetary Fund, (2007). Global Financial Stability Report: Financial Market Turbulence: Causes, Consequences and Policies, pp.45, 12 Haziran 2022 tarihinde https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/GFSR/2007/02/pdf/_textpdf.ashx, adresinden erişildi.
- International Monetary Fund, (2008). Sovereign Wealth Funds—A Work Agenda, 9 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2008/022908.pdf>, adresinden erişildi.
- International Working Group of Sovereign Wealth Funds, (2008). Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices “Santiago Principles”, 12 Haziran 2022 tarihinde, https://www.ifswf.org/sites/default/files/santiagoprinciples_0_0.pdf. adresinden erişildi
- İstanbul Finans Merkezi Kanunu Teklifi ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, 31 Ağustos 2022 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss338.pdf>. adresinden erişildi
- Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), (2022). Türk Telekom'un Toplam Sermayesinin %55'ini Temsil Eden Payların TVF Tarafından LYY Telekomünikasyon AŞ'den Satın Alınması, : 9 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/1014728>. adresinden erişildi.
- Karasioglu, F., & Göktürk, İ. E. (2017). Varlık Fonu Temel Stratejisi Ve Türkiye Örneği. Global Journal of Economics and Business Studies, 6(12), 100-109.
- Konukman, A., & Şimşek, O. (2017). Ulusal varlık fonları ve Türkiye uygulaması. Çalışma ve Toplum, 4(55), 1913-1944.
- Luvsansharav, N. (2023). Enhancement in Governance Capacity of the Sovereign Wealth Funds of Mongolia. In Challenges in Fiscal and Monetary Policies in Mongolia, 31-86.
- Lyons, G., (2007). State Capitalism: The Rise of Sovereign Wealth Funds, Journal of Management Research; New Delhi Vol. 7, Iss. 3, 119-146.
- Mazzucato, M. (2011). The Entrepreneurial State. London: Demos, 9 Ağustos 2022 tarihinde https://www.demos.co.uk/files/Entrepreneurial_State_-_web.pdf. adresinden erişildi
- Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji Bütçe Başkanlığı, (2020), Orta Vadeli Program (2021-2023), 22 Ağustos 2022 tarihinde, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/YeniEkonomiProgrami_OVP_2021-2023.pdf. adresinden erişildi
- Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji Bütçe Başkanlığı, (2021), Orta Vadeli Program (2022-2024), 22 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/Orta-Vadeli-Program-2022-2024.pdf>. adresinden erişildi.
- Ovalıoğlu, S. (2019). Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi'nin Hukuki Niteliği ve Denetimi (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özgül H. B. (2018). Varlık Fonları ve Türkiye Varlık Fonu (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Park, J., & van der Hoorn, H. (2012). Financial Crisis, SWF Investing, and Implications for Financial Stability. Global Policy, 3(2), 211-221.
- Resmi Gazete, (2022) “6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf>, adresinden erişildi.

- Resmi Gazete, (2016) “2016/9429 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Yapısına ve İşleyişine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar”, Resmi Gazete, 9 Kasım 2016, Sayı 29883, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/uploads/file/bakanlar-kurulu-karari.pdf>, adresinden erişildi.
- Resmi Gazete (2016), 29813 sayılı Resmi Gazete, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160826.htm>, adresinden erişildi.
- Resmi Gazete (2022), 7412 sayılı İstanbul Finans Merkezi Kanunu, 31 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220628-16.htm>, adresinden erişildi.
- Rozanov, A., (2011). Definitional Challenges of Dealing with Sovereign Wealth Funds, *Asian Journal of International Law*, 1, 249–265.
- Rozanov, A. (2005). Who holds the wealth of nations. *Central Banking Journal*, 15(4), 52-57.
- Seven, V. (2017). Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi'nin Hukuki Durumu ve Denetimi.
- Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI”, (2022), 5 Nisan 2022 tarihinde <https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund> adresinden erişildi
- Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI”, (2022), 22 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.swfinstitute.org/research/linaburg-maduell-transparency-index>, adresinden erişildi.
- Stavros, J. M., (2011). Positive Strategy: Creating and Sustaining Strengths-based Strategy that SOARs and Performs, *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*, 823-845.
- Stavros, J. M., Cole, M. L., (2013). SOARing Towards Positive Transformation and Change, *The ABAC ODI Visions Action Outcome*, 1-27.
- Steigum, E. (2012). Sovereign Wealth Funds For Macroeconomic Purposes, *Working Paper Series* 4/12, 1-36.
- Sun Z., (2015.) Technology Innovation and Entrepreneurial State: The Development of China's High-Speed Rail Industry, *Technology Analysis & Strategic Management*, 646–659.
- Şahin, Ö. U. (2017). Kamu Maliyesi-Varlık Fonu İlişkisi: Türkiye için fırsat mı tehdit mi. *Journal of Awareness (JoA)*, 2(Special), 349-379.
- Temasek Holdings, History of Temasek, 31 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.temasek.com.sg/en/about-us/history-of-temasek> adresinden erişildi.
- Temasek Holdings, (2022). 12 Haziran 2022 tarihinde Temasek Review 2022, <https://www.temasekreview.com.sg/overview/performance-overview.html> adresinden erişildi.
- Temasek Holdings (2022). 31 Ağustos 2022 tarihinde, Temasek Review 2022, <https://www.temasekreview.com.sg/overview/temasek-portfolio-at-inception.html> adresinden erişildi.
- The World Bank, (2022). 17 Temmuz 2022 tarihinde, The World Bank GDP Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, adresinden erişildi.
- Think Insights (2022) , 22 Ağustos 2022 tarihinde <https://thinkinsights.net/strategy/soar-analysis/>, adresinden erişildi
- Trading Economics, Brent Crude Oil Data, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://tradingeconomics.com/commodity/brent-crude-oil>, adresinden erişildi.
- Türkiye Katılım Hayat A.Ş.'nin Kuruluşunu Gösterir 4 Ocak 2022 Tarihli, 10487 Sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 1297.
- Türkiye Katılım Sigorta A.Ş.'nin Kuruluşunu Gösterir 4 Ocak 2022 Tarihli, 10487 Sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 1257.
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin %100 oranındaki hissesinin TVF'ye devrine ilişkin 29 Nisan 2021 tarihli ve 3923 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Türkşeker Tarım A.Ş.'nin %49 oranındaki hissesinin TVF'ye devrine ilişkin 29 Nisan 2021 tarihli ve 3924 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı

- Türkiye Varlık Fonu (TVF) (2020) Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf> adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), Genel Bilgiler, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/hakkimizda/genel-bilgiler> adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), Yol Haritası, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/hakkimizda/biz-kimiz-hakkimizda-yol-haritamiz>, adresinden erişildi
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2019). TVF 10 Milyar Dolar Yatırımla Petrokimya Tesisi ve Rafineri Kuruyor, TVF Duyurular, 4 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2019/tvf-10-milyar-dolar-yatirimla-petrokimya-tesisi-ve-rafineri-kuruyor>, adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). TVF'den Güçlü Sermaye Desteği, TVF Duyurular, 4 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/kamu-bankalarinin-cekirdek-sermayeleri-artirma-sureci-tamamlandi>, adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). Turkcell Artık TVF Portföyünde, TVF Duyurular, 4 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/turkcell-artik-tvf-portfoyunde>, adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). Kamu Sigorta Şirketlerinin TVF Çatısı Altındaki Birleşmesi Tamamlandı, TVF Duyurular, 4 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/kamu-sigorta-sirketlerinin-tvf-catisi-altindaki-birlesmesi-tamamlandi>, adresinden erişildi
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). Türkiye Varlık Fonu Tarafından Gerçekleştirilen Kamu Bankalarının Sermaye Artışı, TVF Duyurular, 9 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/tvfdan-guclu-sermaye-destegi>, adresinden erişildi
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). TVF ve ADQ'dan 300 Milyon Dolarlık Teknoloji Fonu İşbirliği, TVF Duyurular, 28 Temmuz 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/tvf-ve-adqdan-300-milyon-dolarlik-teknoloji-fonu-isbirligi>, adresinden erişildi
- Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). Türk Telekom'un Çoğunluk Paylarının Satın Alınması İşlemi Tamamlandı, TVF Duyurular, 4 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/turk-telekomun-cogunluk-paylarinin-satin-alinmasi-islemi-tamamlandi>, adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu Kurulması ile Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1319) ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, 5 Haziran 2022 tarihinde, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss413.pdf>, adresinden erişildi.
- Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Fon (İzahname) Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 30 Ocak 2017, Sayı 9252.
- World Trade Organization, Evolution of Trade Under the WTO: Handy Statistics, 5 Haziran 2022 tarihinde, [https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#:~:text=Trade%20Growth&text=World%20trade%20volume%20today%20is,274\)%20times%20from%201950%20levels](https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#:~:text=Trade%20Growth&text=World%20trade%20volume%20today%20is,274)%20times%20from%201950%20levels), adresinden erişildi.
- Yamak, T., & Saygın, E. (2019). Türkiye'nin Ekonomik Güç Potansiyeli: Bir 'Ekonomi Diplomasisi'enstrümanı Olarak Türkiye Varlık Fonu Uygulaması. *Fiscoeconomia*, 3(1), 88-114.
- Zengin, B., Koçoğlu, Ş., & Tanrıöven, C. (2020). Dünyada Varlık Fonları ve Türkiye Varlık Fonunun Diğer Ülke Varlık Fonları İle Karşılaştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 95-110.

Dipnotlar

- ¹ International Working Group of Sovereign Wealth Funds, (2008). Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices “Santiago Principles”, pp.3. [https://www.ifswf.org/sites/default/files/santiagoprinciples_0_0.pdf (Erişim tarihi: 12 Haziran 2022)].
- ² Mazzucato, M. (2011). The Entrepreneurial State. London: Demos [https://www.demos.co.uk/files/Entrepreneurial_State_-_web.pdf (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2022)].
- ³ Strengths, Opportunities, Aspirations, Results (Güçlü yönler, Fırsatlar, Beklentiler, Sonuçlar)
- ⁴ International Monetary Fund, (2007). Global Financial Stability Report: Financial Market Turbulence: Causes, Consequences and Policies, pp.45. [https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/GFSR/2007/02/pdf/_textpdf.ashx (Erişim tarihi: 12 Haziran 2022)].
- ⁵ International Working Group of Sovereign Wealth Funds, (2008). Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices “Santiago Principles”, pp.27. [https://www.ifswf.org/sites/default/files/santiagoprinciples_0_0.pdf (Erişim tarihi: 12 Haziran 2022)].
- ⁶ International Monetary Fund, (2008). Sovereign Wealth Funds—A Work Agenda, [https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2008/022908.pdf (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2022)].
- ⁷ Allen, B., (2014). Is there an SWF in your future?, IR Magazine, [https://www.irmagazine.com/shareholder-targeting-id/there-swf-your-future (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].
- ⁸ Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI”, [https://www.swfinstitute.org/research/linaburg-maduelli-transparency-index (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].
- ⁹ Burton, J., Tucker, S., (2009). Ho Leaves Loss-Laden Temasek Behind Her, Financial Times, [https://www.ft.com/content/9668a008-f47f-11dd-8e76-0000779fd2ac (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2022)].
- ¹⁰ Örnek: Temasek’in sahip olduğu Merrill Lynch paylarını satması
- ¹¹ Uluslararası Çalışma Grubu Üye Ülkeler: Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Azerbaycan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Botswana, Çin, Doğu Timor, Gine, İran, İrlanda, Kanada, Katar, Kore, Kuveyt, Libya, Meksika, Norveç, Rusya, Singapur, Şili, Trinidad ve Tobago, Yeni Zelanda. Uluslararası Çalışma Grubu Daimi Gözlemciler: Umman, Suudi Arabistan, Vietnam.
- ¹² Türkiye Varlık Fonu (TVF), Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020 [https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹³ International Working Group of Sovereign Wealth Funds, (2008). Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices “Santiago Principles”, pp.4. [https://www.ifswf.org/sites/default/files/santiagoprinciples_0_0.pdf (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2022)].
- ¹⁴ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Yol Haritası, [https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/hakkimizda/biz-kimiz-hakkimizda-yol-haritamiz (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹⁵ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Yol Haritası, [https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/hakkimizda/biz-kimiz-hakkimizda-yol-haritamiz (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹⁶ Türkiye Varlık Fonu Kurulması ile Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1319) ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu [https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss413.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹⁷ 26 Ağustos 2016 tarihli 29813 sayılı Resmi Gazete, [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160826.htm (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹⁸ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ¹⁹ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi Fon (İzahname), Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 30 Ocak 2017, Sayı 9252.
- ²⁰ 2016/9429 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Yapısına ve İşleyişine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar, Resmi Gazete, 9 Kasım 2016, Sayı 29883, [https://www.tvf.com.tr/uploads/file/bakanlar-kurulu-karari.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²¹ Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi Fon (İzahname), Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 30 Ocak 2017, Sayı 9252.
- ²² 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²³ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

- ²⁴ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²⁵ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²⁶ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020 [<https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²⁷ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ²⁸ Güçlü yönler (Strengths), Zayıf yönler (Weaknesses), Fırsatlar (Opportunities), Tehditler (Threats)
- ²⁹ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ³⁰ 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6741.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ³¹ Global SWF 2022 Annual Report [<https://globalswf.com/reports/2022annual> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2022)].
- ³² Orta Vadeli Program (2021-2023) [https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/YeniEkonomiProgrami_OVP_2021-2023.pdf (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].
- ³³ Orta Vadeli Program (2022-2024) [<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/Orta-Vadeli-Program-2022-2024.pdf> (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].
- ³⁴ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). TVF ve ADQ'dan 300 Milyon Dolarlık Teknoloji Fonu İşbirliği, TVF Duyurular, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/tvf-ve-adqdan-300-milyon-dolarlik-teknoloji-fonu-isbirligi> (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2022)].
- ³⁵ [<https://www.haberturk.com/turkiyenin-ukraynaya-savunma-sanayii-ihracati-30-kat-artti-3400285> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ³⁶ [<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ukrayna-tahilinin-karadeniz-uzerinden-ihraci-icin-istanbulda-imzalanan-anlasma-dunya-gundeminde/2643785> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ³⁷ İstanbul Finans Merkezi Kanunu Teklifi ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, [<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss338.pdf> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ³⁸ 7412 sayılı İstanbul Finans Merkezi Kanunu, [<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220628-16.htm> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ³⁹ Kaynak: Temasek Holdings, [<https://www.temasek.com.sg/en/about-us/history-of-temasek> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ⁴⁰ Temasek Holdings, (2022). Temasek Review 2022, [<https://www.temasekreview.com.sg/overview/temasek-portfolio-at-inception.html> (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2022)].
- ⁴¹ Hart, M., Link, J., (2020). The Center for American Progress, [<https://www.americanprogress.org/article/solution-huawei-challenge/> (Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022)].
- ⁴² Türkiye Varlık Fonu Kurulması ile Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1319) ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu [<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss413.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ⁴³ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). TVF'den Güçlü Sermaye Desteği, TVF Duyurular, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/kamu-bankalarinin-cekirdek-sermayeleri-arttirma-sureci-tamamlandi> (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022)].
- ⁴⁴ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). Türkiye Varlık Fonu Tarafından Gerçekleştirilen Kamu Bankalarının Sermaye Artışı, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/tvfdan-guclu-sermaye-destegi> (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2022)].
- ⁴⁵ Türkiye Varlık Fonu Kurulması ile Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1319) ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu [<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss413.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].
- ⁴⁶ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). Kamu Sigorta Şirketlerinin TVF Çatısı Altındaki Birleşmesi Tamamlandı, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/kamu-sigorta-sirketlerinin-tvf-catisi-altindaki-birlesmesi-tamamlandi> (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022)].

⁴⁷ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2020). Turkcell Artık TVF Portföyünde, TVF Duyurular, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2020/turkcell-artik-tvf-portfoyunde> (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022)].

⁴⁸ Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2022). Türk Telekom'un Çoğunluk Paylarının Satın Alınması İşlemi Tamamlandı, TVF Duyurular, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2022/turk-telekomun-cogunluk-paylarinin-satin-alinmasi-islemi-tamamlandi> (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022)].

⁴⁹ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Genel Bilgiler, [<https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/hakkimizda/genel-bilgiler> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

⁵⁰ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020 [<https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

⁵¹ Türkiye Varlık Fonu (TVF), Türkiye Varlık Fonu Yönetimi A.Ş. Faaliyet Raporu 2020 [<https://www.tvf.com.tr/uploads/file/tvf-faaliyet-raporu-2020.pdf> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)].

⁵² Türkiye Varlık Fonu (TVF), (2019). TVF 10 Milyar Dolar Yatırımla Petrokimya Tesisi ve Rafineri Kuruyor, TVF Duyurular, [<https://www.tvf.com.tr/iletisim/duyurular/2019/tvf-10-milyar-dolar-yatirimla-petrokimya-tesisi-ve-rafineri-kuruyor> (Erişim tarihi: 4 Ağustos 2022)].

Ek. 1

Tablo 1. Aktif Büyüklüklerine Göre İlk 100 UVF Listesi (2022)

Sıra	UVF	Toplam Aktif (1)	% GSYH (2)	Bölge (3)	Ülke (4)	Kuruluş (5)	Fonun Kaynağı (6)
1	Norway Government Pension Fund Global	1.400.400	387%	Europe	Norway	1990	Emtia
2	China Investment Corporation	1.222.307	8%	Asia	China	2007	Emtia Dışı
3	Kuwait Investment Authority	737.939	696%	Middle East	Kuwait	1953	Emtia
4	Abu Dhabi Investment Authority	697.864	194%	Middle East	United Arab Emirates	1976	Emtia
5	Hong Kong Monetary Authority Investment Portfolio	585.734	169%	Asia	Hong Kong	1993	Emtia Dışı
6	Public Investment Fund	580.000	83%	Middle East	Saudi Arabia	1971	Emtia
7	GIC Private Limited	578.000	170%	Asia	Singapore	1981	Emtia Dışı
8	Temasek Holdings	484.441	142%	Asia	Singapore	1974	Emtia Dışı
9	Qatar Investment Authority	450.000	312%	Middle East	Qatar	2005	Emtia
10	National Council for Social Security Fund	447.358	3%	Asia	China	2000	Emtia Dışı
11	Investment Corporation of Dubai	301.688	84%	Middle East	United Arab Emirates	2006	Emtia
12	Türkiye Wealth Fund	294.093	41%	Middle East	Türkiye	2016	Emtia Dışı
13	Mubadala Investment Company	243.000	68%	Middle East	Abu Dhabi United Arab Emirates	1984	Emtia
14	Korea Investment Corporation	201.000	12%	Asia	South Korea	2005	Emtia Dışı
15	National Welfare Fund	182.590	12%	Europe	Russia	2008	Emtia
16	Future Fund	147.717	11%	Australia and Pacific	Australia	2006	Emtia Dışı
17	Alberta Investment Management Corporation	99.743	6%	North America	Canada	2008	Emtia
18	Alaska Permanent Fund Corporation	83.850	0%	North America	United States	1976	Emtia
19	Abu Dhabi Developmental Holding Company	79.000	22%	Middle East	Abu Dhabi United Arab Emirates	2018	Emtia
20	Emirates Investment Authority	78.000	22%	Middle East	Abu Dhabi United Arab Emirates	2007	Emtia

21	Brunei Investment Agency	71.604	596%	Asia	Brunei	1983	Emtia
22	University of Texas Investment Management Company	69.211	0%	North America	United States	1996	Emtia
23	Samruk-Kazyna	68.384	40%	Asia	Kazakhstan	2008	Emtia Dışı
24	Libyan Investment Authority	67.000	264%	Africa	Libya	2006	Emtia
25	Kazakhstan National Fund	55.322	32%	Asia	Kazakhstan	2000	Emtia
26	Texas Permanent School Fund	48.299	0%	North America	United States	1854	Emtia
27	State Oil Fund of Azerbaijan	45.025	106%	Asia	Azerbaijan	1999	Emtia
28	New Zealand Superannuation Fund	43.372	21%	Australia and Pacific	New Zealand	2001	Emtia Dışı
29	New Mexico State Investment Council	34.411	0%	North America	United States	1958	Emtia
30	CNIC Corporation Limited	33.300	10%	Asia	Hong Kong	2012	Emtia Dışı
31	Khazanah Nasional	30.492	9%	Asia	Malaysia	1993	Emtia Dışı
32	Hong Kong Future Fund	28.828	8%	Asia	Hong Kong	2016	Emtia Dışı
33	Nuclear Waste Disposal Fund	28.045	1%	Europe	Germany	2017	Emtia
34	National Development Fund of Iran	23.809	12%	Middle East	Iran	2011	Emtia
35	Wyoming State Loan and Investment Board	23.152	0%	North America	United States	1921	Emtia
36	Fund for Reconstruction and Development of Uzbekistan	22.800	38%	Asia	Uzbekistan	2006	Emtia
37	Azerbaijan Investment Holding	22.000	52%	Asia	Azerbaijan	2020	Emtia
38	Timor-Leste Petroleum Fund	19.180	1%	Australia and Pacific	Australia	2005	Emtia
39	Mumtalakat Holding	17.520	50%	Middle East	Bahrain	2006	Emtia Dışı
40	Malta Government Investments	17.354	118%	Europe	Malta	1988	Emtia Dışı
41	Oman Investment Authority	17.000	23%	Middle East	Oman	2020	Emtia
42	Ireland Strategic Investment Fund	15.696	4%	Europe	Ireland	2014	Emtia Dışı
43	Russian Direct Investment Fund	15.000	1%	Europe	Russia	2011	Emtia Dışı
44	Sociedad Estatal de Participaciones Industriales	14.863	1%	Europe	Spain	1995	Emtia Dışı

45	Sovereign Fund of Egypt	11.959	3%	Middle East	Egypt	2018	Emtia
46	Solidium	11.421	4%	Europe	Finland	1991	Emtia Dışı
47	North Dakota Legacy Fund	9.034	0%	North America	United States	2010	Emtia
48	Chile Pension Reserve Fund	8.775	3%	Latin America	Chile	2006	Emtia
49	NSW Generations Fund	7.734	1%	Australia and Pacific	Australia	2018	Emtia
50	Monaco Constitutional Reserve Fund	7.481	110%	Europe	Monaco	2020	Emtia Dışı
51	Hellenic Corporation of Assets and Participations S.A.	7.417	4%	Europe	Greece	2016	Emtia Dışı
52	Social and Economic Stabilization Fund	6.941	3%	Latin America	Chile	2007	Emtia
53	Heritage and Stabilization Fund	5.662	26%	North America	Trinidad & Tobago	2007	Emtia
54	Peru Fiscal Stabilization Fund	5.472	3%	Latin America	Peru	1999	Emtia Dışı
55	Oesterreichische Beteiligungs AG	4.302	1%	Europe	Austria	1967	Emtia Dışı
56	Pula Fund	4.125	27%	Africa	Botswana	1994	Emtia
57	Colombia Savings and Stabilization Fund	3.988	1%	Latin America	Colombia	2012	Emtia
58	Alabama Trust Fund	3.674	0%	North America	United States	1985	Emtia
59	Japan Investment Corporation	3.632	0%	Asia	Japan	2018	Emtia Dışı
60	Regional Investment Company of Wallonia	3.360	1%	Europe	Belgium	1979	Emtia Dışı
61	Idaho Endowment Fund Investment Board	3.157	0%	North America	United States	1969	Emtia
62	Fundo Soberano de Angola	2.978	5%	Africa	Angola	2012	Emtia
63	SFPI-FPIM	2.697	1%	Europe	Belgium	2006	Emtia Dışı
64	Nigeria Sovereign Investment Authority	2.560	1%	Africa	Nigeria	2012	Emtia
65	Utah SITFO	2.525	0%	North America	United States	2015	Emtia
66	State Capital Investment Corporation	2.402	1%	Asia	Vietnam	2005	Emtia Dışı
67	Royal Bafokeng Holdings	1.979	1%	Africa	South Africa	2006	Emtia

68	Mauritius Investment Corporation	1.977	18%	Africa	Mauritius	2020	Emtia
69	Sharjah Asset Management	1.900	1%	Middle East	United Arab Emirates	2008	Emtia
70	Oklahoma Tobacco Settlement Endowment Trust	1.802	0%	North America	United States	2001	Emtia
71	Louisiana Education Quality Trust Fund	1.503	0%	North America	United States	1986	Emtia
72	Sentosa Development Corporation	1.487	0%	Asia	Singapore	1972	Emtia Dışı
73	Fondo de Ahorro de Panama	1.473	3%	Latin America	Panama	2012	Emtia Dışı
74	Fondo Mexicano del Petroleo	1.371	0%	Latin America	Mexico	2013	Emtia
75	Colorado Public School Fund Investment Board	1.321	0%	North America	United States	1931	Emtia
76	Indonesia Investment Authority	1.039	0%	Asia	Indonesia	2021	Emtia
77	Armenian National Interests Fund	1.000	8%	Asia	Armenia	2019	Emtia Dışı
78	Western Australian Future Fund	979	0%	Australia and Pacific	Australia	2012	Emtia
79	Palestine Investment Fund	856	6%	Middle East	Palestine	2003	Emtia Dışı
80	Senegal FONSIS	846	3%	Africa	Senegal	2012	Emtia
81	National Development and Social Fund (Malta)	731	5%	Europe	Malta	2015	Emtia Dışı
82	Ghana Heritage Fund	645	1%	Africa	Ghana	2011	Emtia
83	Kiribati Revenue Equalization Reserve Fund	609	0%	Australia and Pacific	Australia and Pacific	1956	Emtia
84	Fujairah Holding	500	0%	Middle East	United Arab Emirates	2019	Emtia
85	Luxembourg Intergenerational Sovereign Fund	489	1%	Europe	Luxembourg	2014	Emtia Dışı
86	Fund for Productive Industrial Revolution	414	1%	Latin America	Bolivia	2012	Emtia Dışı
87	Native Hawaiian Trust Fund	409	0%	North America	United States	1981	Emtia
88	Mexico Budgetary Income Stabilization Fund	366	0%	Latin America	Mexico	2000	Emtia
89	Ghana Infrastructure Investment Fund	330	0%	Africa	Ghana	2014	Emtia

90	Israeli Citizens Fund	300	0%	Middle East	Israel	2014	Emtia
91	Mongolia Future Heritage Fund	269	2%	Asia	Mongolia	2016	Emtia
92	Agaciro Development Fund	240	2%	Africa	Rwanda	2012	Emtia
93	Guyana Natural Resource Fund	207	4%	Latin America	Guyana	2019	Emtia
94	Ghana Stabilisation Fund	200	0%	Africa	Ghana	2011	Emtia
95	Little Red River Cree Nation Sovereign Wealth Fund	187	0%	North America	Canada	2019	Emtia
96	Equatorial Guinea Fund for Future Generations	166	1%	Africa	Guinea	2002	Emtia
97	National Fund for Hydrocarbon Reserves	159	2%	Africa	Mauritania	2006	Emtia
98	Sovereign Fund of the Gabonese Republic	143	1%	Africa	Gabon	1998	Emtia
99	Tuvalu Trust Fund	130	0%	Australia and Pacific	Australia and Pacific	1987	Emtia
100	Cape Verde Sovereign Wealth Fund	123	7%	Africa	Cape Verde	2021	Emtia
Toplam		9.873.834					

[1], [3] ve [4] **Kaynak:** Sovereign Wealth Fund Institute “SWFI” [<https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/sovereign-wealth-fund>] (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)].

[1] Toplam varlıklar milyon ABD DOLARI olarak gösterilmiştir.

[2] Ülke GSYH verileri Dünya Bankası web sitesinden temin edilmiştir. **Kaynak:** The World Bank Data [<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>] (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2022)].

[5] ve [6] Yazar tarafından derlenmiştir.

Ek 2

A. Yasal Çerçeve, Amaçlar ve Makroekonomik Politikalarla Koordinasyon

- GAPP1: Ulusal varlık fonları için yasal bir çerçeve olmalı ve bu yasal çerçeve fonların etkin işleyişini ve belirtilen hedefleri başarabilmesini desteklemelidir.
- GAPP2: Ulusal varlık fonlarının siyasi amacı açık bir şekilde tanımlanmalı ve kamuoyuna açıklanmalıdır.
- GAPP3: Ulusal varlık fonlarının faaliyetlerinin önemli doğrudan yerel makroekonomik etkiler oluşturduğu yerlerde, bu faaliyetler, genel makroekonomik politikalar ile tutarlılığının sağlanması amacıyla, yerel para ve maliye otoriteleriyle yakından koordine edilmelidir.
- GAPP4: Finansman sağlama, geri çekilme ve harcama işlemleri ile ilgili ulusal varlık fonlarının genel yaklaşımları için anlaşılır ve kamuoyuna açıklanmış politikalar, kurallar, prosedürler ya da düzenlemeler bulunmalıdır.
- GAPP5: Ulusal varlık fonlarına ait istatistiksel veriler uygun makro ekonomik veriler dahil edilerek sahip ülke ya da diğer ilgili taraflar için zamanında rapor edilmelidir.

B. Kurumsal Çerçeve ve Yönetişim Yapısı

- GAPP6: Ulusal varlık fonlarının yönetim yapısı sağlam olmalı ve hedeflerin izlenmesinde, fon yönetiminin hesap verebilirliğini ve operasyonel bağımsızlığını kolaylaştıracak yetki ve sorumlulukların açık ve etkin bir dağılımı yapılmalıdır.
- GAPP7: Fon sahibi, ulusal varlık fonlarının hedeflerini belirlemeli, açıkça tanımlanmış prosedürlere göre yönetim kurulu/kurullarına üyelerini atamalı ve ulusal varlık fonlarının işlemleri üzerinde gözetim faaliyetleri yapmalıdır.
- GAPP8: Yönetim kurulu/kurulları ulusal varlık fonunun en iyi çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir ve ulusal varlık fonunun faaliyetlerini yürütmek için açıkça belirlenmiş yetkilere ve yeterli yetkinliklere sahip olmalıdır.
- GAPP9: Ulusal varlık fonunun operasyonel yönetimi bağımsız bir şekilde ve açıkça tanımlanmış sorumluluklar çerçevesinde ulusal varlık fonunun stratejilerini gerçekleştirmelidir.
- GAPP10: Ulusal varlık fonlarının hesap verebilirlik çerçevesi, ilgili kanun, yönetmelik, diğer yapısal belgeler veya yönetim sözleşmesine göre açıkça tanımlanmalıdır.
- GAPP11: Ulusal varlık fonlarının faaliyet ve performansı üzerine yıllık bir rapor ve buna eşlik eden finansal tablolar, zamanında ve kabul görmüş uluslararası veya ulusal muhasebe standartları ile tutarlı bir şekilde hazırlanmalıdır.
- GAPP12: Ulusal varlık fonlarının faaliyetleri ve finansal tabloları kabul görmüş uluslararası veya ulusal denetim standartları ile tutarlı olarak yıllık olarak denetlenmelidir.
- GAPP13: Mesleki ve etik standartlar açıkça tanımlanmalı, ulusal varlık fonunun yönetim kurulu/kurullarının üyelerine, yöneticilerine ve personeline bildirilmelidir.
- GAPP14: Ulusal varlık fonunun operasyonel yönetim amacıyla üçüncü taraflarla olan ilişkileri ekonomik ve finansal temellere dayanmalı ve ilişkilerde açık olan kurallar ve prosedürler izlenmelidir.
- GAPP15: Ulusal varlık fonunun operasyonları ve faaliyetleri, faaliyet gösterdikleri ev sahibi ülkelerdeki ilgili mevzuata ve kamuoyunu aydınlatma yükümlülüklerine uygun olarak yapılmalıdır.
- GAPP16: Ulusal varlık fonlarının operasyonel olarak sahibinden bağımsız olduğu yönetim çerçevesi ve hedefleri kamuoyuna açıklanmalıdır.

- *GAPP17: Uluslararası finansal piyasaların istikrarına katkı sağlamak, ev sahibi ülkelere güveni artırmak ve ekonomik ve finansal yönelimini göstermek amacıyla ulusal varlık fonuna ilişkin finansal bilgiler kamuoyuna açıklanmalıdır.*

C. Yatırım ve Risk Yönetimi Çerçevesi

- *GAPP18: Ulusal varlık fonunun yatırım politikası açık olmalıdır. Bununla birlikte bu yatırım politikaları, sahibi veya yönetim kurulu tarafından belirlenmiş hedeflerle, risk toleransı ve yatırım stratejisi ile tutarlı olmalıdır. Yatırım politikaları sağlam portföy yönetim prensiplerine dayalı olmalıdır.*
- *GAPP19: Ulusal varlık fonunun yatırım kararları, yatırım politikası ile tutarlı bir şekilde riske göre ayarlanmış finansal getirileri maksimize etmeyi amaçlamalı ve ekonomik ve finansal temellere dayanmalıdır.*
- *GAPP20: Ulusal varlık fonu, özel teşebbüsler ile rekabet ederken daha geniş yönetim ile ayrıcalıklı bilgi veya uygun olmayan etkiden faydalanmamalıdır.*
- *GAPP21: Ulusal varlık fonları, hissedarların mülkiyet haklarını, özsermaye yatırımlarının değerinin temel bir bileşeni olarak görürler. Bir ulusal varlık fonu mülkiyet haklarını kullanmayı tercih ederse, yatırım politikası ile tutarlı bir şekilde yapmalı ve yatırımlarının finansal değerlerini korumalıdır. Ulusal varlık fonu, borsada kote olan işletmelerin menkul değerlerini seçmeye ilişkin mülkiyet haklarının kullanımını yönlendiren temel faktörler dahil genel yaklaşımını halka açıklamalıdır.*
- *GAPP22: Ulusal varlık fonu, faaliyet risklerini tanımlayan, değerlendiren ve yöneten bir çerçeveye sahip olmalıdır.*
- *GAPP23: Ulusal varlık fonunun varlık ve yatırım performansı mutlak veya göreceli kriterlere göre ölçülmeli ve açıkça belirlenmiş prensip veya standartlara göre fon sahibine rapor edilmelidir.*
- *GAPP24: General Accepted Accounting Principles (GAAP) uygulanmasının düzenli gözden geçirilme süreci ulusal varlık fonu tarafından veya onun adına yapılmalıdır.*

Ek 3

- “a) Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından; özelleştirme kapsam ve programında bulunan ve Türkiye Varlık Fonuna devrine karar verilen kuruluş ve varlıklar ile Özelleştirme Fonundan Türkiye Varlık Fonuna aktarılmasına karar verilen nakit fazlasından,*
- b) Kamu kurum ve kuruluşlarının tasarrufu altında bulunan ihtiyaç fazlası gelir, kaynak ve varlıklardan; Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Varlık Fonuna aktarılmasına veya Şirket tarafından yönetilmesine karar verilenlerden,*
- c) Türkiye Varlık Fonu tarafından yurt içi ve yurt dışı sermaye ve para piyasalarından ilgili mevzuat kapsamında yer alan izin ve onaylar aranmaksızın sağlanan finansman ve kaynaklardan,*
- ç) Para ve sermaye piyasaları dışında diğer yöntemlerle sağlanan finansman ve kaynaklardan,*
- d) İktisadi devlet teşekküllerinden, bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ile varlıkları ve iştiraklerindeki kamu paylarından, sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası Devlete ve/veya diğer kamu tüzel kişilerine ait olan ticari amaçlı kuruluşlardaki kamu paylarından, sermayesinin tamamı kamuya ait olan ticari amaçlı kuruluşların sahip olduğu hisse ve varlıklardan, Devletin diğer iştiraklerindeki kamu paylarından ve Hazineye ait paylardan Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Varlık Fonuna aktarılmasına veya Şirket tarafından yönetilmesine karar verilenlerden.”*

Yönetici Şirketin gelirleri ise Bakanlar Kurulu Kararının 7. maddesinde; “a) Şirket sermayesinin değerlendirilmesinden kaynaklı gelirler; b) Yönetilen fon ve portföylerden tahsil edilen fon işletme ve yönetim ücretleri; c) Şirketin diğer faaliyetleri çerçevesinde elde edilen gelirler; ç) Diğer gelirler” şeklinde sıralanmıştır.⁵²

Paranın Gelişimi ve Geleceği

Dr. Göksel Tiryaki*

Öz

Para ve finansın tarihinde, banknotun ortaya çıkışı (güven), hesabi (kaydi) paranın yaygınlaşması, kredi kartının kullanımı (uzaktan mutabakat), internet ve cep telefonu teknolojisinin devrimsel etkisi (anlık bağlantı) parasal yenilikleri ve dönüşümleri daha da kaçınılmaz hâle getirmektedir. Gelecekte mobil finansal uygulamaların, kripto varlıklara ve merkez bankası dijital paralarına nazaran parasal ve finansal dünyada daha fazla ve etkin rol oynayabileceği mümkündür. Zira paranın kamu gücüne dayanması, satın alma gücünü temsil etmesi ve belli ellerde yoğunlaşması şeklindeki değişmeyen yanları ile teknolojik, kurumsal ve düzenleyici dönüşüm biçimindeki değişken yanlarının mobil finansal uygulamalarda tam olarak kendini gösterdiği düşünülmektedir. Burada değinilen finansal uygulamalar, yalnızca mobil bankacılık uygulamalar olarak tasavvur edilmemelidir. Finansal tüketicilerin her türlü ihtiyacını çözebilecek veya kolaylaştıracak her türlü cep telefonu uygulamaları bu bağlamda düşünülebilir. "FinTech" denilen finansal teknoloji şirketlerinin sunduğu ödeme hizmetlerinden sağladığı her türlü diğer finansal işlemlere güçlü birer alternatif finansal aracı haline gelmeleri olasıdır. Ayrıca "BigTech" denilen büyük teknoloji şirketlerinin sahip oldukları muazzam ölçek, finansal ve operasyonel güçle finansal hizmet vermeye başlamaları her şeyi kökten değiştirmeye aday olabilir. Buna karşılık ilgili kamu kurumlarının da dönüşen bu parasal ve finansal ortamda "RegTech" denilen düzenleme teknolojileri ve "SupTech" denilen denetim teknolojileri uygulamalarıyla finansal sistemin düzenleme ve denetimini teknolojik olarak da yakından gözetmesi önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Para, Finans, Kripto Varlıklar, Dijitalleşme, Mobil Uygulamalar.

JEL Sınıflaması: E40, E41, E42, G20, G21, G28.

Evolution and Future of Money

Abstract

In the history of money and finance, the emergence of banknotes (trust), the spread of fiat money, the use of credit cards (remote reconciliation), the revolutionary effect of the internet and mobile phone technology (instant connection) make monetary innovations and transformations even more inevitable. It is possible that in the future, mobile financial applications will play more effective role in the monetary and financial world than crypto assets and central bank digital currencies. There are the unchanging aspects of money, such as being based on governmental power, representing purchasing power and being concentrated in the income and the wealth. The variable aspects of money, such as technological, institutional and regulatory transformation, can manifested in mobile financial applications. The financial applications mentioned here should not be conceived solely as mobile banking applications. All kinds of mobile phone applications that can solve or facilitate all kinds of needs of financial consumers can be considered in this context. It is possible that the payment services offered by financial technology companies called "FinTech" will become powerful alternative financial instruments to all kinds of other financial transactions. In addition, the fact that large technology companies called "BigTech" start to provide financial services with their enormous scale, financial and operational power may be a candidate to radically change everything in the financial

* Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, SMMM, Kıdemli Bankalar Yeminli Başmurağı, <https://orcid.org/0000-0002-9689-0620>.

world. On the other hand, it is significant for the relevant public institutions to closely monitor the regulation and supervision of the financial system technologically, with the applications of regulatory technologies called "RegTech" and supervisory technologies called "SupTech" in this transforming monetary and financial environment.

Keywords: Money, Finance, Crypto Assets, Digitalization, Mobile Applications.

JEL Qualification: E40, E41, E42, G20, G21, G28.

Giriş

Para ve kurumlaşmış bir hâli olan finans, insan uygarlığının değişime ve dönüşüme en açık nesnelerinden, kurumlarından ve kavramlarından biri olarak görülebilir. Bunun en bariz delili bizatihi paranın geçmişte kat ettiği aşamalar ve gelişim sürecidir. Ticari mübadele insanlığın toplum halinde yaşaması kadar eskiye götürülebilir. Şüphesiz insanların bu tür ekonomik faaliyetleri doğrudan para veya para yerine geçecek nesnelere de referans etmektedir. Zira para olarak kullanılan ilk nesnelerden itibaren parasal bir düzenin en önemli katkısı ekonomik işlem ve faaliyetleri daha kolay ve cazip hâle getirmesidir. Dolayısıyla insanlar arasındaki etkileşimin ve toplum hayatında her türlü yeniliğin artmasıyla birlikte parasal düzende de yenileşme gündeme gelmektedir. Para ve finansın tarih boyunca sergilediği gelişim patikalarının ve belirli dönüm noktalarının sadece geçmişi ve bugünü anlamak açısından değil, geleceği tahmin etmek bakımından da önemli veriler içerdiği söylenebilir. Bunun için öncelikle paranın gelişim sürecinin ortaya konulması ve paranın finans şeklinde kurumlaşmasının analizi mühimdir. Gelecekte insanlığı nasıl bir para ve finans dünyası ile karşı karşıya kalacağı yönünden bütün bu tarihsel süreç içinde para ve finansa ilişkin kilit bazı özelliklerin ve niteliklerin izlerinin bulunması ve ortaya çıkarılması gereklidir. İşte bu çalışmada tam olarak böylesi bir çaba güdülmüştür. Para ve finansın evriminden ne gibi temel ve somut bazı bilgiler elde edebiliriz ve bu bilgiler gerçekçi bir gelecek perspektifi olarak bize neler sunabilir? Para ve finansın tarihinden çıkarsayabileceğimiz önemli taraflar geleceğin parasal ve finansal dünyasında ne oranda kendine yer bulabilir? Bu tür temel soruları çoğaltmak mümkün elbette ancak geleceğin parasal ve finansal mimarisi hakkında yeni sorulardan ziyade sanırım daha somut cevaplara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle para ve finansın evrimine ilişkin bir literatür değerlendirmesi yapılmış, buradan hareketle paranın doğasına özgü bazı değişen ve değişmeyen nitelikler çıkarılmaya girişilmiştir. Bu niteliklerden hareketle de paranın geleceğine ilişkin temel eşikler ve dönüm noktaları elde edilmeye çalışılmıştır. Arkasından günümüzde para ve finansa ilişkin en ciddi ve güncel üç alternatif üzerinde durulmuş ve bunlara ilişkin bir gelecek perspektifi sunulmuştur. Bu süreçte, Türk Bankacılık Sektörü'nün 2015 yılından bu yana dijital bankacılık ve geleneksel bankacılık kanallarına ilişkin bazı önemli verileri üzerinden de dijitalleşmenin somut bir uygulaması ve örneği ortaya konulmuştur. Nihayetinde ise konuya ilişkin geleceğe dair birtakım temel beklenti ve tahminler paylaşılmıştır.

1. Paranın Evrimine Dair Bir Literatür Değerlendirmesi ve Paranın Doğasına Özgü Bazı Nitelikler

İnsanlık tarihinde en eski ve hâlâ zaman zaman para olarak kullanımına tanık olunan nesneler mal paralardır (Keynes, 2012, s.14-20). Tuz, tütün, tomruk, badem, kurutulmuş balık, mısır, çay balyaları, pirinç, tereyağı, ren geyiği, bizon, öküz, koyun ve sığır gibi nice nesne ve hayvanın değer ölçüsü ve para olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Hatta "Capital" (Sermaye) ve "Chattel" (Taşınır Mal) gibi bazı önemli ticari ve parasal sözcüklerin kökeninin "Cattle" (Sığır) olduğu belirtilmektedir. Yine günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde paranın sokak dilindeki karşılığı olan "Buck"ın aslında "Geyik Derisi" anlamına geldiği de söylenmektedir. Her ne kadar Mezopotamya'da bulunan ve MÖ 2500 dönemine ait kil

tabletlerde ödeme türü olarak gümüşten bahsedilmekle birlikte bilinen anlamda paranın ilk örneğini Anadolu'da Lidyalıların MÖ 640-630'lu yıllarda kullandığı genelde kabul görmektedir (Wheatherford, 2019, s. 34-45).

Paranın, bir anlamda takas ekonomisi demek olan mal paradan itibaren günümüze değin gelişim sürecine bakıldığında: “*Takas > Para > Kredi > Banka > Mevduat > Kaydi Para > Finansallaşma > ?*” şeklinde bir evrimsel patikadan bahsetmek mümkündür (Tiryaki, 2015: 31-54). Şüphesiz binlerce yıllık insanlığın parasal serüveninde nice önemli eşikler ve aşamalar mevcuttur. Ancak bütün bu tarihsel deneyim içerisinde paraya dair bazı temel konulardan söz edilebilir. Bu temel konuları paranın değişen ve değişmeyen yönleri olarak da sınıflandırmak olasıdır. Öncelikle paranın değişmeyen yönlerini ele almakta fayda var. Paranın değişmeyen tarafları, kamu gücü, satın alma gücü ve belirli ellerde yoğunlaşma şeklinde üç başlık altında toplanabilir (Tiryaki, 2023a; Tiryaki, 2023b, s. 88).

Bilindiği üzere, paranın kökenine ilişkin olarak “Metalizm” ve “Chartalizm” şeklindeki iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Parayı, ekonomideki mübadele sürecini peçeleyen, piyasanın işleyişini kolaylaştıran ve tarafsız bir araç olarak gören “Metalizm”, onun değerini içerdiği veya temsil ettiği metalden (veya rezervden) alan bir nesne olarak görmektedir (Tcherneva, 2005: 2). “Chartalizm” ise paranın itibari değer taşıyıcılığı niteliğine vurgu yaparak, paranın devlet gibi yasal bir gücün kabul ve taahhüt ettiği nominal bir değerle ancak var olduğu ve tedavül ettiği fikrinden doğmaktadır. Para, tüm ticari ve özel vasıflarına rağmen ancak hukuk düzeninin tanıdığı bir nesne ve kamu gücünün neticesi olarak varlık kazanmaktadır. Devlet veya onun gibi yasal bir kamu gücü sahibi, herhangi bir ulusal para birimini veya daha başka bir şeyi hukuki ve sosyal olarak vergi gibi kamu yükümlülüklerini yerine getirmede nihai bir ödeme aracı olarak belirleyebilmektedir (Wray, 2014: 2-3). İster değerli bir metale veya merkez bankası gibi bir kurumun rezervlerine, isterse doğrudan devletin hükümlanlık yetkisine dayansın para denilen nesne ve kavramın toplum hayatında geçerliliği ve güvenilirliği büyük oranda bir biçimde kamu gücüyle bir şekilde bağlı durumdadır. Dolayısıyla tarihte ilk metal sikkenin o devrin hükümdarı adına bastırılmış olması veya günümüzde merkez bankalarının devlet adına itibari parayı tedavüle çıkarması bir şekilde paranın kamu gücüyle ilişkisine, bağına ve belki bağımlılığına delalet olabilir. Haliyle insanlığın bütün parasal tecrübesi içinde, kamu gücünün para ile bir biçimde özünde değişmeyen bir ilişkisinin olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Para, ilk baştan itibaren kamu gücüyle güven ve itibar kazanır, hukuk düzeninin sağladığı çerçeve ve olanaklar ile de tedavül eder.

Paranın ikinci değişmeyen yönü ise onun satın alma gücünü temsil etmesidir. Keynes (2012, s. 3-9), paranın “*borçların, fiyatların ve genel satın alma gücünün ifade edildiği hesap parası*” niteliğine değinerek insanların hesap parasını benimsemesiyle “Takas Çağı”nın kapandığını artık “Para Çağı”nın egemen olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla mübadele aracı olmaya uygun bir şeyin para vasfı genel satın alma gücünü temsil etmesine bağlıdır. Tarih boyunca da paraya asıl vasfını ve önemini veren şey her daim paranın “*değerin ölçülebildiği ve saklanabildiği taşınabilir güç*” olmasıdır (Ferguson, 2011: 24). Haliyle paranın en basit ve genel tanımının “Satın Alma Gücü” olduğu söylemek mümkündür. Parasal ve finansal tarih, bu satın alma gücünün belirlenmesi ve onun korunması çabası olarak da değerlendirilebilir. Tarihin ilk çağlarında olduğu gibi birkaç deniz kabuğunun sunduğu, bir metal sikkenin verdiği, merkez bankalarının tedavüle çıkardığı kâğıt paranın arz ettiği veya blokzincir teknolojiye dayalı bir “token”in vadettiği alım gücü, para olarak ileri sürülen veya kabul edilen bütün bu ve diğer araçlara kıymetini veren asıl şey o an ve gelecekte bu araçların temsil ettiğine inanılan satın alma gücüdür. Bütün parasal ve finansal tarihte, paranın en belirgin ve değişmeyen vasfı bu satın alma gücü niteliği denebilir. Nasıl geçmişte bir nesneyi para kılan daha çok bu satın alma gücü vasfı olmuşsa hiç şüphesiz gelecekte de bu özellik parasal bir araçta aranacak ilk ve daimi niteliklerden biri olarak görülebilir.

Para ve onun kurumlaşmış hâli olan finansın¹ gelişim sürecine ve tarihine baktığımızda, paranın servet saklama vasfının giderek diğer niteliklerinin bir hayli önüne geçtiği, hatta servet saklamayı iyice kolaylaştıran bir araç hâline geldiği söylenebilir (Tiryaki, 2016 s. 47-139). Ekonomik eşitsizlik veya gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikler şeklinde son yıllarda dünyanın gündemini daha fazla işgal etmeye başlayan gelir ve servet yoğunlaşması meselesi, para ve finansın gelişim süreciyle doğrudan bağlantılı ve bu tarihsel perspektifin önemli bir sonucu gibidir. İnsanlık tarihi paraya ilişkin olarak gelir ve servetin sürekli belli ellerde toplanması biçimde bir tecrübeyi mütemadiyen topluma hatırlatmaktadır. Mesela Thomas Piketty (2014: 632), meşhur Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital isimli kitabının son satırlarında şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Tüm yurttaşlar parayla, onun nasıl ölçüldüğüyle, onu çevreleyen olgularla ve onun tarihiyle yakından ilgilenmek zorundadırlar. Yeterince paraya sahip olanlar kendi çıkarlarını savunmayı asla ihmal etmezler.”* Her ne kadar gelir ve servete dair tarihsel ve kapsamlı veriler son birkaç yüzyıla ilişkin olmak ile birlikte yazılı pek çok kaynaktan uygarlık boyunca gelir ve servetin az sayıda kişi elinde yoğunlaşmasının çok sayıda örneğine rastlamak mümkündür. Günümüzde, son yüzyıldır ilk kez dünyadaki tüm bireylerin gelir durumlarını değerlendirmenin ve karşılaştırmanın mümkün hâle geldiği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede, insanlığın son iki yüzyılda gelir dağılımı eşitsizliğinin (Gini Katsayısı) sürekli kötüleştiğinden sadece son yirmi yılda kısmi bir iyileşmeden bahsedilmektedir (Milanovic, 2018,s. 128-129). Servet adaletsizliğinde ise durumun daha vahim olduğu, özellikle 1970’li yılların sonundan itibaren ciddi bir artış eğilimine girdiği anlaşılmaktadır (Saez ve Zucman, 2014,s. 37-65). Aslında bu durumun meydana gelmesinde, 1970’li yıllarla birlikte yaşanan deregülasyon süreci (faiz oranlarının ve döviz kurlarının büyük oranda serbest bırakılması) ile finansal sistemin ağırlığının ve etkisinin artarak toplumlardaki finansallaşma eğilimin hızlanması önemli bir rol oynamıştır. Bir nevi toplumsal kaldıracın (borçlanmanın) aşırı kullanımı olan finansallaşma süreciyle birlikte finansal servet sahiplerinin varlıklarının daha da çoğalmasına imkân sağlanırken toplumların asıl çoğunluğunu teşkil eden yoksul kesimlerin bireysel kredilerle yüksek oranda borçlandırılması fakirleşmenin derinleşmesini etkilemiş olabilir. Dolayısıyla gelir ve servetin az sayıda elde toplanarak yoğunlaşması giderek para ve finansın evriminde değişmeyen temel yönlerinden biri haline dönüşmüştür.

Neticede, paranın bir kamu gücüne dayanması, satın alma gücünü ifade etmesi ve belli ellerde yoğunlaşması para ve finansın tarihinden ve bugününden çıkarsanabilecek en temel ve değişmeyen taraflar olarak kabul edilebilir. Buna karşılık paranın, özü ve ekonomik rolü itibarıyla bütün tarihsel tecrübesi içinde son derece değişken ve yenilikçi yönleri de bulunmaktadır. Bu yönleri:

“-Teknolojik Dönüşüm: *Parasal Araçlar; Metal > Kâğıt > Banka Mevduat Hesabı > Kredi ve Banka Kartları > Dijitalleşme (Kripto Varlıklar – Finansal Aplikasyonlar) > ?*

-Kurumsal Dönüşüm: *Müesseseler; Tek Şubeli Bankalar > Yaygın Şubeli Bankalar > Uzaktan (Dijital) Bankacılık (“FinTech”ler) > ?*

-Düzenleyici Dönüşüm: *Regülasyonlar; Serbest Bankacılık > Merkez Bankalarının Kurulması > Kurallı Bankacılık > Mevduat Sigortası > Düzenleyici Kuruluşlar > Küresel Uyumlu Düzenlemeler (Basel Komite) > ?”*

şeklinde üç ana başlık altında sınıflandırmak olasıdır (Tiryaki, 2023a).

Paranın teknolojik dönüşümünde 20. yüzyılın çok önemli bir eşik olduğu açıktır. Neticede, *“Yirminci yüzyılın son bölümüne kadar, kaynağı ne olursa olsun kâğıt para ancak madeni paranın vekili olarak görülür ve karşılığında altın ya da gümüş yoksa değersiz kabul edilirdi”* (Mayer, 1997: 50-56). Paranın metalden tamamen ve doğrudan soyutlanması ancak 1971 yılında Bretton Woods sisteminin kaldırılması ile mümkün olmuştur. ABD’nin, 1944’te

uygulamaya başlanan Bretton Woods sisteminde düzenlendiği gibi artık altının onsunu 35 dolardan satın almak ve satmak zorunda olmadığını ilan etmesiyle küresel ölçekte değerli metale (altına) dayalı para sisteminin de sonu gelmiş oldu. Ondan sonra farklı ulusal para birimleri birbirlerine karşı dalgalanmaya bırakılmış ve ulusal paraların mübadele edildiği döviz piyasaları gelişmiştir. Dolayısıyla insanlığın en uzun süre parasal aracı olan değerli metaller artık doğrudan para vasfını bütünüyle kaybetmiş, teknolojik gelişme ve olanaklar parasal araçlar bakımından daha belirleyici ve hâkim hâle gelmiştir. Paranın bu tarihsel dönüşüm sürecinde geline aşama itibarıyla, 20. yüzyılın önemli iktisatçılarından Hyman P. Minsky'nin: *"para yalnızca isteklerin çakışmadığı durumda ticareti mümkün kılan bir çeşit kupon değildir. Bankaların, iktisadi faaliyetleri, sermaye ve finansal varlıklardaki pozisyonları finanse ettikleri sırada ortaya çıkan bir çeşit tahvildir. Aslında paranın ne olduğu ekonominin işleyişi tarafından belirlenir ve genellikle farklı amaçlar için özel parasal araçlara sahip bir paralar hiyerarşisi mevcuttur. Para yalnızca finansman sürecinde ortaya çıkmaz, ancak bir ekonomide çok sayıda farklı para türleri vardır. Herkes para yaratabilir; sorun bunu kabul ettirmektir."* bu ifadesi, paraya ilişkin banka veya kredi parasından hareketle içsel bir boyut kazandırmıştır (Minsky, 2013 s.229-235).

Haliyle internetin ve akabinde cep telefonu uygulamalarının yaygınlaşıp parasal ve finansal olarak kullanılması paraya müthiş bir araçsal dönüşüm imkânı sunmuştur. Sonuçta, *"Batı tarihinin modern öncesi döneminde para kavramı, sıkı sıkıya altın ve gümüşe dayalı"* olmakla birlikte, *"Paranın algılanan değeri, son iki yüzyıl (19. ve 20.) boyunca kökten değişikliğe uğramıştır. Süreç içinde para çok daha esnek ve belki de idare edilebilir"* olmuştur (Eagleton ve Williams, 2013, s. 307-316). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle teknolojik gelişmelerin bankacılık ve ödemeler sistemlerine hızla dâhil olması farklı elektronik para biçimlerinin giderek daha da önem kazanmasına neden olmuş, madeni ve kâğıt gibi fiziki paranın tedavülüne ek olarak başta banka mevduat hesapları, muhtelif finansal kuruluş ve araçlar, banka ve kredi kartları, elektronik fon transferleri, diğer kaydi ödeme yöntemleri ve en son birtakım sanal kod ve şifrelerden müteşekkil dijital paraların devreye girmesiyle birlikte elektronik para ciddi bir parasal gerçeklik olarak her geçen gün toplumların yaşamına daha fazla yerde ve alanda girmektedir. Bütün bunlara koşut biçimde geleneksel bankalar dışında yeni ve teknolojik finansal kuruluşların (FinTech, Kripto Varlıklar, Tokenlar, BigTech) finansal sistemde daha fazla rol üstlenmesi kimi zaman, dijital paraların giderek artan bu işlevselliği ve önemi karşısında fiziki paranın gerekliliği dahi tartışmaya açılmaktadır (Tiryaki, 2016,s. 35).

Kurumsal olarak para konusundaki en büyük atılımın ticari bankacılığın ve mevduatın ortaya çıkışı sayılabilir. Tarihsel olarak bankaların ilk defa İtalya'da ortaya çıktığı ve ilk merkez bankası 17. yüzyılda kurulduğu kabul edilmektedir. Ancak ticari bankacılığın ve mevduatın yaygınlaşması 19. yüzyılı bulmuştur. İtalya'da 14. yüzyılda, kurumsal anlamda ilk banka şubelerinin ortaya çıkmasından 19. yüzyılda kurallı ve çok şubeli bankaların yaygınlaşmasına kadar banka müessesesi çok önemli eşikler ve dönüşümler geçirmiştir. Fakat bu süreç içinde paraya ilişkin en önemli dönüşüm şüphesiz "Banknot"un ortaya çıkıp kabul görmesidir. Özellikle İtalya'da kullanılmaya başlanan ve kısa sürede yaygınlaşan kambiyo senetlerinin kredilendirme sürecine dâhil olmasının nihai aşaması ticari bankaların altın ve gümüşü temsil eden banknotları ihraç etmesi ve bu kâğıtların tedavül edebilmesidir (Ferguson, 2011,s.39-50).

Avrupa'da kurulan özel bankaların zaman içerisinde başarısız olması nedeniyle 15. yüzyıldan itibaren kamu bankalarının kuruluşuna da şahit olunmuştur (Barth vd., 2006, s. 36-37). Bu dönemde bankacılık daha çok mevduat toplama ve kısa vadeli kredi verme şeklinde işlemiş; altın ve gümüş ile teminata bağlanmış banknotlar da bankalar tarafından ihraç edilmiştir. Bu arada "Serbest Bankacılık" olarak nitelendirilen önemli bir süreç de yaşanmış ve bu sistemin özü kamuya ait bir merkez bankası olmadan, bankaların kendi özel banknotlarını ihraç edebilmeleridir. Nitekim mesela ABD'de federal düzeyde ilk bankacılık

düzenlemesi 1791 yılında Kongre'den geçen ve Bank of United States'i kuran kanundur. Yüzde 80 oranında özel sermaye ile kurulan banka, ticari bankacılık prensipleriyle faaliyet göstermekle birlikte kısmen merkez bankası fonksiyonlarına sahip olmuştur (Spong, 2000: 16). *"ABD'de FED 1913 yılında kurulmakla birlikte Avrupa'da bankacılığın ve finansın gelişimine paralel olarak merkez bankaları çok daha önceden; Almanya'da Wisselbank 1609, İsveç'te Riksbank 1668, Britanya'da Bank of England 1694, Fransız Merkez Bankası 1800 ve Hollanda Merkez Bankası 1814 yılında bugünkü merkez bankalarının bazı fonksiyonları ile teçhiz edilmek suretiyle kurulmuştur"* (Tiryaki, 2012, s.71).

Bankacılık kural ve kurumlarının gelişmesiyle ticari bankacılık, kredi üretiminin kurumsal ve fonksiyonel bir yapıya kavuşması ve mevduat hesapları daha da önem kazanmış ve böylece insanlık kaydı (hesabi) parayı yoğun biçimde kullanmaya başlamıştır. Günümüzde banka mevduat hesaplarındaki varlıklar kaydı para olup asıl para arzını meydana getirmektedir. Toplamlar artık fiziki (kâğıt) paraya ihtiyaç duymadan banka hesapları, kartları veya mobil uygulamalar üzerinden söz konusu kaydı paraları istedikleri gibi kullanabilmektedir. Öte yandan 20. yüzyılında sonunda internetin yaygınlaşması ve akabinde 21. yüzyılla birlikte cep telefonu teknolojisinin muazzam bir gelişim sergileyip rağbet görmesi, insanları para ve ödeme sistemleri hususunda yeni arayışlara ve kolaylıklara da yöneltmiştir. 20. yüzyıldaki finansal serbestleşme ve küreselleşme sonrasında merkez bankalarının yönettiği itibari paraların birtakım politik tercihlerle aşırı bollaşıp değer kaybetmesi de insanların yeni parasal arayışlara girişmesinde etkili olmuştur. Özel ve şifreli merkezi sistemlere dayalı veya onlarsız, karmaşık sanal şifreler ile doğrulanan birtakım dijital ve kripto varlıklar (paralar) giderek daha çok tartışılmakta ve parasal bir alternatif olarak gündeme gelmektedir (Tiryaki, 2023a; Tiryaki, 2023b, s. 88).

Finansal sistemin düzenleyici çerçevesi açısından ise 17. ve 19. yüzyıl arasında merkez bankalarının kurulması, bankacılık lisanslarının izne tabi tutulması ve kurallarının getirilmesi önemli dönüştürme eşikleridir (Tiryaki, 2012: 69-74). ABD, 1929 Buhranı ile tarihinin en ağır ekonomik ve finansal krizine girmiş, bankalar iflas etmiş, bankacılık sistemine güven kaybolmuş ve 1933 yılında yeni bir Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiş; böylece bankacılık sistemine tekrar güvenin sağlanması için yeni bir mevduat sigorta sistemi ihdas edilmiştir (Spong, 2000: 22-23). İki dünya savaşı arasında İtalya, İspanya, İrlanda ve Hollanda'da bankacılık düzenleme ve denetim yetkisi merkez bankaları bünyelerinde; buna karşılık, Kanada, Almanya, Danimarka, Norveç, İsveç ve İsviçre'de merkez bankalarından bağımsız bankacılık düzenleyici otoriteleri kurulmuştur (Goodhart ve Tsomocos, 2007, s. 7-8).

Küresel ölçekte ülkelerin bankacılığa ilişkin düzenleme farklılıkları, 1970'li yıllardan itibaren yaşanan finansal serbestleşme ve dünya çapındaki bütünleşme çabaları yeni bir bankacılık düzenleme çerçevesini zorunlu kılmıştır. Özellikle dünya çapında faaliyet gösteren bankaların daha rekabetçi bir ortamda çalışmaları, birbirlerinden farklı bankacılık düzenlemelerine sahip ülkeler arasında düzenleme arbitrajına (Regulatory Arbitrage) yol açabilmiştir (Tiryaki, 2010, s. 118). Bu sebeple başta Batılı ülke merkez bankaları arasında bir istişare platformu ve bankacılık düzenlemeleri konusunda ortak bir hareket alanının belirlenmesi gayesiyle 1974 yılında G10 ülkelerinin merkez bankalarının öncülüğünde Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde Basel Bankacılık Denetim Komitesi kurulmuştur. Komite, kurulmasından kısa bir süre içinde açık bir zorunluluk olmamakla birlikte küresel bankacılık düzenleme ve denetim konularında bir fenomen ve çok önemli bir belirleyici konumuna gelmiştir (Tiryaki, 2012, s. 76-94). Komite'nin yıllar içinde yayımladığı veya duyurduğu Basel I, Basel II, Basel 2,5, Basel III ve Basel IV gibi isimlerle anılabilen farklı bankacılık düzenleme ve denetim ilkeleri tek başına finansal düzenleme dünyasının ne kadar değişken bir yapı sergilediğini göstermeye yeterlidir.

Görüldüğü gibi paranın bir nevi değişen yüzü olan teknolojik, kurumsal ve düzenleyici çerçeve yönleri son derece önemli eşikler ve dönüşümler geçirmiştir. Üstelik bu üç değişen

yüzün dönüşümü birbirlerinden bağımsız ve ilgisiz olmamıştır. Parasal araçlar teknolojik olarak değişirken parasal kurumlar da değişmiş; bu parasal altyapı müesseseleri dönüşürken para ve finansa dair düzenleyici çerçeve de parasal araçlardaki ve kurumlardaki değişimlere koşut ciddi manada dönüşmüştür. Paranın, değişmeyen kamu gücüne dayalı, satın alma gücünü temsil eden ve az sayıda kişide yoğunlaşmış yönleri ile teknolojik, kurumsal ve düzenleyici çerçeve olarak değişen tarafları birlikte ele alındığında, özellikle son iki yüzyıllık insanlık tecrübesinin paranın geleceğine dair dört temel noktayı ve eşiği öne çıkardığı sonucuna ulaşmak mümkündür. *“Bu dört aşama, para ve finansın teknolojik, kurumsal ve düzenleyici dönüşümünün neden iç içe olduğuna ve birbirini besleyen yapısal bir özellik sunduğuna da işaret edecektir. Bu dört temel parasal ve finansal dönüşüm noktası:*

- *Banknot: Güven*
- *Kaydi Para: Hesabi Para*
- *Kredi Kartı: Sanal Sayılar ve Şifreler*
- *İnternet: Çevrimiçi Bağlantılar*

şeklinde ifade edilebilir” (Tiryaki, 2023a).

Sonuç olarak, insanlığın parasal tarihinin sunduğu bu dört önemli eşik, geleceğin parasını düşünürken ve alternatifleri değerlendirirken çok önemli ölçütler olarak kullanılabilir. Zira insanlığın geçmiş parasal tecrübesi, geleceğin parasını kaydi paraya dayalı sanal şifrelerin ve mobil uygulamaların hâkim olduğu nakitsiz ve kartsız bir dünyada aramanın daha makul olduğu izlenimini sunmaktadır.

2. Para ve Finansa İlişkin Üç Alternatif Gelecek Perspektifi

Günümüzde para ve finansın geleceğine dair üç önemli alternatif perspektifin sıklıkla gündeme geldiği ve tartışılıp ilgi gördüğü gözlemlenmektedir. Bu gelişim perspektifleri:

- *“ Akıllı sözleşmelere (protokollere) dayalı blokzincir teknolojisi,*
- *Merkez Bankaları dijital paraları,*
- *Finansal Uygulamalar (FinApp)*

şeklinde başlıklandırılabilir.” (Tiryaki, 2023a).

Bitcoin, ilk kez 2009 yılında ortaya çıktığında blokzincir teknolojisi geniş kamuoyu tarafından pek bilinmiyordu. Ancak kısa süre içinde özellikle Bitcoin fiyat hareketlerindeki hızlı dalgalanmanın etkisiyle bir hayli ilgi toplamıştır. Blokzincir teknolojisi, vaat ettiği hız, rahatlık, güvenlik ve bürokrasiyi ortadan kaldırmak gibi önemli avantaj ve potansiyellerden hareketle bir tür ödeme aracı ve hatta alternatif bir “para” olarak kendisinden giderek daha fazla söz ettirmeye başlamıştır. Günümüzde yaşanan iflaslara rağmen Bitcoin, Ethereum, Ripple ve Litecoin başta olmak üzere, sayıları binlerle ifade edilen çok sayıda farklı kripto varlıktan bahsedilmektedir. Her ne kadar bu tür kripto varlık madenciliğinin ihtiyaç duyduğu enerji maliyeti, bu tür platformları kullananların kimliklerinin gizliliği nedeniyle kötü kullanım riski, bu tür varlıkların hukuki bir tanım ve güvence eksikliği ve teminatı, yine kripto işlemlerin ekonomik bir varlığa veya değere dayanmama veya bağlı olmama riskleri ile bu tür varlıkların yasal lisanslama sürecinin nasıl şekilleneceği gibi uygulamaya yönelik çok somut meselelere karşın kripto varlıklara ilişkin küresel ölçekte belirli ve görece güçlü bir ilgi ve talepten söz etmek mümkündür (Tiryaki, 2018, s.59-74).

“Değerin İnterneti” biçiminde de adlandırılan blokzinciri teknolojisi “Bilgi İnterneti” olarak nitelendirilen klasik internetin yeni ve çığır açıcı bir aşaması ve vechesi olarak görülmektedir. Nitekim Bitcoin’in “internet için bütünüyle yeni bir teknoloji yığını oluşturmak adına çıkılmış yolda atılan ilk adım” ve “bağımsız nitelikteki ilk dijital değer aracı” olduğu

belirtilmektedir. Blokzincirin anlamının da zaten bu olduğu ve bahis konusu anlamın neleri kapsayabileceğinin hâlâ sadece hayal gücü ile sınırlı kaldığı ileri sürülmektedir. Bu maksatla kimilerince, blokzincir teknolojisinin en az yedi türünün olduğu ve yepyeni bir varlık sınıfı olarak tahayyül ettikleri dile getirilmektedir. Bu türlerin:

- “Kripto Para Birimleri (Bitcoin, Zcash, Monero ve Dash),
- Protokol Tokenları (Ether, ICON, Aion, COSMOS, NEO),
- Hizmet Tokenları (Golem, BAT, Spank),
- Menkul Kıymet Tokenları (Hisse Senedi Tokenları, Kripto Tahviller),
- Doğal Varlık Destekli Tokenlar,
- Koleksiyonluk Kriptolar (CryptoKitties, Rare Pepe),
- Kripto-Fiat Para Birimleri ve Sabit Coinler (Fedcoin Önerisi, Singapur’un Ubin Projesi, MakerDAO).”

Bu kripto varlık türleriyle insan uygarlığının “*kâğıt tabanlı analog varlıklardan dijital varlıklara doğru en büyük servet dönüşümlerinden birine tanık*” olduğu iddia edilmektedir. Nihai olarak ise devletlerin de bu sürece kayıtsız kalamayıp dâhil olacağı ve dünyanın gelecekteki rezerv para birimlerinin dijital dolar gibi kripto-fiat para birimleri ile Bitcoin gibi merkeziyetsiz kripto para birimlerinin bir karşımı biçiminde olmasını muhtemel görenler bulunmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2022, s.25-43).

Genel olarak blokzincirin dijital ödemeler, sözleşmeler ile veri tabanı ve kayıt yönetimi gibi üç ana alana ve temel kullanım başlığına ayrılabilir. Buna karşılık dolaylı bir yol olması, işlem ölçeklendirme zorlukları, hukuki konumu, işlemlerin geri döndürülemezliği ve güvenlik meseleleri blokzincir teknolojisinin dezavantajları olarak sıralanmaktadır. Ticari olarak blokzincir teknolojisinin en başarılı uygulamasının elektronik nakit alanında (Bitcoin...) olduğu da iddia edilmektedir. Dolayısıyla blokzincir teknolojisinin ödemeler, sözleşmeler ve varlık kaydı biçimindeki potansiyel kullanım alanlarının sadece kripto paralar gibi geleneksel olmayan (ademi merkeziyetçi) para birimleriyle başarılı olabileceği ileri sürülmektedir. Nitekim “*Para birimi olmayan blokzincirlerin tamamı prototip aşamasında ticari uygulamaya geçememişlerdir çünkü piyasadaki en iyi uygulamalarla rekabet edememişlerdir.*” (Ammous, 2022: 350-360). Literatürde, dijital paralardan kripto paralara (varlıklara) doğru genel bir kripto varlık kapsamından bahsedilmektedir. En geniş teknolojik paranın dijital para olduğu; “*Sanal paralar (elektronik paralarla birlikte) dijital paraların bir alt kategorisidir. Kripto paralar ise sanal paraların bir alt kategorisidir.*” Kripto paraların (coins) ise bir hakkı veya kıymeti temsil ederek ihraç edilen “token”larla birlikte kripto varlıkları meydana getirdiği ifade edilmektedir (Karacan ve Karacan, 2021, s. 13-24). Öte yandan blokzincir tabanlı kripto varlıklara dayalı merkeziyetsiz bir finansın (DeFi) yalnızca kripto varlıklara özgü bir sistem olabileceği, böylesine bir yapının geniş kesimlere açılmasının ve ulaşmasının hukuki, teknik ve pratik (güven sorunu gibi) olarak ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğu da vurgulanmaktadır (Duley vd., 2023).

21. yüzyılın ilk çeyreğinde giderek hararetlenen bütün bu özel inisiyatifli “Kripto Para” tartışmalarına ve girişimlerine şüphesiz dünya genelinde devletlerin ve kamu kurumlarının seyirci kalması beklenemezdi. Nitekim Çin, başta olmak üzere, bazı ülkelerin öncülük ettiği bir kamu dijital parası tartışmaları da “Kripto Para” furiasının ardından hızlı biçimde kendini göstermiştir. Hatta Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesindeki Ödemeler ve Piyasa Altyapısı Komitesi tarafından 23 Kasım 2015 tarihinde “Digital Currencies” (Dijital Paralar) başlıklı ilk kapsamlı raporu yayınlanmıştır. Aslında Komite’nin 2012’den beri yayınladığı raporlarda “Dijital Paralar” (Sanal Ödeme Araçları) farklı bağlamlarda değindiği ve bu alandaki potansiyel gelişmelere dikkat çektiği dile getirilmektedir. Bu konuda iki hususun öne çıktığı vurgulanmaktadır. Birincisi, kısmen varlık kısmen para özelliği taşıyan Bitcoin gibi varlıkların doğrudan kendisidir. Hâlihazırda her ne kadar bazı parasal özellikleri (ödeme aracı olarak kullanımları gibi) daha belirgin olmakla birlikte bu varlıkların hükümler bir otorite

tarafından ihraç edilmediğine veya bir kamu gücüne bağlı olmadığına, herhangi bir kuruluşun yükümlülüğü olmadığına veya bir kuruluş tarafından desteklenmediğine ve içsel bir değeri bulunmadığına dikkat çekilmektedir. İkincisi ise bu varlıklarda kullanılan teknolojidir. Geleneksel finansal işlemlerin çoğu güvenilir bir kuruluşun söz konusu işlemleri takas ettiği veya taahhüt ettiği merkezi bir altyapı kurumu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Oysa bu varlıklarda kullanılan “Dağıtılmış Defter Teknolojisi” (Distributed Ledger Technology), işlem tarafları arasında güven olmadığına bile araçlara ihtiyaç duyulmadan bahis konusu işlemlere izin verdiği için bir hayli cazip bir yeniliktir. Dolayısıyla bu teknoloji ciddi ve güçlü bir potansiyele sahip olup dijital para birimlerinin geliştirilmesi ve geniş uygulama olanaklarını haizdir. Haliyle dağıtılmış defter teknolojisinin sadece ödemeler sistemlerinde kullanılabilecek yeni bir ödeme aracı olarak değerlendirilmesi eksik kalabilecektir. Bu teknolojinin ödeme sistemlerinin ötesinde çok daha kapsamlı etkileri olabileceği öngörülmektedir (CPMI, BIS, 2015).

Her ne kadar bu BIS (CPMI) raporunda, daha önceki benzer raporlarda “Virtual Currencies” (Sanal Paralar) ifadesinin kullanıldığı belirtilmekle birlikte aslında “Dijital Para” ibaresiyle müstakil ve ayrı bir paradan ziyade fiziksel olmayan varlıkların kast edildiği ifade edilmektedir. Yine, “Dijital Para” olarak nitelendirilen şeylerin bir para birimi karakteristiği sergilemekten çok meta ve sair varlık tiplerine özgü özellikleri haiz olduğu net biçimde söz edilmektedir. Ancak merkeziyetsiz ve çığır açıcı bu yeni dağıtılmış defter teknolojisinin daha önceki Elektronik Para (E-Para) gibi sanal para uygulamalarından daha farklı ve kapsamlı etkileri olabileceği de ima edilmiştir. Gene bu raporda, BIS’in 1996 yılında yayımladığı E-Para Raporu’nda, merkez bankalarının uygun koşulların oluşması halinde elektronik para kullanımının bir seçenek olarak tasarlandığına değinilerek merkeziyetsiz dağıtılmış defter teknolojisinin parasal ve finansal işlemlerde takası ve aracılığı ortadan kaldırma ihtimalini gündeme getirdiğine dikkat çekilmektedir. Bu durumun, geleneksel finansal aracı olarak ticari bankalar ile para otoritesi merkez bankalarının alanlarına etkide bulunma ihtimaline vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla merkez bankaların ve ticari bankaların zaten hâlihazırda bilançolarındaki kaydi ve sair paraların elektronik (hesabi) bir yükümlülük olduğu hesaba katıldığında, merkez bankalarının dijital para çıkarmalarının da bir seçenek olarak değerlendirilebileceği tartışılmaktadır. Hatta bu olası merkez bankası dijital paraların dağıtılmış defter teknolojisi gibi yenilikleri de kullanması gündeme gelebilecektir. Nitekim merkez bankacılığı çevresinde Kanada ve İngiliz Merkez Bankalarının dijital para arzına ilişkin birtakım araştırmalara giriştiği dile getirilmektedir (CPMI, BIS, 2015, s.1-18).

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesindeki birim, kuruluş ve araştırmacılar tarafından yukarıdaki rapor akabinde merkez bankası dijital parası (CBDC) hakkında çok sayıda çalışma, araştırma, anket ve raporlar düzenlenmeye başlamıştır. Bunda kripto varlıkların ve paraların finansal sistem için öneminin, merkezi ve geleneksel kurumlar için arz ettiği risklerin de ciddi bir etkisi olduğu açıktır. Piyasadaki kripto varlıkların mevcut finansal düzenleme çerçevesine dâhil etmenin veya sıradan bir varlık gibi finansal sistemde rol oynamasının pek mümkün olmayabileceğinin anlaşılması üzerine, para ve finansın geleceği bakımından kripto varlıklara göre merkez bankası dijital paralarının daha “Düzenleme Dostu” olabileceği yönünde bir anlayışın, özellikle ilgili resmi kamuoyu nezdinde geliştiğini söylenebilir. Hatta bu çerçevede BIS bünyesinde, BIS, Avrupa Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası (FED), Japonya Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası, Kanada Merkez Bankası, İsveç Merkez Bankası ve İsviçre Merkez Bankası’ndan oluşan bir komisyon tarafından 9 Ekim 2020 tarihinde “Merkez Bankası Dijital Parası, Ana İlkeler ve Temel Özellikler” başlıklı bir rapor yayınlanmıştır. Rapora göre merkez bankası dijital parası hususunda ana ilkeler:

- Esnek ve yenilikçi bir ödeme sisteminde nakit ve diğer para türleri ile bir arada bulunmalı,

- Olabildiğince geniş politika hedeflerini desteklemeli, parasal ve finansal istikrara zarar vermemeli,
- Yeniliği ve verimliliği teşvik etmeli

şeklinde belirlenmiştir. Bu ana ilkeler doğrultusunda temel özellikleri ise:

- Operasyonel bütünlüğü korumak için sağlam ve güvenli olmalı.
- Kullanışlı ve son kullanıcılar için çok düşük veya sıfır maliyetle kullanılabilmesi,
- Uygun standartlar ve net bir yasal çerçeve ile desteklenmeli,
- Rekabeti ve yeniliği teşvik etmenin yanı sıra özel sektör için uygun bir role sahip olmalı

biçiminde saptanmıştır (BIS, 2020).

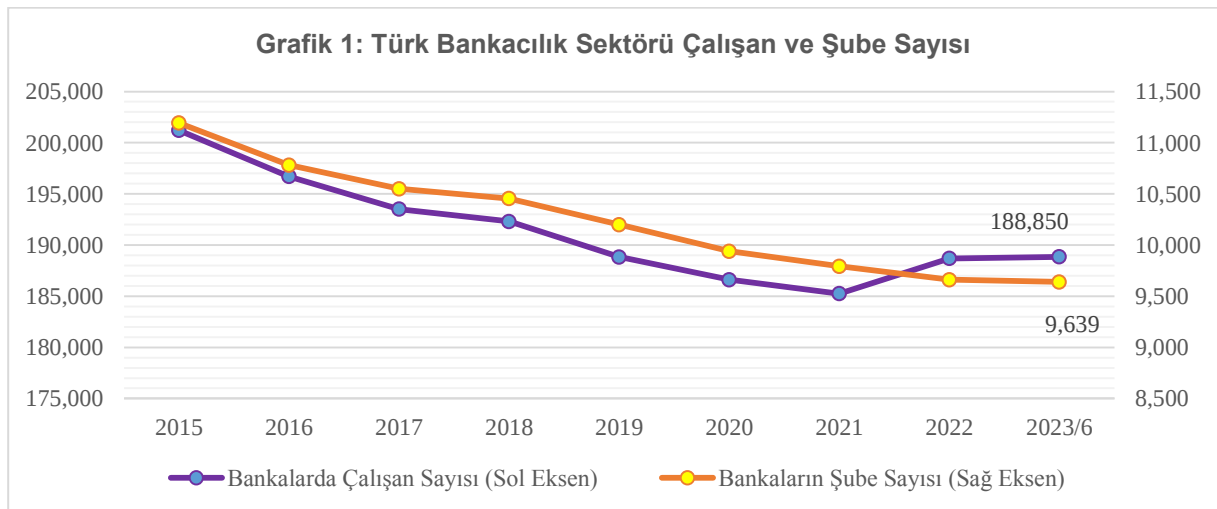
Yukarıdaki raporu yayımlayan komisyona üye yedi öncü merkez bankası, BIS bünyesinde özellikle İnovasyon Merkezi ile dijital para çalışmalarını dünyadaki başka merkez bankaları da dâhil edilerek sürdürmüştür. Hatta G20 ülkelerine yönelik olarak 09.07.2021 tarihinde, BIS, BIS bünyesindeki Ödemeler ve Piyasa Altyapısı Komitesi ve İnovasyon Merkezi, IMF ve Dünya Bankası “Sınır Ötesi Ödemeler İçin Merkez Bankası Dijital Paraları” başlıklı ortak bir rapor hazırlamıştır. Rapor, CBDC'lerin gelişmiş sınır ötesi ödemeleri nasıl kolaylaştırabileceğini ve pratik çabaların bu hususları nasıl ileriye taşıdığına değinilerek CBDC'lere ilişkin küresel ortak standartlarla uluslararası ödeme altyapılarının kurulabilmesi için ülkeler arasında entegrasyon ve işbirliğinin öneminden bahsedilmektedir. Bu rapor tarihine kadar dünyadaki büyük ekonomilerden hiçbirinin CBDC'yi resmen başlatmadığı ve konuya ilişkin pek çok tasarım ve politik sorunun çözülemediği belirtilmiştir. Şu ana kadar merkez bankaları tarafından yapılan çoğu CBDC araştırmalarının ülke içi meselelere odaklandığı, buna karşılık finansal istikrar ve toplum refahı için CBDC'lerin kullanılacağı varsayımıyla sınır ötesi etkilerinin de incelenmesinin önemine vurgu yapılmıştır (BIS vd., 2021).

BIS İnovasyon Merkezi, şimdiye kadar BIS bünyesinde CBDC'ye ilişkin gerçekleştirilen çalışma ve araştırmalar hakkında 11.07.2023 tarihi itibarıyla G20'ye “CBDC'lerde Edinilen Tecrübeler” başlıklı bir rapor sunmuştur. Dünyadaki bazı merkez bankalarının “Dijital Nakit” (Perakende) veya “Tokenize Edilmiş Rezervler” (Toptan) şeklinde CBDC hazırlıklarına devam ettiği ve İnovasyon Merkezinin, hem yerel hem de sınır ötesi bağlamda perakende ve toptan biçimde 12 farklı CBDC projesi yürüttüğü ifade edilmiştir. Bunlardan, ülke içi kullanımı için iki projenin toptan CBDC'yi (wCBDC) ve beşinin perakende CBDC'yi (rCBDC) araştırdığı belirtilmiştir. Sınır ötesi olarak ise dört projenin wCBDC'yi ve bir denemenin rCBDC'yi test ettiği vurgulanmıştır. wCBDC'lerin (Toptan), kamu ve özel sektörün ticaret ve ödemelerinin geleceğini şekillendirmeyi tasarladığına, rCBDC'nin (Perakende) de bir hayli karmaşık bir girişim olduğuna ve konunun sadece merkez bankalarını ilgilendirmediğine dikkat çekilmiştir. Yapılan çalışmalarda, en umut verici projenin iki katmanlı kamu özel sektör ortaklığına sahip deneme olduğu, en temel konunun gizlilik ve en büyük sorunun siber güvenlik olduğu söylenmektedir. Şimdiye kadar yürütülen çalışmaların ülke içine odaklandığı, sınır ötesi CBDC'nin yeni bir alan olduğu ve ülkeler arasında işbirliğini ve ortak platformları gerektirebileceğine değinilmektedir. Ülkeler arasındaki ortak platformların CBDC'nin verimliliğini ve potansiyelini artırabileceğini ama sadece ülke içi denemelerin de daha hızlı ve kolay uygulanabileceği dile getirilmektedir. Yine de bütün bu teknolojik yeniliklerin merkez bankalarının geçmişten gelen operasyonel zorluk ve sorunlarına çözüm sunabileceği beyan edilmektedir (BIS, 2023).

Sonuçta, günümüzde paranın iki somut biçimi bulunmaktadır. Birincisi, banknotlar ve merkez bankası rezervleri aracılığıyla merkez bankaları tarafından ihraç edilen kamu parası iken ikincisi, ticari bankalar tarafından mevduat şeklinde ve banka dışı mali kuruluşlar

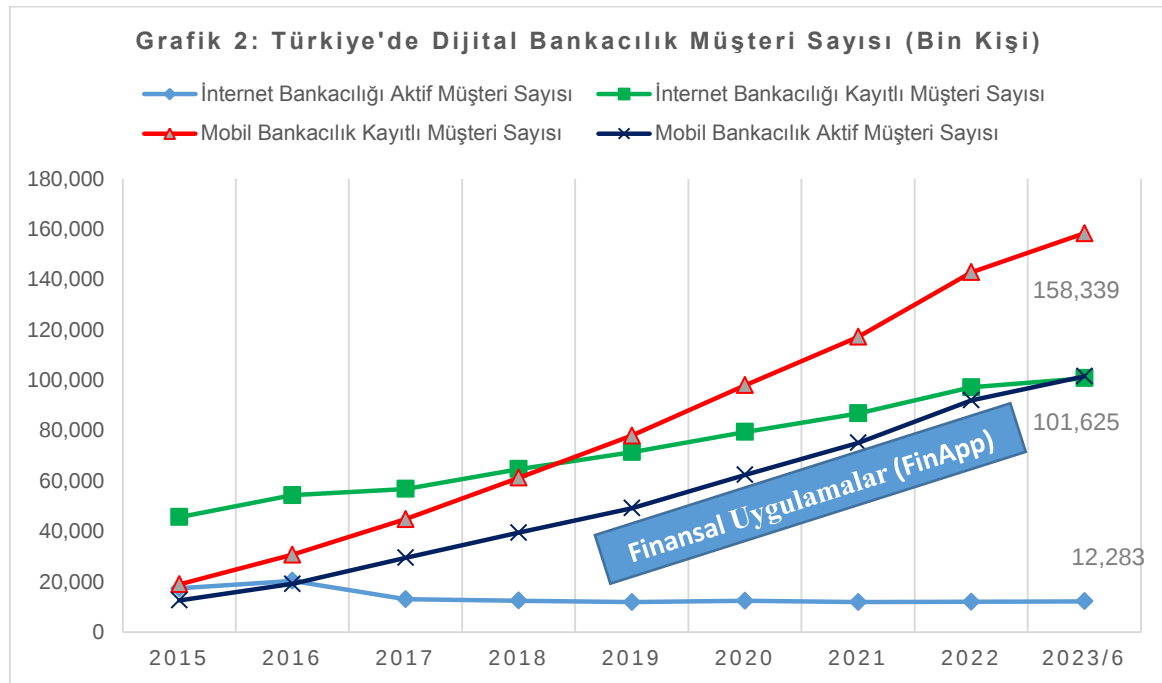
tarafından elektronik para (e-para) şeklinde arz edilen özel paralardır. Aslında bu özel paraların hesap birimi ve hukuki tanımı da kamu parası (itibari (fiat) para) olarak kabul edilebilir. Pratikte, banknotlar halkın kullanımına sunulan tek somut kamu parası şeklidir. Ticari bankaların merkez bankası rezervleri aracılığıyla elektronik biçimde kamu parasına erişimi (mevduat) şu anda halkın doğrudan ve yaygın biçimde erişebildiği tek dijital para gibidir. Bu özel paralar şimdilik yalnızca ticari bankalar veya e-para ihraç eden kuruluşlar (FinTech) tarafından sunulabilmektedir. Bankaların ve bu tür finansal kuruluşların bilançolarında bir yükümlülük olan bu özel paralar, ihraç edenin kredi riskini de taşımaktadır. Diğer taraftan merkez bankası dijital para birimlerinin doğrudan merkez bankasının sorumluluğunda olduğu ve bu nedenle herhangi bir kredi riski barındırmadığı da ileri sürülmektedir. Nitekim CBDC'lerin kâr potansiyelinin az olduğu alanlarda bile finansal katılımı ve yeniliği teşvik edebileceği, bütün ödeme süreçlerini otomatik hale getirmesi nedeniyle uzlaşma (takas) riskini ortadan kaldıracabileceği ve ödemeler için kamuya açık bir altyapı sağlayarak ödeme maliyetlerinin azaltılmasına yardımcı olabileceği diğer artı noktaları olarak dile getirilmektedir. Buna karşılık finansal aracılığın ortadan kaldırılması, mevduat sahiplerinin banka mevduatlarından CBDC'lere yönelebilmesi nedeniyle ticari bankaların mevduatlardan görece mahrum kalmasına yol açabileceğinden, bunun da bankaların kredi aracılığındaki rolünü karmaşıktırabileceğinden söz edilmektedir. Ayrıca, banka kreditorlerinin (mudilerin) risksiz CBDC'lere yönelmesi finansal istikrar riskleri doğurabileceğine ve finansal araçların olmadığı bir ortamda finansal krizlerin şiddetinin daha da artabileceğine dikkat çekilmektedir. İlave olarak CBDC'ler kullanıcıların arkasında dijital bir ayak izi bıraktığı anlamına geleceğinden veri yönetimi ve gizlilikle ilgili birtakım çekinceleri ve sorunları da gündeme taşıyabilecektir (FSI Connect, 2023).

Para ve finansın geleceğine dair üçüncü ciddi perspektifin ise mevcut finansal kuruluşların kendi doğal ve içsel dijital dönüşümünün bir eseri olarak özellikle mobil finansal uygulamaların (FinApp) sunduğu yeni imkânlar olduğu düşünülmektedir. 21. yüzyıla birlikte geleneksel banka şubeleri gibi yüz yüze finansal ilişkiler azalmış, alternatif dağıtım kanalları denilen telefon çağrı merkezleri ve internet sayfaları popülerleşmiştir (Tiryaki, 2018,s. 59-74). Cep telefonu teknolojisinin gelişmesi ve bilhassa 2020'de bütün dünyayı etkileyen salgın ile finansal sistemdeki alternatif dağıtım kanalları içinde zaten güçlenen dijitalleşme eğilimi küresel boyutta bir hayli hızlanmıştır. Bu durumun somut göstergelerinden birini Türk Bankacılık Sektörünün verilerinden izlemek mümkündür. Grafik 1'de, geleneksel bankacılığın en klasik göstergelerinden olan bankalarda çalışan sayısı ile bankaların ülke sathındaki şube birimlerinin son sekiz yıldaki seyri net biçimde gözlemlenmektedir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Bankacılık sektöründe **Grafik 1**'de görülen uzun dönemli çalışan ve şube sayısındaki bariz eğilim, yaşadığımız dönemde dijitalleşmenin ne kadar güçlü olduğuna bir karine olarak görülebilir. Aslında Türk Bankacılık Sektöründe dijitalleşme eğiliminin gücü Grafik 2'de yer alan dijital müşteri sayısı seyri ile çok daha net bir şekilde görülmektedir. Grafik 2'de dört eğri yer almakta olup internet bankacılığını ve mobil bankacılığı en az bir kez kullananlar toplam müşteri sayısına dâhil edilirken son üç ayda en az bir kez kullananlar aktif müşteri sayılmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği, farklı bankalarda hesapları olanları ayırtıramadığından bu verilerde farklı bankalarda hesabı olan müşterilerin mükerrer sayılması muhtemeldir. Ancak buradaki esas mevzunun doğrudan müşteri sayılarının kendisinden ziyade eğilim olduğu düşünülmektedir. Özellikle aktif internet bankacılığı kullananların eğilimi sabit bir seyir izlerken mobil bankacılık kullananların çok kuvvetli bir artış eğilimi sergilemesi, Türkiye'de cep telefonlarındaki bankacılık uygulamalarının ne denli hızlı popülerleştiği açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla daha 21. yüzyılın başında geleneksel bankacılık usullerine karşı alternatif bir dağıtım kanalı olarak sunulan internet bankacılığının bile, Türkiye özelinde, geldiğimiz aşamada mobil finansal (bankacılık) uygulamaları karşısında kısmen demode olduğu sonucuna ulaşmak abartılı olmayacaktır.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Sonuçta, mobil bankacılık ve diğer finansal uygulamaların gelecekte para ve finansın dönüşümünde çok önemli bir rol oynayacağı söylenebilecektir. Elbette burada kast edilenin sadece bankaların mobil bankacılık uygulamaları olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Şu an, özellikle Türkiye özelinde bankaların finansal sistemdeki ağırlığı ve bilgi teknolojilerini kullanma konusundaki deneyim ve olanakları, “FinTech” denilen klasik bankacılık dışı diğer yeni tür finansal hizmet sağlayıcılarının finansal uygulamalarının rekabet etmesini zorlaştırabilmektedir. Fakat dünyada ve belki Türkiye’de finansal tüketicilere ve müşterilere daha iyi ve kolay finansal hizmet olanağı sunabilecek başka uygulamaların da Grafik 2’deki eğilime benzer bir tercihi ortaya çıkarması mümkün görülebilir. Bu, bütünüyle sunulan finansal uygulamaların içeriği, teknolojisi ve kullanım özellikleriyle ilgili olacaktır. İnternet bankacılığının bile bu kadar hızlı popüleritesini kaybettiği bir ortamda, mevcut mobil bankacılık uygulamalarının da aynı şekilde insanlar için cazibesini bu haliyle sürekli koruması mümkün olmayabilir. Neticede bilgi ve iletişim teknolojisinin mütemediyen değiştiği koşullarda finansal hizmet ve uygulamaların bundan istisna olması pek olası değildir. Burada para ve finansın dönüşümü bağlamında bizim analizimiz yönünden mühim olan geçmiş parasal ve

finansal tecrübelerden çıkarsadığımız temel noktalardan ve eşiklerden hareketle nasıl bir geleceğin bizi bekleyebileceğine dair değerlendirmelerdir.

Para ve finansın değişen yönleri olarak teknolojik, kurumsal ve düzenleyici çerçeveye, değişmeyen yüzleri olarak da kamu gücüne dayanmasına, satın alma gücünü temsil etmesine ve az sayıdaki kişi üzerinde yoğunlaşmasına değinilmişti. Bu bağlamda paranın güvene, hesabi (kaydi) paraya, sanal (soyut) şifrelere ve çevrimiçi (bağlantısal) dayalı dört önemli eşiğin belirlediği bir gelişim sürecine tabi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla para ve finansın geleceği bakımından mevcut üç ciddi perspektif olarak gördüğümüz kripto varlıklar, merkez bankası dijital paraları ve finansal uygulamalar (FinApp) arasında daha doğal ve içeriden bir gelişim arz eden mobil finansal uygulamaların daha fazla öne çıktığı düşünülmektedir. Örneğin, Türk Bankacılık Sisteminin 2015 yılından bu yana dijital bankacılık ve geleneksel bankacılık kanallarına ilişkin eğilimine bakıldığında da para ve finansın gelişiminde mobil uygulamaların somut ve başat etkisi hemen dikkatleri çekmektedir. Zira finansal uygulamaların, kamu gücüne dayalı itibari para birimini hesap birimi olarak kullanması, geleneksel finansal kuruluşların sağladığı güven ortamında faaliyet göstermesi, sunduğu teknolojik kolaylıklar ve hız, yüksek tutarlı finansal varlıklara dahi kolay ve hızlı erişimi ve transferi olanaklı kılması ve her türlü çevrimiçi (bağlantısal) olanağı sağlayabilmesi gibi özellikleri düşünüldüğünde, para ve finansın geleceği açısından finansal uygulamalar (FinApp) bir hayli güçlü bir alternatif olarak kendini göstermektedir. Ayrıca sosyal medya türü küresel ölçekte yaygın platformların (BigTech gibi) sağladığı büyük veriye erişim ve yapay zekâ kullanım olanaklarından daha fazla yararlanma ve hatta onlarla işbirliği yapma imkânını haiz mobil finansal uygulamaları, geleceğin para ve finans dünyasında daha etkin ve belirleyici görmek fazla şaşırtıcı olmayacaktır.

Son dönemde küresel gelişmeler de finansal uygulamaların hâkim durumunu teyit etmektedir. Günümüzde bilhassa “Mobil Cüzdan”ların (bir tür finansal uygulama) büyük bankalar ile “Big Tech” denilen devasa teknoloji şirketleri arasındaki en önemli mücadele ve rekabet alanı olduğu vurgulanmaktadır. Bu şirketlerden Apple’ın mobil cüzdan kullanımına ilişkin resmi istatistikleri yayınlamadığı ancak sadece ABD’deki perakendecilerin %90’ının artık bu ödeme uygulamasını kabul ettiği söylenmektedir. Yine Apple Pay kullanıcılarının sayısı beş yıl önce 60 milyon iken şu anda 500 milyonun üzerine çıktığı, bu durumun bankaları tedirgin ettiği belirtilmektedir. Mesela Mart 2023’te Apple’ın banka finansmanı kullanmak yerine kendi kaynaklarıyla finanse edeceğini söylediği yeni bir “Şimdi Al Sonra Öde” (Apple Pay Later) ürünü duyurduğu ifade edilmektedir. Bu ve buna benzer gelişmelerin bankaları da teknoloji ve “FinTech” konusuna daha fazla odaklanmaya teşvik ettiği, hatta ABD’de bazı öncü ve büyük bankaların kendi aralarında ve “FinTech”lerle işbirliğine yönelik yeni ve ciddi çalışmalar yürüttüğü iddia edilmektedir (Gandel, 2023).

Büyük teknoloji şirketlerinin finansal hizmetlerdeki faaliyetleri hızla genişlemektedir. Hatta bazı ülkelerde “Big Tech”lerin finansal sistemde hâlihazırda sistemik bir öneminden dahi bahsedilmektedir. Ancak bu durumun ciddi fırsatları ve zorlukları birlikte getirdiği de dile getirilmektedir. Böylesi büyük ağlara, geleneksel olmayan verilere ve makine öğrenimine dayalı bir sistem, başta krediye erişim gibi finansal hizmetlere ulaşmayı ve katılımı artırabilecektir. Daha kaliteli, çok ve sağlam veriye erişim finansal işlemlerde teminat ihtiyacını azaltarak işlemlerin hızını ve kolaylığını olumlu etkileyebilecektir. Buna karşılık bu tür devasa teknoloji şirketlerinin iş modelleri, güçlü pazar hâkimiyetine, ciddi fiyat farklılıklarına, algoritmik (sistemsel) ayrımcılığa ve özel verilerin gizliliği sorunlarına yol açmak türünden yeni riskler ortaya çıkarabilecektir. “Big Tech”lerin finansal hizmetler alanındaki yükselişi, finansal istikrar, rekabet ve özel verilerin güvenliği gibi konularda düzenleme ve denetim çerçevesi bakımından yeni, tutarlı ve karmaşık bir dengeyi gündeme getirmektedir. Bu durum, başta merkez bankaları ve bankacılık düzenleme otoriteleri olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet ve bilgi güvenliği gibi kurumlar arasında daha fazla eşgüdümün gerekliliğini ima etmektedir (Doerr ve diğerleri, 2023 s. 30-31).

Sonuç

Kamu gücüne dayanması, satın alma gücünü temsil etmesi ve az sayıdaki kişi üzerinde yoğunlaşması para ve finansın, tarihsel tecrübeye ve teorik araştırmalara dayalı bir bakış açısıyla değişmeyen yönleri olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık teknolojik, kurumsal ve düzenleyici çerçeveleri de para ve finansın sürekli değişen ve dönüşen yanları olarak görülebilir. Para ve finansın değişen ve değişmeyen yönlerini dikkate aldığımızda, paranın güvene, hesabi (kaydi) paraya, sanal (soyut) şifrelere ve çevrimiçine (bağlantısal) dayalı dört önemli eşiğin belirlediği bir evrimsel gelişim sürecine tabi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Haliyle paranın geleceği bakımından da bu dört önemli eşiğin belirleyici olabileceği ileri sürülebilir. Para ve finansın geleceği açısından hâlihazırda üç ciddi perspektif gündemdedir. Bunlar, blokzincir teknolojisiyle popüler hâle gelen kripto varlıklar, kripto para tartışmalarının tetiklediği merkez bankası dijital paraları ve kendi doğal seyrinde gelişen finansal teknoloji gelişmelerinin ve yeni tip finansal kuruluşların ("FinTech" gibi) hızlandırdığı mobil finansal uygulamalar (FinApp) ve çözümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç alternatif arasında daha içeriden ve kendi doğal mecrasında bir gelişim arz eden mobil finansal uygulamaların para ve finansın geleceğini şekillendirme hususunda daha fazla öne çıktığı düşünülmektedir. Mesela, Türk Bankacılık Sisteminin 2015 yılından bu yana dijital bankacılık ve geleneksel bankacılık kanallarına ilişkin eğilimine baktığımızda da para ve finansın gelişiminde mobil uygulamaların somut ve başat etkisi hemen fark edilmektedir. Mobil finansal uygulamaların, kamu gücüne dayalı itibari para birimini hesap birimi olarak kullanması, geleneksel finansal kuruluşların sağladığı güven ortamında faaliyet göstermesi, sunduğu teknolojik kolaylıklar ve hız, yüksek tutarlı finansal varlıklara dahi kolay ve hızlı erişimi ve transferi olanaklı kılması ve her türlü çevrimiçi (bağlantısal) olanağı sağlayabilmesi gibi özellikleri düşünüldüğünde, para ve finansın geleceği açısından finansal uygulamalar (FinApp) bir hayli güçlü bir alternatif olarak kendini göstermektedir.

Yalnız buradaki finansal uygulamalar sadece mobil bankacılık uygulamaları olarak düşünülmemeli, finansal olarak bütün ihtiyaçlara çözüm sunabilecek cazip uygulamalar olarak dikkate alınmalıdır. Örneğin bankacılık dışı yeni bir finansal kuruluş (ödeme şirketi gibi bir "FinTech" misal) geliştirdiği yepyeni ve büyük kolaylık sunan bir mobil uygulamasıyla bir anda popüler bir finansal aracı haline gelebilir. İlave olarak sosyal medya gibi küresel ölçekte yaygın platformların sağladığı büyük veriye erişim ve yapay zekâ kullanım olanaklarından daha fazla yararlanma ve hatta onlarla işbirliği yapma imkânını haiz farklı mobil finansal uygulamalar (mesela "BigTech"ler), geleceğin para ve finans dünyasında daha da etkin bir rol oynayabilir. Bu nedenle bankacılık düzenleme ve denetim otoritesi gibi ilgili ve görevli kamu kurumlarının da bütün bu finansal ve teknolojik yenilikleri ve gelişmeleri dikkate alarak hem kurumsal hem de personel olarak gerekli teknik ve donanım hazırlıkları büyük önemi haizdir. Bir anlamda "BigTech"lerin (Büyük Teknoloji Şirketleri), "FinTech"lerin (Finansal Teknoloji Kuruluşları) ve bankalar gibi geleneksel finansal kuruluşların "FinApp"larının (Mobil Finansal Uygulamalar) finansal işlemlerde egemen olduğu bir dünyada, kamu denetim kurumlarının da "SupTech"lerle (Denetim Teknoloji Uygulamaları) ve "RegTech"lerle (Düzenleme Teknoloji Uygulamaları) finansal sistemin sağlamlığını ve etkinliğini kontrol etmesi gündeme gelebilecektir (Çetin ve Tiryaki, 2023, s. 159-188). Bu noktada denetim kavramına ilişkin ayrımların da önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Genelde tümüne denetim deniyor ama denetimin içsel ve dışsal olarak iki önemli yönü vardır. "Controlling" (Kontrol), "Monitoring" (İzleme) ve "Inspecting" (Teftiş) içsel denetim unsurları olarak kurumsal olarak veri bütünlüğünün önemli saç ayaklarıyken "Auditing" (Dış Denetim) ve "Supervising" (Gözetim, Murakabe) de dışsal denetim olarak denetimin bağımsızlığı ve etkinliği bakımından önemli tutarlılık unsurlarıdır. Aslında bütün bu denetim unsurlarının "Examining" (İnceleme) başlığı altında toplanması da mümkündür. Neticede tüm bu içsel ve dışsal denetim unsurları verilerin toplanmasından analizine ve verilerden anlamlı sonuçlar üretilmesine kadar birbirlerine rakip olarak görülmemeli, birbirlerini bütünleyen hassas faktörler olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

- Ammous, S. (2022). *Bitcoin Standardı, Merkez Bankacılığına Ademimerkeziyetçi Alternatif* (E. Serbest, Çev.), Temmuz 2022, İstanbul: Liberus Kitap.
- Barth, J.R., Caprio, G. Jr., Levine, R. (2006). *Rethinking Bank Regulation Till Angels Govern*, 2006, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- BIS, CPMI (2021). *Innovation Hub, IMF ve Dünya Bankası, Press Release, Central Bank Digital Currencies For Cross-Border Payments*, 09.07.2021, 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/publ/othp38.htm>. adresinden erişildi.
- BIS, Innovation Hub (2023). *Lessons Learnt On CBDCs, Report Submitted To The G20 Finance Ministers and Central Bank Governors*, 11.07.2023, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/publ/othp73.htm>. adresinden erişildi.
- BIS, (2020). *Press Release, Central Banks and BIS Publish First Central Bank Digital Currency (CBDC) Report Laying Out Key Requirements*, 09.10.2020, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/press/p201009.htm>. adresinden erişildi.
- Committee on Payments and Market Infrastructures (CPMI), BIS (2015). *Digital Currencies*, CPMI Report, November 2015, Basel, Switzerland.
- Committee on Payments and Market Infrastructures (CPMI) BIS (2015). *Press Release, CPMI Report On Digital Currencies*, 23.11.2015, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/press/p151123.htm>. adresinden erişildi.
- Çetin, A., Tiryaki, G. (2023). *Bankacılık Sektörünün Denetiminde Kurumsal Yapı ve Uygulamalar, Kamu Yönetiminde Denetim: Temel Paradigmalar, Değişim ve Yeni Yönelişler* (M. Önder, H. Ö. Köse, Ed.), 159-188, 2023, Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.
- Doerr, S., Frost, J., Gambacorta, L., Shreeti, V. (2023), *Big Techs in Finance, BIS Working Papers*, No WP1129, Monetary and Economic Department, Bank For International Settlements, October 2023, Basel, Switzerland.
- Duley, C., Gambacorta, L., Garratt, R., Wilkens, P. K. (2023). *The Oracle Problem and the Future of DeFi*, BIS Bulletin No 76, 07.09.2023, 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/publ/bisbull76.pdf>. adresinden erişildi.
- Eagleton, C., Williams, J. (2013). *Paranın Tarihi* (F. Kâhya, Çev.), Eylül 2013, İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ferguson, N. (2011). *Paranın Yükselişi, Dünyanın Finansal Tarihi* (B. Pala, Çev.), Ekim 2011, 3436, İstanbul: Yapı Kredi.
- Financial Stability Institute (FSI Connect) (2023). *Central Bank Digital Currencies, Executive Summary*, 31.08.2023, 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.bis.org/fsi/fsisummaries/cbdc.htm>. adresinden erişildi.
- Gandel, S. (2023). *Rivals Unite To Take On Big Tech In Dijital Wallet Wars*, FT Special Report, The Future of Banking, 18 September 2023, London: Financial Times.
- Goodhart, C.A.E., Tsomocos, D.P. (2007). *Analysis of Financial Stability*, FMG Special Papers, 173, 2007.
- Karacan, A.İ., Karacan, E. E. (2021), *Kripto Varlıklar*, Ocak 2021, İstanbul: Scala.
- Keynes, J. M. (2012). *Para Üzerine Bir İnceleme* (C. Gerçek, Çev.), Aralık 2012, İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mayer, M. (1997). *Yeni Kuşak Bankacılık* (Z. Dicleli, Çev.), Eylül 1997, İstanbul: Yaşarbank.
- Milanovic, B. (2018). *Küresel Eşitsizlik, Küreselleşme Çağı için Yeni Bir Yaklaşım* (M. Uzbay, M. Pirili, Çev.), 1. Basım, Ağustos 2018, 293, Ankara: Efil.
- Minsky, H. P. (2013). *İstikrarsız Bir Ekonominin İstikrarı* (O. Esen, Çev.), Aralık 2013, Ankara: Efil.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital* (H. Koçak, Çev.), Ekim 2014, İstanbul: T. İş Bankası

Kültür Yayınları.

- Saez, E., Zucman, G. (2014). *Wealth Inequality in the United States Since 1913: Evidence From Capitalized Income Data*, NBER Working Paper No. 20625, October 2014.
- Spong, K. (2000). *Banking Regulation: Its Purpose, Implementation on Effects*, 5, Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Tapscott, D., Tapscott, A. (2022), *Blokzincir Devrimi* (A. Tekin, Çev.), İstanbul: Scala.
- Tcherneva, P. R. (2005). *The Nature, Origins and Role of Money: Broad and Specific Propositions and Their Implications for Policy*, The Center For Full Employment and Price Stability, University of Missouri-Kansas City, 46.
- Tiryaki, G. (2010). *Bankacılık Sektöründe -Basel Sermaye Uzlaşları- Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu Gerçekten Yeterli Midir? Kaldıraç Oranı'na ve Daha Güçlü Bir Bankacılık Düzenleme Çerçevesine İlişkin Değerlendirmeler*, Vergi Dünyası Dergisi, 347.
- Tiryaki, G. (2016). *Para Finansın Dönüşümü*, 237, Ankara: Efil.
- Tiryaki, G. (2015). *Türkiye’de Mevduatın Bir Finansal Servet Sahipliği Göstergesi Olarak Kullanılması ve Ekonomik Büyüme ile İlişkisi*, Sayıştay Dergisi, (97), 31-54.
- Tiryaki, G. (2018). *Para ve Finansın Bir Başka Dönüşümü: ‘Blockchain’ mi, ‘Fintech’ mi, ‘FinApp’ mi?*, İktisat ve Toplum Dergisi, 93, 59-74.
- Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Tiryaki, G. (2023a). *Para ve Finansın Geleceği*, Nasıl Bir Ekonomi, 30.05.2023, 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/para-ve-finansin-gelecegi/696172> adresinden erişildi.
- Tiryaki, G. (2023b). *Altından Kriptoya, Geçmişten Geleceğe Para*, II. Uluslararası Çevre, Enerji ve Ekonomi Kongresi, 26-28 Ekim 2023, Giresun - Türkiye, Bildiri Özetleri.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2023). *Banka ve Sektör Bilgileri*, 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> adresinden erişildi.
- Wheatherford, J. (2019). *Para, Deniz Kabuğundan Sanal Paraya* (İ. Korkmaz, Çev.), 189, İstanbul: Mayakitap.
- Wray, L.R. (2014). *From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy*, Levy Economics Institute of Bard College, 792.

Dipnotlar

¹ Finansa, “Kurumsal Para” da denebileceğini düşünüyorum çünkü finans finansal aracılıktan daha fazlasıdır.

İklim Risklerinin Yönetimi ve Sürdürülebilir Finansman Çerçevesi: COP 28 Toplantıları Ana Başlıkları, Dünya’da ve Türkiye’de Son Gelişmeler

Pelin Ataman Erdönmez*

Öz

Dünya benzeri görülmemiş bir iklim kriziyle karşı karşıyadır ve bunun çevre ve ekonomiler üzerindeki etkisi bilinmektedir. İklim değişikliğinin beraberinde getirdiği olumsuz koşullar giderek daha belirgin hale geldikçe, finans sektörü iklim risklerini karar alma süreçlerine dahil etme ihtiyacının farkına varmaya başladı. Bu da sürdürülebilir yatırımları teşvik etmeyi amaçlayan, hızla büyüyen bir alan olan yeşil finansın ortaya çıkmasına yol açtı. Çalışmada, iklim risklerinin yönetimi, iklim risklerinin sürdürülebilir/ yeşil finans üzerindeki etkisi ve sürdürülebilir finans çerçevesi açısından bankacılık sektörüne ilişkin olarak Dünya’da ve Türkiye’de son gelişmeler, düzenlemeler, eğilimler ile COP 28 sonuçları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Risklerinin Yönetimi, Sürdürülebilirlik, Bankacılık Sektörü, Sürdürülebilir Finans, COP 28.

JEL Sınıflandırması: G20, G.21, G.29, Q50, Q54, Q56, Q.59.

Climate Risk Management and Sustainable Financing Framework: Latest Trends in the World and Türkiye

Abstract

The world is facing an unprecedented climate crisis and its impact on the environment and economies is known. As the adverse conditions brought about by climate change become increasingly evident, the financial sector has become aware of the need to include climate risks in decision-making processes. This has led to the emergence of green finance, a rapidly growing field that aims to promote sustainable investments. In the study, the latest regulations, trends and results of international meetings such as COP 28 and Davos in the world and in Türkiye regarding the banking sector in terms of management of climate risks, The Impact of Climate Risks on Sustainable/Green Finance and sustainable finance framework are discussed.

Keywords: Management of Climate Risk, Sustainability, Banking Sector, Sustainable Finance, COP 28.

JEL Classification: G20, G.21, G.29, Q50, Q54, Q56, Q.59.

* Türkiye Bankalar Birliği, Sürdürülebilir ve Özel Projeler Direktörü. <https://orcid.org/0009-0002-1886-3093>.

I. Giriş

Dünya benzeri görülmemiş bir iklim kriziyle karşı karşıyadır ve bunun çevre ve ekonomiler üzerindeki etkisi bilinmektedir. İklim değişikliğinin beraberinde getirdiği olumsuz koşullar giderek daha belirgin hale geldikçe, finans sektörü iklim risklerini karar alma süreçlerine dahil etme ihtiyacının farkına varmaya başladı. Bu da sürdürülebilir yatırımları teşvik etmeyi amaçlayan, hızla büyüyen bir alan olan iklim finansmanın ortaya çıkmasına yol açtı.

İklim riskleri, iklim değişikliğiyle ilgili olaylar ve geçişlerden kaynaklanan potansiyel mali sonuçları ifade eder. Bu riskler, fiziksel riskler, geçiş riskleri ve sorumluluk riskleri dahil olmak üzere çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. **Fiziksel riskler**, ani ve beklenmedik hava olaylarının nedne olduğu, sel fırtına dolu orman yangınları olarak görülen akut ve zamanla artarak etkisinin geri dönülemez olduğu deniz seviyesinin yükselmesi gibi kronik riskleri içerir. **Geçiş riskleri**, politika değişiklikleri, teknolojik gelişmeler ve pazar değişimleri de dahil olmak üzere düşük karbonlu bir ekonomiye geçişten kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu riskler içinde iklim değişikliği ile mücadele etmeyen veya yeterince ele almayan kuruluşların kamuoyu veya yasal otoriteler tarafından uygulanacak yaptırımların şirketin kurumsal kimliği ve değerlemesi üzerinde yaratacağı itibar riski denebilir.

İklim değişikliğiyle mücadelenin aciliyeti, sürdürülebilir ve çevre dostu yatırımlara olan talebin artmasına neden oluyor. İklim finansmanı oluşturan Yeşil ve Sürdürülebilir sermaye piyasası araçlarıolumlu çevresel etkileri olan projelere yönlendirerek düşük karbonlu ekonomiye geçişi kolaylaştırmada önemli bir rol oynuyor. Yeşil tahviller, yeşil krediler ve sürdürülebilir yatırım fonları dahil olmak üzere bir dizi finansal ürünü kapsamaktadır. Bu araçlar, yatırımcıların iklim dostu girişimleri desteklemelerine ve finansal getiri elde etmelerine olanak tanıyor.

İklim değişikliğinin hızlanması bekleniyor ve artık tüm ekonomik sektörleri etkilediği için yalnızca çevresel bir tehdit olarak değerlendirilmiyor. Ayrıca iklim bağlantılı riskler finans sektörü için fiziksel ve geçiş risklerine neden oluyor. Olumsuz etkileri azaltmak için merkez bankaları, denetleyiciler ve politika yapıcılar çeşitli sürdürülebilir ve yeşil bankacılık girişimlerini üstlenmeye başladılar. Buna paralel olarak hem özel hem de kamu finans kuruluşları, bireysel ve toplu olarak, ufuktaki sorunları özellikle risk yönetimi perspektifinden ele almaya çalışıyor. Özellikle özel sektör bankaları iş fırsatlarını yakalamak için iklim stratejileri geliştirmiş ve yukarıda belirtilen çeşitli sürdürülebilir ve yeşil finansal araçları devreye sokmuştur.

Bu çalışmanın giriş bölümünü izleyen ikinci bölümünde sürdürülebilir finansman çerçevesi ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde iklim risklerinin sürdürülebilir/ sürdürülebilir finans üzerindeki etkisi, dördüncü bölümde ise son dönem ulusal ve uluslararası düzenlemeler/toplantı çıktılarına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Son bölümde çalışmanın kısa değerlendirilmesi yapılmaktadır.

II. Sürdürülebilir Finansman Çerçevesi

Bütün dünyada çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) yatırımlarının ana akıma dönüştüğü gözlemlenmekte, bu süreçte söz konusu ESG yatırımları ile sera gazı emisyonu, çevre kirliliği gibi hususların çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesini teminen güçlü bir 'yeşil finans' ve düşük karbonlu bir ekonomi modelinin geliştirilmesi öncelikli hedefler olarak belirlenmektedir.

Beklenen pazar büyüklüğü 2032 yılına kadar 30,9 trilyon ABD dolarıdır. Gelişmekte olan piyasalarda ESG borç ihracı güçlü kalmaya devam etmesi beklenmektedir¹.

Küresel sürdürülebilir finans ürünü ihracı 2023 yılının ilk yarısında 717 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu hacim bir önceki yılın aynı dönemine göre %7'lik bir düşüş kaydetmiş olsa da, 2022 yılının ikinci yarısından daha yüksektir ve 2023 yılının tamamında 2022 yılının hacmini aşma potansiyeline sahiptir².

Bilindiği üzere, 2030 yılına kadar Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SDG'ler) ulaşmak için önemli miktarda yatırım gerekmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), gelişmekte olan ülkelerde SDG'lere ulaşmak için 2,5 trilyon ABD doları tutarında finansman ihtiyacı olacağını tahmin etmektedir. Şekil 1'de görüleceği üzere COVID-19'un bir sonucu olarak öngörülen ek 1,7 trilyon ABD doları açıkla küresel finansın yalnızca yüzde 1,1'ini SDG'lerle uyumlu hale getirmek potansiyel olarak bu boşluğu doldurabilir³.

Grafik 1: Finansman SKH (Trilyon ABD Doları)

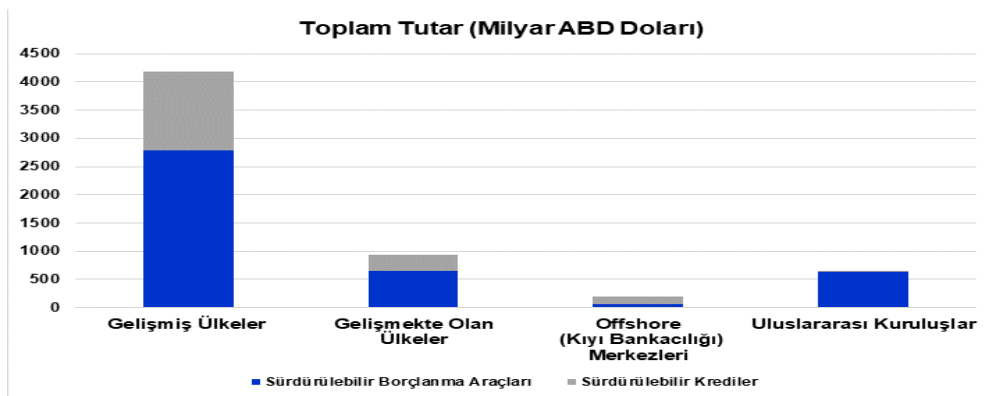

Kaynak: OECD

Finansman ihtiyacının büyüklüğü kadar bu konudaki fırsatlar da önemli bulunmaktadır. IFC, yeşil ve iklimle ilgili sektörlerde yatırım fırsatlarının 23 trilyon ABD dolarının üzerinde olduğunu tahmin ediyor ve Paris Anlaşması ile uyumlu ulusal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olabilecek ve düşük karbon ekonomisine küresel geçişi hızlandırabilecek faaliyetlerdir.

İklim değişikliği ile mücadelede gerekli olan kaynakların sadece kamu kaynaklarından finanse edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu sermayenin çoğunun bankalar, kurumsal yatırımcılar ve sermaye piyasaları dahil olmak üzere özel sektörden gelmesi öngörülmektedir. Özellikle bankalar, yeşil finans ve yeşil geçişin ve ekonomik faydalarının sürdürülmesi için yeşil finans araçlarının geliştirilmesinde ana aktörlerdir.

Grafik 2: Sürdürülebilir Borçlanma Araçları ve Sürdürülebilir Krediler

Kaynak: IIF

Global yüksek faiz oranları nedeniyle sıkılaştıran fonlama koşulları ve daha yavaş ekonomik büyümeye rağmen, ESG etiketli borç evreni 2023 yılında yaklaşık %25 oranında genişleyerek 6 trilyon dolara yaklaştı. Ancak yılın tamamında pazar büyümesinde 2021-22'deki ortalama %60'tan önemli bir yavaşlama görüldü. İvmedeki düşüş özellikle ABD, Çin ve ESG pazarının uluslar üstü segmentlerinde belirgindi. Tam tersine, gelişmekte olan piyasalar büyük ölçüde Hindistan, Türkiye ve Endonezya gibi (Çin hariç) 2023'te güçlü bir büyüme görmeye devam etti. İhraç hacimlerine bakıldığında, borçlular ESG borç piyasalarında 2023'te yaklaşık 1,2 trilyon dolar topladı; bu, 2020'den bu yana en yavaş artış oldu (IIF, 2024, s.1).

III. İklim Risklerinin Sürdürülebilir/ Yeşil Finans Üzerindeki Etkisi

Risk Değerlendirmesi ve Yönetimi: İklim riski analizinin finansal karar alma süreçlerine entegre edilmesi, yatırımcıların potansiyel riskleri ve fırsatları belirlemesine olanak tanır. Yatırımcılar, iklim değişikliğinin sektörler ve bireysel anlamda şirketler üzerindeki etkisini anlayarak bilinçli kararlar alabilirler. Bu yaklaşım, sermayenin iklime dayanıklı varlıklara ve düşük karbonlu bir gelecekte gelişmek için iyi konumlanmış işletmelere tahsis edilmesine yardımcı oluyor. Ek olarak, iklim risklerini risk yönetimine dahil etmek, finansal kuruluşların potansiyel kırılganlıklarının değerlendirmesine ve azaltmasına yardımcı olur.

Yatırımcı Güveni ve Uzun Vadeli Getiriler: İklim riskleri yatırımcı güveni üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. İklim değişikliği konusundaki farkındalık arttıkça, yatırımcılar iklimle ilgili riskler ve azaltma stratejileri konusunda şirketlerden giderek daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik talep ediyor. Şirketler iklim risklerini ele alarak güvenilirliklerini artırabilir ve sorumlu ve ileri görüşlü yatırımcıları çekebilirler. Ayrıca, sürdürülebilir yatırımlar uzun vadede geleneksel yatırımlardan daha iyi performans gösterme eğiliminde olduğundan, yeşil finans fırsatlarına yatırım yapmak uzun vadeli finansal getiriler sağlayabilir.

Yenilik ve Pazar Geliştirme: İklim risklerinin finansal karar alma sürecine entegrasyonu, yenilikçiliği ve pazar gelişimini teşvik eder. Yatırımcılar iklime dayanıklı varlıklar ve işletmeler ararken, sürdürülebilirliği teşvik eden yeni teknolojilerin, ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi için fırsatlar yaratılıyor. Sürdürülebilir / Yeşil finans aynı zamanda kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğini teşvik ederek sürdürülebilir altyapı projelerinin ve temiz enerji girişimlerinin büyümesini teşvik ediyor.

Mevzuata Uygunluk: Dünyadaki düzenleyiciler, iklim risklerini ele almanın önemini giderek daha fazla kabul etmektedirler. Hükümetler ve düzenleyici kurumlar, finansal kurumların iklimle ilgili riskleri değerlendirmesini ve açıklamasını gerektiren politikalar ve standartlar getiriyorlar. Bu düzenlemelere uyum, mali cezalardan ve itibar kaybından kaçınmak için çok önemlidir. Bu nedenle finansal kurumların piyasadaki konumlarını korumak için uygulamalarını gelişen iklim riski düzenlemeleriyle uyumlu hale getirmeleri gerekiyor.

İklim riskleri, küresel ekonomi ve finansal piyasaların istikrarı açısından önemli zorluklar yaratmaktadır. Ancak aynı zamanda sürdürülebilir yatırımlar ve yeşil finansmanın gelişimi için fırsatlar da sunuyorlar. Yatırımcılar, iklim riski analizini finansal karar alma süreçlerine entegre ederek riskleri belirleyebilir, risk yönetimini geliştirebilir ve iklime dayanıklı varlıkları destekleyebilir. Sürdürülebilir / Yeşil finans, sermayeyi sürdürülebilir projelere yönlendirmede ve yeniliği teşvik etmede çok önemli bir rol oynuyor. Dünya iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmeye çalışırken, iklim risklerinin yeşil finansa entegrasyonu finans sektörünün geleceğini şekillendirmeye devam edecek.

Daha iyi iklim riski yönetimine yönelik ticari zorunluluklar da artıyor. Bankaların sıklıkla yeşil referanslarına göre değerlendirildiği rekabetçi bir ortamda, sürdürülebilir finans teklifleri geliştirmek ve iklim faktörlerini sermaye tahsislerine, kredi onaylarına, portföy izleme ve raporlamaya dahil etmek mantıklıdır. Bazı bankalar halihazırda sürdürülebilir finansmanı artırarak, ve çevresel girişimler için yeni sermayeyi harekete geçirerek önemli stratejik kararlar aldı.

Bu artan katılım, iklim riski zamanlamasının bankaların risk profilleriyle yakından uyumlu olduğu gerçeğini yansıtıyor.

İklim riski hemen hemen her ticari bağlama sızarken, Bankacılık sektörü perspektifinden bakıldığında, riskleri yönetmek kadar, riskleri fırsata çevirebilmek de mümkündür. İklim değişikliği bankacılık sektörü için sadece risk değil fırsatlar da sunuyor. Bankalar iklim değişikliğine bağlı Yeşil Ajanda ya yatırım olanakları sağlarken diğer yandan bilançoları üzerindeki belirsizlikleri ortadan kaldıracak fırsata sahip olabiliyorlar. Genel olarak baktığımızda artık kararlı ve inançla hareket etmek bankalar için zorunluluk; dolayısıyla etkili iklim riski yönetimi önümüzdeki yıllarda temel bir beceri haline gelmesi doğal bir gelişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan Yeşil finans kavramının bankacılık sektöründe tam olarak yaygınlaşmasına kadar daha kat etmesi gereken uzun bir yol var. Bununla birlikte, yeşil bankacılığın farkındalığının artırılmasında hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya katılımın eş zamanlı olarak etkinleştirilmesi büyük bir ivme kazandı. Politika yapıcılar ve düzenleyiciler, ülkelerin iklim hedef ve hedeflerine ulaşmalarına büyük katkı sağlayabilecek finans sektörünü dönüştürmenin bir yolu olarak yeşil bankacılık politikası müdahalelerini benimsemenin önemini giderek daha fazla fark ediyor. Özellikle merkez bankalarının ve finansal düzenleyicilerin rolü, finans sektörünün dinamiklerini ve manzarasını değiştirme ve kontrol etme gücüne sahip olmaları nedeniyle çok önemlidir. Çoğu gelişmiş ülkenin bankalarının gönüllü davranış kurallarına güvendiği ve bilgilerin açıklanmasına odaklandığı, gelişmekte olan ülkelerin ise yeşil bankacılık faaliyetlerini teşvik etmek için daha düzenleyici yaklaşımlar kullanma eğiliminde olduğu göz önüne alındığında, gelecekteki. Politika araçlarının performansının ve etkinliğinin ölçüm kriterlerini tasarlamak ve geliştirmek de aynı derecede zor olacaktır.

Eş zamanlı olarak, daha fazla banka yeşil finansman bakımından istekli ve ekonomik değerlerini artırmak amacıyla yeşil finansal ürünler piyasaya sürmeye başladı. Yeşil finansal ürünler, bankaların birkaç önemli hedefi gerçekleştirmesine hizmet eder: bankalar hükümetin düzenlemelerine uyabilir, itibarını artırabilir ve ortaya çıkan iş fırsatlarını yakalayabilir. Ayrıca, stratejik açıdan bakıldığında, tüketici satın alma davranışının, yeşil finansal ürünlerin kullanımını en üst düzeye çıkarmaya teşvik ederek değiştirilmesi en çok arzu edilen durumdur. Bu nedenle bankaların, sağlam bir risk yönetimi sisteminin yanında, yeşil finansal ürünlerini yönetebilmek ve düzenlemelere uyum sağlayabilmek için paralel olarak sağlam çevresel ve sosyal koruma standartları geliştirmesi ve uygulaması gerekecektir.

IV.Son Dönem Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler/Toplantılar

Yeşil Varlık Oranı (YVO) hesaplaması için yöntem geliştirilmesi amacıyla, BDDK temsilcilerinin de yer aldığı özel olarak oluşturulan Yeşil Varlık Oranı Çalışma Grubu tarafından “Yeşil Varlık Oranı Oluşturulmasına İlişkin Rehberi” hazırlanmıştır.

Resmi Gazete'nin 4 Haziran 2022 tarihli ve 31856 sayılı nüshasında yayımlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 88'inci maddesinde yapılan değişiklik ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK-MDK), uluslararası standartlarla

uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartlarını belirlemeye ve yayımlamaya yetkili kılınmıştır.

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) tarafından 6 Haziran 2023 tarihinde yayınlanan UFRS S1 ve UFRS S2 Sürdürülebilirlik Açıklama Standartlarının ülkemizde de uygulanacağı açıklandı 2024'ün sonuna kadar kademeli bir geçiş öngörülmektedir. İlk etapta 300 firma kapsama alınacaktır.

KGK tarafından oluşturulan Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları 29 Aralık 2023 tarih ve 32414 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış, belirli işletmelerin 01/01/2024 tarihinden itibaren zorunlu sürdürülebilirlik raporlamasına tabi olacağı açıklanmıştır.

Karbon Düzenlemesi Mekanizması Yönetmeliği ve Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi 16 Mayıs 2023 tarihinde AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) uygulamasının ilk aşamasının Türk bankacılık sektörü üzerindeki potansiyel etkisi sınırlı gibi görünse de, SKDM ve benzeri uygulamalardan kaynaklanan etkilerin orta ve uzun vadede hızla ve önemli ölçüde artacağı anlaşılmaktadır (Mesutoğlu, B, BDDK, 2022, s.2-3).

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından AB taksonomisi esas alınarak hazırlanan Teknik Tarama Kriterleri'ne Yönelik Hazırlanan Taslak Metinlere ilişkin olarak üyelerimizle görüş süreçleri ve Bakanlık tarafından düzenlenen toplantılara katılımlar gerçekleştirilmektedir.

Yine İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından 2 Şubat 2024 tarihinde yayınlanmış olan 2024- 2028 yılı Strateji Planı⁴ doğrultusunda iklim finansmanının kapasitesinin artırılması planlanmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele ve uyum kapasitesinin artırılması kapsamında tedbirlerin alınması, politika ve stratejilerin belirlenmesi ile uygulanmasına yönelik ulusal ve uluslararası çalışmaların yürütülmesi hedeflenmektedir.

COP 28 Toplantılarında Öne Çıkan Başlıklar

Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Konferansı (COP 28) bu yıl 30 Kasım 2023-12 Aralık 2024 tarihlerinde Dubai'de düzenlenmiştir. Küresel ısınmanın azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele için stratejilerin belirlenmesi açısından büyük bir öneme sahip olan COP 28 toplantılarından öne çıkan başlıklar şöyledir:

- COP27 'de kurulan Kayıp ve Zarar Fonu'nu işler hale getirildi. Kayıp ve Zarar Fon'una Dünya Bankası tarafından başlangıçta ev sahipliği yapılmasına karar verildi. Bu kapsamda Almanya ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden 100 milyon dolar olmak üzere 700 milyon doların üzerinde taahhüt verildi. Bu fonun iklim değişikliği etkileri ile başa çıkan ülkelere tazmin edilmesi amaçlanıyor.
- Küresel Soğutma Taahhüdü doğrultusunda 66 ulusal hükümet, 2050'ye kadar küresel olarak 2022 seviyelerine göre tüm sektörlerde soğutma ile ilgili emisyonları en az %68 oranında azaltma konusunda iş birliği yapma taahhüdünde bulundu.
- 20'den fazla ülke tarafından Nükleer Enerjiyi Üç Katına Çıkarma Bildirgesi doğrultusunda 2050'ye kadar küresel nükleer enerji kapasitesini üç katına çıkarma hedefleniyor.
- Küresel Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Taahhüdü'ne imzacı ülkeler 2030 yılına kadar küresel yenilenebilir enerji kapasitesinin üç katına yıllık enerji verimliliği iyileştirme oranının iki katına çıkartılması taahhüdünde bulundu

- İlk kez iklim kriziyle mücadele için fosil yakıtlardan uzaklaşma çağrısı yapıldı. Yaklaşık olarak 200 ülke uzaklaşma konusunda anlaşmaya vardı.
- Enerji yetersizliği veya adil geçişe yönelik olmayan fosil yakıt sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılması
- Sıfır veya düşük karbonlu yakıtların kullanıldığı net sıfır emisyonlu enerji sistemlerine yönelik çabaların küresel hızlandırılması

öngörülüyor.

Türkiye Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı sekiz girişime katıldığını duyurmuştur.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 28. Taraflar Konferansı (COP 28) kapsamında Institute of International Finance (IIF) tarafından Türkiye Pavilyonunda 5 Aralık 2023 tarihinde Birliğimizin de katıldığı "Financing Climate Transition in Türkiye" başlıklı panel düzenlenmiştir.

Panelde özel sektör bankalarının ve yatırımcıların iklim risklerinin yönetilmesine ilişkin geçiş sürecine nasıl katkıda bulunabileceği, özellikle sıkı küresel finansman koşulları ve jeopolitik baskılar altında, uluslararası iklim sermayesinin ülkeye getirilmesinde kamu-özel sektör ortaklıklarının potansiyeli ele alınmıştır. Ayrıca, Panelde konuşmacılar tarafından, finansal kuruluşların geçiş planlarını uygulama, geçiş öncelikleri, ESG tahvilleri, krediler ve danışmanlık hizmetleri gibi ürün ve hizmetlere dahil etme, şeffaf açıklamalar sağlama ve AB Sınırdaki Karbon Mekanizması Düzenlemesi de dahil olmak üzere uygulama ve düzenlemeler konusundaki deneyimler paylaşılmıştır.

Bu çerçevede, Birliğimiz temsilcisi tarafından Türkiye Bankacılık Sektöründe sürdürülebilirlik ve iklim finansmanı konusundaki son gelişmeler ve geçiş sürecine katkı sağlayacak düzenlemeler, Sürdürülebilirlik Çalışma Grubu'nun son dönemde gerçekleştirdiği önemli temel faaliyetleri, hazırlanan yol haritası çalışmaları ile 2024 yılına ilişkin plan ve beklentiler hakkında bilgi verilmiştir

Dünya Ekonomik Forumu Yıllık Toplantısı

Dünya Ekonomik Forumu Yıllık Toplantısı 15-19 Ocak tarihlerinde İsviçre, Davos'ta yapılmıştır. 100'ün üzerinde hükümet, büyük uluslararası kuruluşlar, sivil toplum liderleri, uzmanlar ve medyayı bir araya getiren Yıllık Toplantıda dört tematik konu üzerine odaklanılmıştır:

- Güvenliğin ve işbirliğinin sağlanması
- yeni bir dönem için büyüme ve istihdam yaratmak
- ekonominin ve toplumun itici gücü olarak yapay zeka
- iklim, doğa ve enerji için uzun vadeli strateji

Davos'taki nihai hedef, 2050 yılına kadar karbon nötr tüketimi gerçekleştirmek ve aynı zamanda enerji, su ve gıdaya küresel erişim sağlamak olarak açıklanmıştır.

IV. Sonuç ve Değerlendirmeler

İş yaptığımız kurumların karar verme süreçlerinde sürdürülebilirlik ve ÇSY faktörlerini her zamankinden daha fazla ön planda tutmaları gerekiyor. Finansal hizmetler sektöründe bu, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm ve karbon ayak izinin azaltılması gibi yeşil girişimlere

yatırımın desteklenmesi anlamına gelir. Sürdürülebilir finansal ürünler ortaya çıkıyor ve müşterilerin paralarının banka kasasında faiz toplarken çevreye veya topluma zarar verecek şekilde kullanılmamasını sağlamalarına olanak tanıyor.

Bu süreçte, ülkelerin Sürdürülebilir/Yeşil Finans Strateji ve Eylem Planları'nın oluşturulması tüm dünyada ivme kazanmakta, gerek ülkeler gerekse uluslararası kurumlar bakımından bu konuda yürütülen çalışmalara her gün bir yenisi eklenmektedir. Uluslararası alanda gerçekleştirilen çalışmalar ülkemizde de benzer çalışmaları hızlandırmıştır.

BDDK tarafından Aralık 2021'de açıklanan ve bütüncül bir yaklaşımı sergileyen "Sürdürülebilir Bankacılık Stratejik Planı" ve SPK tarafından Şubat 2022'de yayınlanan "Yeşil Borçlanma Aracı, Sürdürülebilir Borçlanma Aracı, Yeşil Kira Sertifikası, Sürdürülebilir Kira Sertifikası Rehberi" iklim politikalarını odağa alan bir finansal sistemin tesisinde yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

Sürdürülebilir Yeşil Finans Stratejisi ve Eylem Planı temel olarak politika yapıcılarının yetkisi dahilindedir. Bu kapsamda atılacak ilk adımlardan biri Sürdürülebilir Yeşil Finans alanında yer alan kavramların daha somuta indirgenmesine ilişkin sınıflandırma sistemlerinin, diğer bir deyişle taksonomilerin oluşturulmasıyla başlamaktadır. Buna en iyi örnekler Fransa, Hollanda, Japonya, Almanya, Avrupa Birliği ve Çin tarafından gerçekleştirilen taksonomilerdir. Bu hususta OECD tarafından gerçekleştirilen son çalışmalardan biri başlangıç olarak özellikle bu adımın önemine işaret etmektedir.⁵

Bu kapsamda farklı ülkelerden iyi uygulama örnekleri çerçevesinde ve Türkiye'nin kendi koşulları da dikkate alınarak da Türkiye için aşağıda yer alan bazı önerilerde bulunmaktadır.

- Türkiye'nin Paris Anlaşması ve BM Kalkınma Hedefleriyle de uyumlu olmak üzere, kendi ekonomik gerçekliğine uygun bir Sürdürülebilir Finans Stratejisi ve Eylem Planı geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Geliştirilecek strateji ve eylem planının finansla hizmetler ve bankacılık sektörüyle birlikte geliştirilmesi ve teoriden ziyade uygulamaya yönelik etkin adımların atılması önemlidir. Uygulamaya yönelik adımlar finansal hizmetler ve bankacılık sektörünün ortaya koyacağı sürdürülebilir finans ürünleriyle doğru orantılı olduğu düşünülmektedir.
- Oluşturulacak Strateji ve Eylem Planının uygulanabilirliği kadar, risklerin izlenmesi ve etki analizi mekanizmalarının oluşturulması önemli olduğu düşünülmektedir.
- Kamu alımlarında yeşil ürün ve hizmetlerin tercihinine ilişkin program AB ve OECD ülkeleri arasında en önemli bileşenler arasında bulunmaktadır. Ürünlerin tüketiminde yeşil ve sürdürülebilir ürünlerin üretimlerine yatırımlarda kamu alımları önemli bir yönlendirme olmaktadır. OECD ülkelerinin %69'u Green Public Procurement – GPP⁶ denilen bu politikalarının etkilerini ölçmektedir. Bu nedenle özellikle kamu alımlarını yüreten başta Devlet Malzeme Ofisi olmak üzere merkezi alımlar ve diğer merkezi olmayan alımlarda izlenecek politikaların oluşturulması ve izlenmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.
- Ürünlerin kullanımını teşvik etmekle birlikte bu üretimin finansmanı için de yine kamu ve diğer özel sektör tarafından ihraç edilen sürdürülebilir ve yeşil tahvil ve bonolara bireysel yatırımcılarında ulaşabilmesinin sağlanmasının, gerek TL ve YP cinsinden tasarruf ve yatırımın artmasının sağlanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Finansal kurumların ise ihraç ettikleri ve yurtdışından getirdikleri sürdürülebilir ve yeşil temaları fonlara esneklik sağlanmasının, bu maliyetlerin nihai kullanıcılara yansıtılması kaydı ile avantajlı hale getirilebileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye Bankacılık Sektörü, finansal kaynakların toplanması ve kullandırılmasındaki aracılık işlevinde olduğu gibi, iklim değişiklikleri ile ilgili süreçlerin doğru yönetilmesinde de dünyada ve Türkiye’de özel bir role sahiptir.

İklim değişikliklerinden kaynaklanan risklerin doğru yönetilmesi için artan farkındalık ülkemiz uluslararası işbirliklerinde giderek ivme kazanmaktadır. Ayrıca, yeşil ekonominin büyütülmesinde düzenleyici çerçevenin oluşması amacıyla ilgili kamu kurumlarıyla düzenli ve amaca dönük çalışmalar yapılmaktadır. Önümüzdeki süreçte bu çalışmaların ve işbirliklerinin yoğunlaşarak artması beklenmektedir.

Ek 1: COP 28’de Öne Çıkan Diğer Başlıklar

- İklim Eylemi için Yüksek Hedefli Çoklu Düzey Ortaklık Koalisyonu (CHAMP Girişimi) kuruldu. Bu girişim ile iklim stratejilerinin etkili planlanması, finansmanı, uygulanması ve izlenmesi amaçlanıyor.
- İlk Küresel Stok Taraması kapsamında Taraflar, 2030 yılına kadar küresel sera gazı emisyonlarını, küresel ısınmayı 1.5 °C ile sınırlamak için 1990 seviyelerinin %43 altına düşürülmesi gerektiğini konusunda anlaşmaya vardı. Bu kritik on yılda eylemi hızlandırmaya taahhütünde bulunuldu. Taraflar, küresel yenilenebilir enerji kapasitesini üçe katlamaya ve küresel enerji verimliliği artış hızını 2030’a kadar ikiye katlamaya katkıda bulunmakla yükümlüdür.
- Kömürden elde edilen enerjinin aşamalı olarak azaltılmasına yönelik çabalar hızlandırıldı. Fransa, çeşitli ülkeler ve kuruluşlarla iş birliği yaparak Kömür Geçiş Hızlandırıcıyı tanıttı. Bu girişim, etkili kömür geçiş politikaları için en iyi uygulamaları ve öğrenilen dersleri değerlendirmeyi amaçlıyor.
- Sürdürülebilir Tarım, Dayanıklı Gıda Sistemleri ve İklim Eylemi Bildirgesi 130’dan fazla ülke tarafından imzalandı. Bu bildirge ile gıda güvenliğinin sağlanması, iklim değişikliğinden olumsuz etkilenen gıda ve tarım sistemlerinde çalışan işçilerin desteklenmesi amaçlanıyor.
- 2030 yılına kadar metan emisyonlarının da dahil olmak üzere karbondioksit dışı emisyonların küresel olarak önemli ölçüde azaltılması, rutin alev yakmanın 2030’a kadar sona erdirilmesi ve en geç 2050’ye kadar toplam net sıfıra ulaşma hedefi doğrultusunda Petrol ve Gaz Karbonsuzlaştırma Tüzüğü (OGDC) imzaladı.
- 12,8 milyar dolara ulaşan Yeşil İklim Fonu’na ilaveten En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu, Özel İklim Değişikliği Fonu ve Uyum Fonu için 174 milyon doları aşan yeni taahhütler açıklandı.
- Altyapının geliştirilmesi ve sıfır ve düşük emisyonlu araçların hızla yaygınlaştırılması da dahil olmak üzere karayolu taşımacılığında kaynaklanan emisyonların azaltılmasının hızlandırılması konusunda mutabakata varıldı.
- 2025 ve sonrasını kapsayan hedeflere yönelik fikir birliğine dayalı sürekli çalışma ve taahhütlerle ilgili asgari ortak paydanın belirlenmesi konusunda mutabakata varıldı.
- Özellikle azaltılması zor sektörlerde yenilenebilir enerji, nükleer enerji, karbon yakalama, kullanma ve depolama gibi teknolojileri ve düşük karbonlu hidrojen üretimi uygulamalarının hızlandırılması konusunda mutabakata varıldı.

Kaynakça

- BDDK (2022) “Avrupa Birliği Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasının Türk Bankacılık Sektörü Kredi Portföyüne Olası Etkileri”, 1 Ocak 2024 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/18?ekId=129> adresinden erişildi.
- BDDK (2021) “2022-2024 Stratejik Plan” 14 Aralık 2023 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/5?ekId=132> adresinden erişildi.
- CarbonBrief (2023) COP28 Agreement Signals “Beginning of the End” of the Fossil Fuel Era 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.carbonbrief.org/cop28-key-outcomes-agreed-at-the-un-climate-talks-in-dubai/> adresinden erişildi.
- European Commission (2024) Green Public Procurement 6 Şubat 2024 tarihinde https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement_en adresinden erişildi.
- GMI (2023), “Sustainable Market Size” 8 Ocak 2024 tarihinde <https://www.gminsights.com/industry-analysis/sustainable-finance-market> adresinden erişildi.
- ING (2023) “Big Swings İn 2023, But Global Sustainable Finance Remains İn Rude Health” 5 Ocak 2024 tarihinde <https://www.ingwb.com/en/insights/research-reports/big-swings-in-2023-but-global-sustainable-finance-remains-in-rude-health> adresinden erişildi.
- Kamu Gözetimi Kurumu KGK (2024) Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) Uygulama Kapsamına İlişkin Kurul Kararı” Kapsamında Sürdürülebilirlik Raporlamasına Tabi Olacak İşletmelerin Belirlenmesi’ne İlişkin Duyuru, 5 Ocak 2024 tarihinde <https://www.kgk.gov.tr/ContentAssignmentDetail/> adresinden erişildi
- McKinsey&Company (2020), Banking Imperatives for Managing Climate Risk, 15 Ocak 2024 tarihinde <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/banking-imperatives-for-managing-climate-risk> adresinden erişildi.
- OECD (2024) Green Public Procurement 6 Şubat 2024 tarihinde <https://www.oecd.org/gov/public-procurement/green/> adresinden erişildi.
- TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024) “2024-2028 Stratejik Planı” 2 Şubat 2024 tarihinde <https://media.licdn.com/dms/document/media/D4D1FAQFUmTVXxz3FtA/feedshare-document-pdf-analyzed/0/1706863530544?e=1707955200&v=beta&t=1Oyz98HDcMYVu0rhsazrXiV90C37Axvk00AxRTX9ADU> adresinden erişildi.
- Taşbaşı, D. (2023). STK’lar: “Fosil Yakıtlar için Sonun Başlangıcı, Türkiye Bu Dönüşümü Yakalamalı.” Temiz Enerji. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://temizenerji.org/2023/12/14/stklar-fosil-yakitlar-icin-sonun-baslangici-turkiye-bu-donusumu-yakalamali/> adresinden erişildi.
- Tiftik E, Mahmood K, Gibbs S, (2024) Sustainable Debt Monitor - Looking for Traction—Can the G20 Help 3 Şubat 2024 tarihinde https://www.iif.com/portals/0/Files/content/Research/SDM_January2024_vf.pdf adresinden erişildi.
- Sefia, (2023) SEFiA İklim Gündemi, COP 28 Özel Sayısı, 05 Ocak 2024 tarihinde <https://sefia.org/iklim-gundemi/sefia-iklim-gundemi-cop28-ozel-sayisi/> adresinden erişildi.
- United Nations, (2023) “COP28 Agreement Signals “Beginning of the End” of the Fossil Fuel Era” 13 Aralık 2023 tarihinde <https://unfccc.int/news/cop28-agreement-signals-beginning-of-the-end-of-the-fossil-fuel-era> adresinden erişildi.

OECD (2023) Business Insights on Emerging Markets 2022, 7 Ocak 2024 <https://www.oecd.org/dev/EMnet-Business-Insights-2022.pdf> tarihinde adresinden erişildi.

World Economic Forum. (2023). "COP28 Agrees To Establish Loss And Damage Fund For Vulnerable Countries". 5 Ocak 2024 tarihinde <https://www.weforum.org/agenda/2023/12/cop28-loss-and-damage-fund-climate-change> adresinden erişildi.

World Economic Forum (2024) "World Economic Forum Annual Meeting World" 19 Şubat 2024 tarihinde <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2024/about/> adresinden erişildi.

Dipnotlar:

¹ <https://www.gminsights.com/industry-analysis/sustainable-finance-market>.

² <https://www.ingwb.com/en/insights/research-reports/big-swings-in-2023-but-global-sustainable-finance-remains-in-rude-health>

³ <https://www.oecd.org/dev/EMnet-Business-Insights-2022.pdf>.

⁴ TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanmış olan 2024-2028 Stratejik Planı'na <https://media.licdn.com/dms/document/media/D4D1FAQFUmTVXxz3FtA/feedshare-document-pdf-analyzed/0/1706863530544?e=1707955200&v=beta&t=1Oyz98HDcMYVu0rhsazrXiV90C37Axvk00AxRTX9ADU> linkinden ulaşılması mümkündür.

⁵ OECD report *Developing Sustainable Finance Definitions and Taxonomies*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/134a2dbe-en>.

⁶ [Green Public Procurement - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/green-public-procurement/)
[Green Public Procurement - OECD](https://www.oecd.org/gov/green-public-procurement/)

Yazım Kuralları

1. Bankacılar dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makaleler, word formatında arial yazı karakterinde, 11 punto ile tek aralıklı ve paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılmak üzere Türkçe yazılmalıdır.
2. Kapak sayfasında, yazının başlığı, yazar(lar)ın bağlı bulundukları kuruluşlar ve ünvanları, iletişim kurulacak yazarın adı ve iletişim bilgileri bulunmalıdır.
3. Makalenin ilk sayfasında makalenin adı, öz/ abstract (en fazla 250 kelime), en az üç tane anahtar kelime Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalı ve makaleye uygun JEL sınıflama numaraları verilmelidir. (http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php)
4. Yazı içinde kullanılan birinci düzey, ikinci ve üçüncü düzey başlıklar koyu harflerle yazılmalıdır. Başlıklar ile izleyen metin arasında bir satır boşluk verilmelidir. Başlıklardan sonra paragraf başı yapılmalıdır.
5. Yazı içinde yer alan tablo ve şekiller arial yazı karakterinde 10 punto ile hazırlanmalı, başlık ve sıra numarası verilmeli, kaynakları ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir.
6. Dipnotlar atlama yapılmadan numaralandırılmalı ve ayrı bir sayfada "Dipnotlar" başlığı altında toplanmalıdır.
7. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır.
8. Metinde gönderme yapılan veya yapılmayan tüm kaynaklar, kaynakçada yer almalıdır. Kaynaklar ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır.
9. Metin içi gönderme, dipnotlar ve kaynakça belirtilen kurallar çerçevesinde ve American Psychological Association (APA) (<http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>) sistemine göre yapılmalıdır.

Kaynakça ve Gönderme Örnekleri

Bir ve Birden Fazla Yazarlı Kitaplar

Arıcan, E., Yücememiş, B.T, Karabay, M.E. ve Işıl, Gökhan (2011). *Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri ve Rekabet Gücü Maliyet Etkinliği ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Bir Uygulama*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
İlk Gönderme (Arıcan, Yücememiş, Karabay ve Işıl, 2011, s. 78)
İkinci ve Sonraki Göndermeler (Arıcan ve diğerleri, 2011, s.80)

Tüzel Kuruluş Tarafından Yayınlananlar

Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *Türkiye istatistik yılı*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
İlk Gönderme (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2009, s.27)
İkinci ve Sonraki Göndermeler (TÜİK, 2009, s.38)

Çeviri Kitaplar

Sicilia, D.B ve Cruikshank, J.L. (2000). Greenspan Etkisi: Dünya Piyasalarını Harekete Geçiren Sözler (E. Salman, Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık (Orijinali 2000 yılında yayımlanmıştır).
Gönderme (Sicilia ve Cruikshank, 2000, s.78)

Kitaptan Bir Bölüm

Esen, H. (2009) Kart Çıkaran Kuruluşların Yükümlülükleri. T.Ö. Kiraz (Yay. Haz.). *5464 Sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununun Değerlendirilmesi ve Uygulamadan Doğan Sorunlar* içinde (ss.21-47). İstanbul: Akademi.

Makaleler

Birgili, E., Tuna, G. ve Tuna V.E. (2011). Portföy Seçiminde Riski Sevmeyen Yatırımcılar İçin Hisse Senedinin Ait Olduğu Sektör ve İlgili Firmanın Kuruluş Tarihi Önemli midir? . *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(558), 23-35.

İnternet adresleri

Tuna, K. (2005), "Bankacılık Kanununda Kurumsal Yönetim", 20 Mayıs 2006 tarihinde <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/konferanslar/2005/2005tebligleri/9.doc> adresinden erişildi.
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2011) "İnteraktif Aylık Bülten Ağustos 2011" 20 Ekim 2011 tarihinde <http://ebulten.bddk.org.tr/AylikBulten/Basit.aspx> adresinden erişildi.

Nispetiye Caddesi, Akmerkez B3 Blok
Kat: 13 Etiler 34340 İstanbul
Tel: 0212 282 09 73 Faks: 0212 282 09 46
tbb@tbb.org.tr | www.tbb.org.tr